O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

A.TUYCHIYEV, M.ABIDOV

BYUDJET TASNIFI

O‘zbekiston Respublikasi
Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi
tomonidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan

Toshkent
«IQTISOD-MOLIYA»
2018

UO'K: 33
KBK: 65.261ya73

Taqrizchilar: *i.f.n., dots.* **A.Avlokulov;**
i.f.d., dots. **D.Po'latov**

A94 **Byudjet tasnifi**: O'quv qo'llanma / A.Tuychiyev, M.Abidov; – T.: "Iqtisod-Moliya", 2018. – 200 b.

Mazkur o'quv qo'llanmada byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet tasnifini qo'llashning dolzarb masalalari hamda ilmiy va uslubiy jihatlari yoritilgan. O'quv qo'llanmada byudjet tasnifiga doir iboralar, tushunchalar, o'zlashtirish uchun savollar, test savollari, adabiyotlar ro'yxati keltirilgan.

O'quv qo'llanma ta'lim muassasalari talabalari, o'qituvchilar, tadqiqotchilarga mo'ljallangan bo'lib, undan byudjet tizimi byudjetlari ijrosi sohalarida faoliyat yuritayotgan hisobchi mutaxassislar, shuningdek ushbu fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

UO'K:33
KBK:65.261ya73

ISBN 978-9943-13-765-3

© A.Tuychiyev, M.Abidov, 2018
©"Iqtisod-Moliya", 2018

KIRISH

Jamiyat iqtisodiy va ijtimoiy tuzilishining shakllanishi va rivojlanishida, siyosatning qabul qilingan har bir tarixiy bosqichi doirasida amalga oshiriladigan nazorat muhim rol o'ynaydi. Davlatimiz rahbari tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar eng avvalo xalq farovonligi va xalq manfaatlari uchun xizmat qilmoqda. *Biz avvalo iqtisodiyotni isloh qilish va erkinlashtirish borasidagi ishlarimizni yanada chuqurlashtirish, uning soha va tarmoqlarini tarkibiy jihatdan o'zgartirish bo'yicha boshlangan ishlarni jadallashtirishimiz kerak*[1].

Davlatga ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni amalga oshirishga imkon beradigan mexanizmlardan biri bu davlatning moliyaviy tizimi va uning tarkibiga kiruvchi davlat byudjeti hisoblanadi. Aynan davlat byudjeti orqali markazlashgan va markazlashmagan pul fondini shakllantirish hamda undan foydalanishga qaratilgan harakatlar amalga oshiriladi. Byudjet bu – daromadlar va xarajatlarning smetasi hisoblanadi. Ular o'zining tarkibi, manbasi, ishlatilishi yo'nalishiga ko'ra turli xildir. Byudjet tizimining yagonaligini ta'minlash uchun ular tasniflanadi. Byudjetni tuzish va ijrosini amalga oshirish uchun va byudjet tizimining barcha darajalari ko'rsatkichlarini taqqoslanishini ta'minlashda, byudjet tizimi byudjetlarining barcha daromadlari va xarajatlarini, hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalarini guruhlashda byudjet tasnifidan foydalaniladi.

Mazkur ishning maqsadi byudjet tasnifining iqtisodiy mazmuni va ahamiyatini ochib berishdan iborat. Buning uchun avval, byudjet tasnifining tarkibi, tamoyillari va uning O'zbekiston Respublikasi byudjet jarayonidagi rolini aniqlash hisoblanadi. Mamlakatimiz-

[1] **Shavkat Mirziyoyev.** "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. Toshkent - «O'zbekiston» - 2016. 14-bet.

da davlat moliyasini boshqarishni isloh qilish, byudjet mablag'lari maqsadli ishlatilishi ustidan nazoratni kuchaytirish hamda byudjet tizimi byudjetlari ijrosining shaffofligini oshirish bugungi kunda dolzarb masala hisoblanadi. Shu sababli mazkur yo'nalishda yozilgan o'quv qo'llanmani dolzarb mavzulardan biri desak bo'ladi. Ushbu o'quv qo'llanma iqtisodiy mutaxassisliklar uchun yaratilgan bo'lib, unda asosan byudjet tasnifining davlat byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonidagi o'rni va ahamiyati, byudjet daromadlari, xarajatlari hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasniflarining amaldagi holati asosida ishlab chiqilgan.

O'quv qo'llanmani yaratish jarayonida byudjet tasnifini qo'llanilishiga oid amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xorij adabiyoti, maxsus adabiyotlar, ilmiy maqolalar va boshqa tegishli manbalardan keng foydalanildi.

I BOB. "BYUDJET TASNIFI" FANINING MAZMUNI, PREDMETI VA AHAMIYATI

Reja:

1.1. "Byudjet tasnifi" fanining predmeti va mazmuni;
1.2. "Byudjet tasnifi" fanining ahamiyati;
1.3. Fanning boshqa iqtisodiy fanlar bilan bog'liqligi.

Tayanch so'z va iboralar

- Byudjet tasnifi
- Byudjet tasnifining predmeti
- Byudjet tasnifining ahamiyati
- Byudjet daromadlari tasnifi
- iqtisodiy fanlar
- fanning maqsadi
- xarajatlarning hududiy tasnifi
- Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi

1.1. "Byudjet tasnifi" fanining predmeti va mazmuni

"Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini saqlab qolish, jumladan, Davlat byudjeti barcha darajada mutanosib, milliy valyuta va ichki bozordagi narx darajasi barqaror bo'lishini ta'minlash - eng muhim ustuvor vazifamizdir" degan edilar muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev[2].

Iqtisodiyotni barqaror o'sishida, byudjet daromadlarini shakllantirilishida va amalga oshirilayotgan xarajatlarni nazorat qili-

[2] **Shavkat Mirziyoyev.** "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi. 2017 yil 14 yanvar. Toshkent - «O'zbekiston» - 2017. 8- bet.

nishida byudjet tasnifi muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Bundan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyot tarmoqlari uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlash muhim vazifa hisoblanadi. Moliya sohasi bo'yicha talabalarni o'qitishda "Byudjet tasnifi" fani ham boshqa iqtisodiy fanlar bilan birgalikda o'qitilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

"Byudjet tasnifi" fanining asosiy maqsadi – talabalarda Byudjet tizimi byudjetlarini tuzish, ijrosini ta'minlash, ijrosi ustidan nazorat qilish hamda byudjet ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda Byudjet tasnifidan foydalanishning nazariy va amaliy bilimlarini shakllantirishdan iborat.

"Byudjet tasnifi" fanini o'qitishdan asosiy maqsad:

– talabalarga davlat byudjetini tashkil etishda byudjet tasnifi haqida nazariy bilimlar berish, ularda mamlakatda amalga oshirilayotgan institutsional islohotlarning bugungi bosqichida davlat moliyasini boshqarishda amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning asosiy yo'nalishlari va byudjet tasnifini qo'llanilishini takomillashtirish bo'yicha asosiy ko'nikmalar hosil qilish;

– talabalar davlat byudjeti ijrosi jarayonida byudjet tasnifini qo'llash nazariyasi va amaliyotiga oid bilimga, o'quvga va ko'nikmalarga ega bo'lish;

– talabalar umumnazariy fanlardan olgan bilimlari bilan bir qatorda, byudjet-moliyaviy qonunchilik borasidagi yangiliklardan va amaliyotidagi o'zgarishlardan xabardor bo'lish.

Ushbu maqsaddan kelib chiqqan holda mazkur fan o'z predmetini o'rganish uchun quyidagi vazifalarni qo'yadi:

– Byudjet tasnifining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va ahamiyatini o'rganish;

– O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini tashkil qilishning huquqiy va tashkiliy asoslari;

– byudjet tasnifining maqsadi va vazifalarini;

– byudjet tasnifining turlari tavsifini;

– byudjet daromadlari tasnifini;

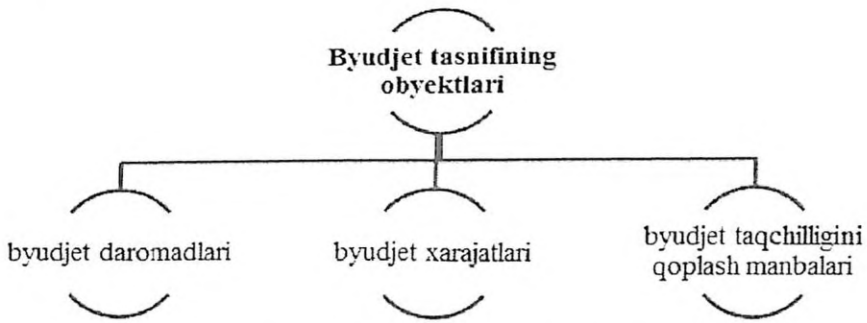
– byudjet daromadlari manbalariga ko'ra tasnifini;

– byudjet daromadlarini turlariga ko'ra tasnifini;
– byudjet xarajatlari tasnifini;
– xarajatlarning vazifaviy tasnifini;
– xarajatlarning tashkiliy tasnifini;
– xarajatlarning iqtisodiy mohiyatiga ko'ra tasnifini;
– xarajatlarning hududiy tasnifini;
– byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari bo'yicha tasniflanishini;
– g'aznachilik tizimi sharoitida byudjet tasnifidan foydalanish tartibi bo'yicha nazariy-amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o'rgatishdan iborat.

Byudjet tasnifining predmeti bu byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet daromadlari va byudjet xarajatlari, hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalari harakatiga oid iqtisodiy munosabatlarni guruhlash majmuasidir.

Byudjet tasnifining subyektlari bo'lib, moliya organlari (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy boshqarmalari, bo'limlari), O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari, Davlat maqsadli jamg'armalari, byudjet tashkilotlari bo'lib hisoblanadi.

Byudjet tasnifining obyektlari bo'lib, byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet daromadlari va xarajatlari, hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalari hisoblanadi (1.1.-Rasm).

1.1.-Rasm. Byudjet tasnifining obyektlari.

Byudjet tasnifi davlat byudjetidan mablag' oluvchi tashkilotlar tomonidan Davlat byudjeti va davlatning maqsadli jamg'arma-

lari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish va ijrosini amalga oshirish, shuningdek ularni ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda foydalaniladi.

Soliqsiz daromadlarining ro'yxati barcha darajadagi byudjetlar bo'yicha bir xil bo'lib, u Byudjet tasnifi bilan belgilanadi.

Byudjet tasnifi – qaror qabul qilish tizimining muhim vositasi bo'lganligi sababli, unda davlatning asosiy funksiyalaridan kelib chiqadigan davlat faoliyatining maqsadli yo'nalishlari aniq ko'rsatilgan bo'lishi kerak.

Byudjet tasnifining alohida xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Byudjet tasnifi asosida byudjet tizimi byudjetlari ijrosi hisobini tashkil etilishi;
- Byudjet tasnifi asosida byudjet tizimi byudjetlari ijrosini nazorat qilinishi;
- Byudjet tasnifi asosida daromadlar va xarajatlar smetasi ijrosini nazorat qilinishi;
- Davlat byudjeti g'azna ijrosi sharoitida byudjet tizimi byudjetlari daromadlari, xarajatlari va byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasnifi asosida ularning hisobini tashkil etilishi va yuritilishi;
- Byudjet tashkilotlarida soha xususiyatlari bo'yicha daromadlar va xarajatlar turlari kodlari asosida hisobni tashkil etilishi va boshqalar.

1.2. "Byudjet tasnifi" fanining ahamiyati

Byudjet jarayonining barcha bosqichlarida byudjet tizimi byudjetlari va davlat maqsadli jamg'armalari ijrosini ta'minlashda byudjet tasnifidan foydalangan holda byudjetni loyihalash, ijro etish, hisobotlarni tayyorlashda byudjetning tasnif ko'rsatkichlaridan foydalaniladi.

"Byudjet tasnifi" fani moliya sohasi bo'yicha talabalarni o'qitishdagi maxsus fan hisoblanadi. Byudjet tasnifi fani boshqa iqtisodiy fanlar bilan, jumladan "Byudjet tizimi", "Davlat Byudjeti", "Byudjet hisobi" fanlari bilan bir qatorda o'qitiladi. "Byudjet tasnifi" fanining ahamiyati shundaki, byudjet tizimi byudjetlarini tuzish

va ijro etish bo'yicha asosiy metodologik hujjat bo'lgan byudjet tasnifining amal qilish mexanizmlarini o'rgatuvchi fan bo'lib xizmat qiladi.

Byudjet jarayonining barcha bosqichlarida byudjet tizimi byudjetlari va davlat maqsadli jamg'armalari ijrosini ta'minlashda byudjet tasnifidan foydalangan holda byudjetni loyihalash, ijro etish, hisobotlarni tayyorlashda byudjet tasnifi ko'rsatkichlaridan foydalaniladi.

Shu boisdan ham "Byudjet tasnifi" fani respublikamizdagi byudjet tizimi byudjetlari va davlat maqsadli jamg'armalari ijrosini tashkil etish, boshqarish va nazorat qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Byudjet tizimidagi byudjetlarni tuzish va ijro etish bo'yicha asosiy metodologik hujjat bo'lib Byudjet tasnifi xizmat qiladi.

Byudjet tasnifi – Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, ushbu byudjetlarning taqchilliklarini moliyalashtirish manbalari va davlat qarzi turlarini bir xil belgi bo'yicha qonunga muvofiq guruhlash bo'lib, undan byudjetlarni tuzish va ijro etishda tasnif obyektlariga guruh kodlarini berish orqali foydalaniladi. Tasnif barcha darajadagi byudjetlar ko'rsatkichlarining qiyosiyligini, ularni iqtisodiy va statistik tahlil qilish imkoniyatini ta'minlaydi[3].

Byudjet tasnifining ahamiyati shu bilan belgilanadiki, undan:

– davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro etishda;

– Byudjet mablag'larining ajratilishi va ulardan foydalanilishini nazorat qilishda;

– turli darajadagi byudjetlarning ko'rsatkichlarini bir-biri bilan taqqoslashda;

– barcha darajada jamlangan byudjet tizimini tuzishda foydalaniladi.

1999-yilga qadar O'zbekistonda sobiq ittifoq davrida ishlab chiqilgan tasnif qo'llanilar edi. Byudjet qismlar, bo'limlar va moddalarga bo'linib, o'zida funksional va iqtisodiy tasnifning umum-

[3] O'zbekiston Respublikasi byudjettizimi: Darslik / Z.X.Srojiddinova. –Toshkent, 2010 yil.

lashtirilgan belgilarini mujassamlashtirardi. U xalqaro standartlar talabiga javob bermas va Milliy Schyotlar Tizimiga muvofiq kelmas edi. Yuqorida qayd etilgan kamchiliklar 2000 yil byudjetiga nisbatan qo'llanilgan yangi tasnifda hisobga olindi. Bu tasnif byudjetni iqtisodiy tasnifga muvofiq to'rt asosiy toifaga ajratib, tahliliy imkoniyatlarni kengaytirdi va byudjet mablag'laridan foydalanishda lozim darajada moslashuvchanlikni ta'minladi. Bu toifalar: ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, ijtimoiy to'lovlar, kapital qo'yilmalar va boshqalar.

Byudjet tasnifi quyidagi **tamoyillarga** asoslanadi:

– to'liqlik (byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab oladi);

– yagonalik (byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagonadir);

– o'zaro muvofiqlik (byudjet tasnifi kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining turli operatsiyalarini aks ettirishi kerak emas).

Byudjet tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining daromadlari va xarajatlarini, shuningdek Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarining guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi;
- Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifi;
- Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi[4].

Byudjet tasnifi byudjet tizimi byudjetlarini shakllantirish, tuzish hamda ijro etishni tizimlashtirish uchun foydalaniladi va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

1.3. Fanning boshqa iqtisodiy fanlar bilan bog'liqligi

Davlatning barcha bo'g'inlari o'z faoliyati davomida har kuni daromadlarni tushishi va xarajatlarni amalga oshirish bo'yicha ish olib boradi. Bunday operatsiyalarning hajmi va turlari yetarli darajada ko'p va turli xildir. Ular ma'lum tizimlashtirishni talab etadi

[4] Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash haqidagi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 11 oktabrda №-2146 raqami bilan ro'yhatdan o'tkazilgan yo'riqnoma.

va tegishli byudjetlarda aks ettirilishi lozim. Barcha darajalardagi byudjetlarni tuzish va ijrosini amalga oshirishda yagona uslubiy hujjat-byudjet tasnifidan foydalaniladi. Byudjetning daromadlari va xarajatlarining manbalari, ishlatilish yo'nalishlari va boshqa xususiyatlarga ko'ra turlichadir. Mamlakatning yagona byudjet tizimi doirasida daromadlar va xarajatlarni rejalashtirish va hisobini ta'minlash maqsadida ular tasniflanadi.

"Byudjet tasnifi" fani "Moliya", "Davlat byudjeti", "Soliqlar va soliqqa tortish", "Byudjet hisobi" va boshqa maxsus fanlar bilan o'zaro uzviy bog'liq hamda uslubiy jihatdan uzviy holda o'rganiladi.

"Byudjet tasnifi" - ixtisoslik fani hisoblanadi. Mazkur fanni o'qitish uchun talaba o'quv rejasida rejalashtirilgan "Moliya", "Davlat byudjeti", "Davlat maqsadli va byudjetdan tashqari jamg'armalari", "G'aznachilik", "Soliqlar va soliqqa tortish", "Byudjet hisobi", "Buxgalteriya hisobi" fanlaridan bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi talab etiladi.

Nazorat uchun savollar:

1. "Byudjet tasnifi" fanining maqsadi nima?
2. Fanning asosiy vazifalari qanday?
3. Fanning predmeti nimadan iborat?
4. "Byudjet tasnifi" fanining ahamiyati qanday?
5. "Byudjet tasnifi" fani qaysi fanlar bilan bog'liq o'rganiladi?

Test savollari:

1. Byudjet tasnifining predmeti bu?

a) byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet daromadlari va byudjet xarajatlari harakatiga oid iqtisodiy munosabatlarni guruhlash majmuasidir;

b) byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet taqchilligini qoplash manbalari harakatiga oid iqtisodiy munosabatlarni guruhlash majmuasidir;

c) byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet daromadlari va byudjet xarajatlari, hamda byudjet taqchilligini qoplash

manbalari harakatiga oid iqtisodiy munosabatlarni guruhlash majmuasidir;

d) byudjet tizimi byudjetlari ijrosi jarayonida byudjet daromadlari va byudjet xarajatlari, hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalari harakati tizimidir.

2. Byudjet tasnifining subyektlari nimalardan iborat?

a) Moliya organlari va byudjet tashkilotlari;

b) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy boshqarmalari va bo'limlari;

c) Moliya organlari (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy boshqarmalari, bo'limlari), O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari, Davlat maqsadli jamg'armalari, byudjet tashkilotlari;

d) O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi G'aznachiligi va uning hududiy bo'linmalari va Davlat maqsadli jamg'armalari.

3. Byudjet tasnifining obyektlari nimalardan iborat?

a) byudjet daromadlari;

b) yudjet xarajatlari va byudjet taqchilligini qoplash manbalari;

c) byudjet daromadlari va xarajatlari;

d) byudjet daromadlari va xarajatlari, hamda byudjet taqchilligini qoplash manbalari.

4. 2000 yil byudjetiga nisbatan qo'llanilgan yangi tasnifda byudjetni iqtisodiy tasnifga muvofiq qanday asosiy toifaga ajratib, tahliliy imkoniyatlarni kengaytirdi va byudjet mablag'laridan foydalanishda lozim darajada moslashuvchanlikni ta'minladi?

a) ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar;

b) ijtimoiy to'lovlar;

c) kapital qo'yilmalar va boshqalar;

d) ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, ijtimoiy to'lovlar, kapital qo'yilmalar va boshqalar.

5. "Byudjet tasnifi" fanining asosiy maqsadi nimadan iborat?

a) – talabalarda Byudjet tizimi byudjetlarini tuzish, ijrosini ta'minlash, ijrosi ustidan nazorat qilishda Byudjet tasnifidan foydalanishning nazariy va amaliy bilimlarini shakllantirishdan iborat;

b) – talabalarda Byudjet tizimi byudjetlarini tuzish, ijrosini ta'minlash, ijrosi ustidan nazorat qilish hamda byudjet ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda Byudjet tasnifidan foydalanishning nazariy va amaliy bilimlarini shakllantirishdan iborat;

c) – talabalarda Byudjet tizimi byudjetlarini tuzish, ijrosini ta'minlash, ijrosi ustidan nazorat qilish hamda byudjet ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda Byudjet tasnifidan foydalanishning nazariy bilimlarini shakllantirishdan iborat;

d) – talabalarda Byudjet tizimi byudjetlarini ijrosi ustidan nazorat qilish hamda byudjet ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashda Byudjet tasnifidan foydalanishning nazariy va amaliy bilimlarini shakllantirishdan iborat.

II BOB. "BYUDJET TASNIFINING MOHIYATI, VAZIFALARI VA TAMOYILLARI"

Reja:

2.1. Davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va funksiyalari.

2.2. Byudjet tasnifining mohiyati, zarurligi va ahamiyati;

2.3. Byudjet tasnifining turlari va asosiy tamoyillari.

2.4. Byudjet tasnifi qo'llanilishining xorij tajribalari.

Tayanch so'z va iboralar

- byudjet
- davlat byudjeti
- byudjet tasnifi
- byudjet tasnifining zarurligi
- byudjet tasnifining ahamiyati
- byudjet daromadlari tasnifi
- daromad turlari tasnifi
- daromadlarning manbalar bo'yicha tasnifi
- xarajatlarning tashkiliy tasnifi
- xarajatlarning funksional tasnifi
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi
- xarajatlarning hududiy tasnifi
- byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi
- byudjet tasnifining takomillashuvi
- byudjet xarajatlari tasnifi

2.1. Davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va funksiyalari.

Davlat byudjeti moliya tizimining muhim bo'g'ini sifatida mamlakatning asosiy moliya rejasini tashkil etuvchi va foydalanuvchi umumdavlat pul fondidir.

Byudjet so'zi inglizcha "budget" – xalta ma'nosini anglatib davlatning ma'lum muddatga mo'ljallab tuzilgan va qonun bilan

tasdiqlangan daromadlari hamda xarajatlari hisobining bandlar bo'yicha tasdiqlangan hujjatidir.

Davlat o'z funksiyalarini muvaffaqiyatli bajarishi uchun, shuningdek, rivojlanishning har bir bosqichida dolzarb bo'lgan strategik maqsadlarni amalga oshirish uchun mamlakatda yaratilgan moliyaviy resurslarning ma'lum bir qismini o'z qo'lida to'plamog'i obyektiv zaruriyatdir. Aynan shu obyektiv zaruriyatning mavjud bo'lishi **davlat byudjetining** mavjud bo'lishini va amal qilishini taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 3-moddasida O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjetiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti (Davlat byudjeti) — davlatning davlat vazifalari va funksiyalarini moliyaviy jihatdan ta'minlash uchun mo'ljallangan markazlashtirilgan pul jamg'armasi;

Davlat byudjeti kishilik jamiyati taraqqiyotining ma'lum bir bosqichida paydo bo'lgan bo'lib, uning vujudga kelishi, eng avvalo, siyosiy tashkilot sifatida davlatning vujudga kelishi bilan bevosita bog'liqdir. Har bir davr ijtimoiy tuzumiga tegishli bo'lgan ishlab chiqarish munosabatlarining asosiy belgilari davlat faoliyatining va byudjetning taqsimlash mexanizmi sifatidagi mazmunini belgilab beradi.

Hozirgi sharoitda davlat byudjeti ijtimoiy munosabatlarning bir qismini ifoda etib, davlatning ixtiyoriga mamlakatda yaratilgan yalpi ichki mahsulot (milliy daromad)ning nisbatan kattagina qismini to'plash va uni jamiyat taraqqiyoti turli sohalarining (iqtisodiyot, maorif, sog'liqni saqlash, fan, madaniyat, ijtimoiy ta'minot, boshqaruv, mudofaa va boshqalar) rivojlanishiga yo'naltirish imkonini beradigan muhim taqsimlash instrumenti (vositasi)dir.

O'zining mohiyatiga ko'ra, davlat byudjeti mamlakat moliya tizimining tarkibiy qismidan iborat bo'lib, shunga mos ravishda u moliya tizimiga tegishli bo'lgan barcha belgi (xususiyat)larga ega va unga tegishli bo'lgan barcha funksiyalarni bajaradi. Bir vaqtning o'zida, davlat byudjeti faqat o'ziga xos bo'lgan xarakterli xususiyatlarga ham egadirki, ular o'z navbatida, davlat byudjetini moliya tizimining boshqa bo'linmalaridan ajratib turadi va unda markaziy

o'rinni egallashga imkon beradi. Uning ana shunday xususiyatlaridan biri bevosita davlat (hukumat)ga tegishli ekanligidir. Haqiqatdan ham har bir mamlakatda davlat (hukumat) barcha moliyaviy munosabatlarning tashkilotchisi bo'lsa-da, uning bu xislati, ya'ni mamlakatning moddiy va moliyaviy resurslarini asosiy taqsimlovchisi sifatidagi roli faqat byudjetda katta kuch bilan namoyon bo'ladi.

Davlat byudjeti moliya tizimining markaziy bo'g'ini, qayta taqsimlash munosabatlarining iqtisodiy shakli hisoblanadi. Byudjet orqali milliy daromad qayta taqsimlanadi. Byudjet orqali qiymatni qayta taqsimlash nisbati moliyaning boshqa bo'g'inlariga nisbatan katta miqdorni tashkil etadi. Byudjet orqali qayta taqsimlash davlat moliyasi tarkibida markaziy o'rinda.

Davlat byudjetida, moliya tizimining boshqa bo'linmalaridan farqli o'laroq, ikki tushunchaning terminologik qo'shilishi mavjud:

1) byudjet– iqtisodiy (moliyaviy) kategoriya sifatida;

2) byudjet– mamlakatning asosiy moliyaviy rejasi sifatida.

Iqtisodiy kategoriya sifatida, davlat byudjeti - ijtimoiy takror ishlab chiqarish jarayonida hosil bo'lgan YaIM va milliy daromadning taqsimlanishi jarayonida davlat va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlari ehtiyojlari uchun zaruriy markazlashtirilgan pul fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish bilan bog'liq imperativ tavsifdagi pul munosabatlari tizimidir.

Huquqiy kategoriya sifatida, davlat byudjeti - davlat pul mablag'larining (shu jumladan, davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larining) markazlashtirilgan jamg'armasi bo'lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.

Moddiy ma'noda byudjet- tegishli darajadagi davlat va mahalliy hokimiyat idoralari faoliyatini ta'minlovchi, ular oldiga qo'yilgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy vazifalarni bajarish imkonini beruvchi markazlashtirilgan pul mablag'lari fondidan iboratdir. Davlat tomonidan rejalashtirilgan tadbirlarni byudjet hisobidan moliyaviy ta'minlash deganda byudjetning aynan ana shu moddiy ma'nosi ko'zda tutiladi.

Byudjet iqtisodiy kategoriya sifatida quyidagi funksiyalarni bajaradi:

– YaIMni qayta taqsimlash;

– Iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish va rag'batlantirish;

– byudjet sohasidagi muassasalarni moliyaviy ta'minlash va davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirish;

– nazorat.

2.2. Byudjet tasnifining mohiyati, zarurligi va ahamiyati

Byudjet daromadlari va xarajatlarining tushish manbalarini turli-tumanligi, moliya-byudjet munosabatlarining murakkabligi sharoitida davlat moliyasini boshqarishni pul oqimlarini harakatining qonuniy tasdiqlangan yagona tizimisiz tasavvur qilish juda mushkul. Shu maqsadda, tarkibiy bir-biriga yaqin byudjet ko'rsatkichlarini umumlashtrish yo'llaridan biri bo'lib hisoblanadigan maxsus byudjet tasnifi xizmat qiladi. Byudjet tasnifi o'z vazifa va funksiyalarini bajarish uchun mablag'larni qanday sarflashni ko'rsatib beradi.

Byudjet tasnifi smetalarni va byudjetlarni umumiy jamlanmaga birlashtirish uchun sharoit yaratadi, ularni ko'rib chiqishni soddalashtiradi va iqtisodiy tahlil qilish imkoniyatini yaratadi, byudjet ijrosi nazorati va mablag'larini o'z vaqtida to'liq jamlanishini soddalashtiradi, hamda mablag'larni maqsadli ishlatilishi ustidan nazoratni osonlashtiradi. Byudjet tasnifi byudjet ijrosi bo'yicha hisobotlardagi daromadlar va xarajatlarni solishtirish va byudjet mablag'lari sarflanishida moliyaviy intizomga rioya etilishini kuzatish imkoniyatini yaratadi. Davlat moliyasi aniqrog'i, davlat byudjetini tuzish aniq tamoyillarga asoslanadi, bu o'z navbatida muhim ahamiyatga molik bo'lgan byudjet jarayonining hamma bosqichlarini bir tizimga solish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Shunday tizimlardan biri bu byudjet tasnifidir.

Iqtisodiy adabiyotlarda byudjet tasnifining umumiy tamoyillariga, davlat va mahalliy byudjet daromadlari va xarajatlarining mohiyati va ularni guruhlashtirish va byudjet tasnifidan optimal

ravishda foylanishga qaratilgan muhim fikrlar berilgan. Shuningdek, davlat va mahalliy byudjetlar jarayonida tasnifning iqtisodiy mohiyati va uning roli to'g'risida ham ko'p ta'kidlab o'tiladi. Bunda byudjet daromadlari va xarajatlarini jamiyatning iqtisodiy hayotidagi, xususan ularni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi ahamiyati, tasnifni aniq belgilariga asosan guruhlashtirish, iqtisodiyotning tarmoqlari bo'yicha mohiyatini ochib berishga harakat qilinadi.

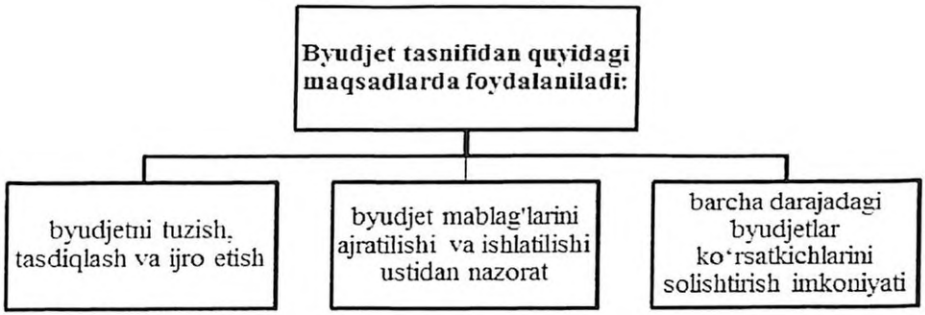
Byudjetni guruhlash tavsifi va ularni tuzish tamoyillari, byudjet daromadlari va xarajatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni, iqtisodiyotning tuzilishi va uni boshqarishga bog'liq ravishda aniqlanadi. Daromad manbalarini bilish va byudjet sarflarining yo'nalishini aniqlab olish, bu byudjet jarayonining samarali ishlashiga sharoit yaratadi.

Shuningdek, byudjet daromadlari va xarajatlarini bir tizimga solib guruhlash nafaqat bir qancha o'xshash daromad va xarajatlarni birlashtirish imkoniyatini beradi, balki iqtisodiyotda moliyaviy nazoratni mustahkamlashni va byudjet intizomiga rioya etilishini ham ta'minlaydi. Davlat moliyasi tizimida byudjet tasnifi byudjet holati haqidagi ma'lumotlarni tizimlashtiradi va hisob-kitob ma'lumotlarini ham ta'minlab beradi. Byudjet tasnifi Davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi. Byudjet tasnifi byudjet ma'lumotlarini xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslashni ta'minlaydi. Byudjetning muhim qismini tashkil etuvchi tizim bu byudjet tasnifi bo'lib, turli darajadagi byudjet ko'rsatkichlarini o'zaro taqqoslash, moliyaviy manbalarni, byudjet taqchilligini qoplash manbalarini belgilash imkonini beradi.

Xalqaro tasniflash asosida davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarini milliy tasniflashni ishlab chiqish ko'zda tutiladi. Ushbu tasniflar davlat moliyasi hisobini yuritish va uni boshqarishni yaxshilash imkonini beradi. Turli darajadagi byudjetlarning barcha daromad manbalari va xarajat yo'nalishlari belgilanadi. Byudjet tasnifining yana boshqa ahamiyatlarini quyidagi rasmda ko'rishimiz mumkin (*Rasm-1*).

Ma'lumki, **byudjet qurilishi** mamlakatning davlat byudjeti va byudjet tizimini, uning bo'g'inlari o'rtasidagi byudjetlararo munosabatlarni tashkil qilish shakllarini, byudjet tasnifini, byudjet tizimi-

ga kiradigan barcha darajadagi byudjetlar faoliyatining huquqiy asoslarini, byudjet mablag'larini shakllantirish va sarflashdagi tartib-qoidalar va boshqalarni belgilab beradi.

Rasm-2.1. Byudjet tasnifining byudjet ijrosidagi roli.

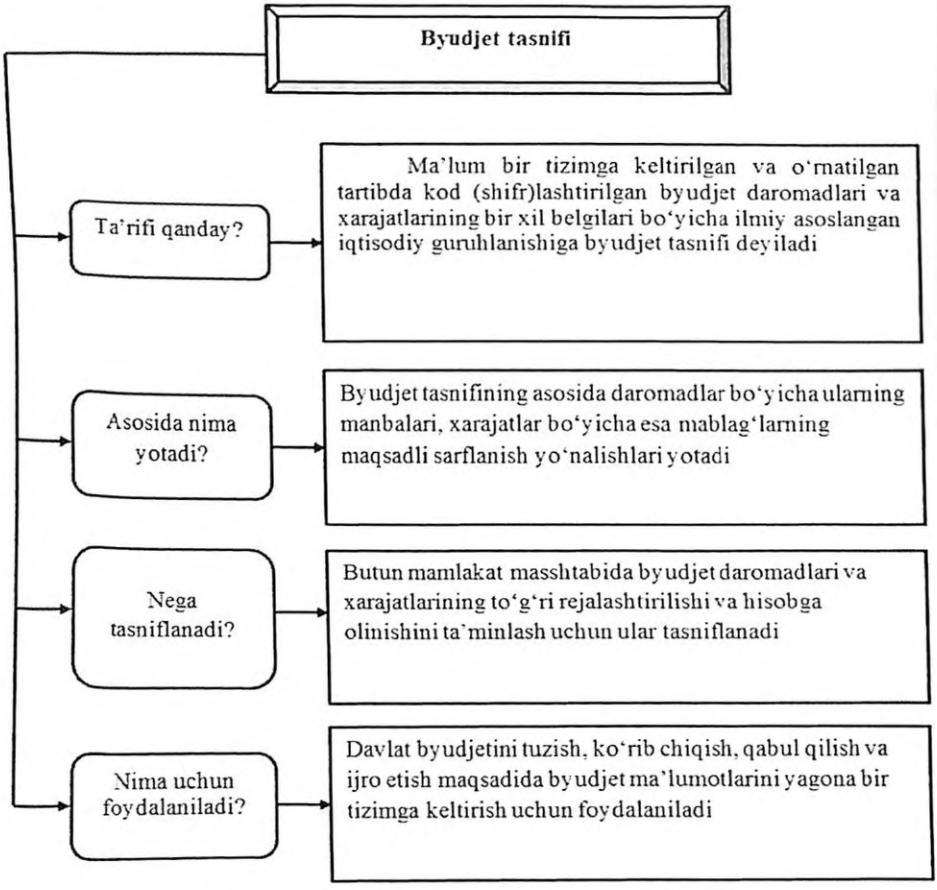
Byudjet tasnifi hamma byudjetlarning ma'lumotlarini bir yagona davlat byudjetiga jamlash imkoniyatini yaratadigan asosiy tashkiliy funksiyani amalga oshiruvchi hujjatgina bo'lib qolmay, u katta iqtisodiy ahamiyatga egadir. Tasnifda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari bir xil xususiyatlari bo'yicha guruhlanadi va ular bo'linmalar deb yuritiladi hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Turli darajadagi byudjetlar yagona byudjet tasnifi ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi, ya'ni tasnif obyektlariga berilgan guruhlashtirish kodlari bo'yicha daromadlar va xarajatlar guruhlanadi (*Rasm-2.*).

Barcha darajadagi byudjetlar yagona byudjet tasnifi-daromadlar va xarajatlarni tasnif obyektlariga guruhlovchi xos raqam (kodlar) berish bilan guruhlash ko'rsatkichlari doirasida prognozlashtiriladi, shakllantiriladi va ijro etiladi.

Davlat moliyasi tizimida byudjet tasnifi davlat byudjetining holati to'g'risidagi ma'lumotlarni hisobini yuritish va tizimlashtirishni ta'minlaydi.

Byudjet tasnifidan byudjet jarayonining barcha bosqichlarida foydalaniladi. Byudjet tasnifi tasdiqlangan byudjet asosida daromadlarni tushishi va xarajatlarni moliyalashtirishni hisobga olish imkonini beradi. Byudjet tasnifi asosida davlat byudjetining ijrosi

to'g'risidagi hisobot tuziladi. Byudjet tasnifidan foydalanish daromadlarni har bir turi bo'yicha tushishi, xarajatlarni yo'nalishlar bo'yicha moliyalashtirish, bir turdagi tashkilotlar bo'yicha xarajatlar smetalarini taqqoslash, hamda tahlil qilish imkonini beradi. Uning asosida ko'rsatkichlar rivojlanishi dinamikalari va tendensiyalari kuzatiladi, byudjet munosabatlari rivojlanishiga nisbatan prognozlar ishlab chiqiladi, hamda byudjet ko'rsatkichlariga statistik ishlov beriladi.

Rasm-2.2. Byudjet tasnifining mazmuni[5].

[5] "Budjet" (Tizimi, tuzilmasi, jarayoni) o'quv qo'llanma. T.S.Malikov, N.H.Haydarov. Toshkent. «IQTISOD-MOLIYA». 2008 yil.

Tasnif barcha darajadagi byudjetlar ko'rsatkichlarining qiyosiyligini, ularni iqtisodiy va statistik tahlil qilish imkoniyatini ta'minlaydi.

Byudjet tasnifining ahamiyati shu bilan belgilanadiki, undan:

– davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro etishda;

– byudjet mablag'larining ajratilishi va ulardan foydalanilishini nazorat qilishda;

– turli darajadagi byudjetlarning ko'rsatkichlarini bir-biri bilan taqqoslashda;

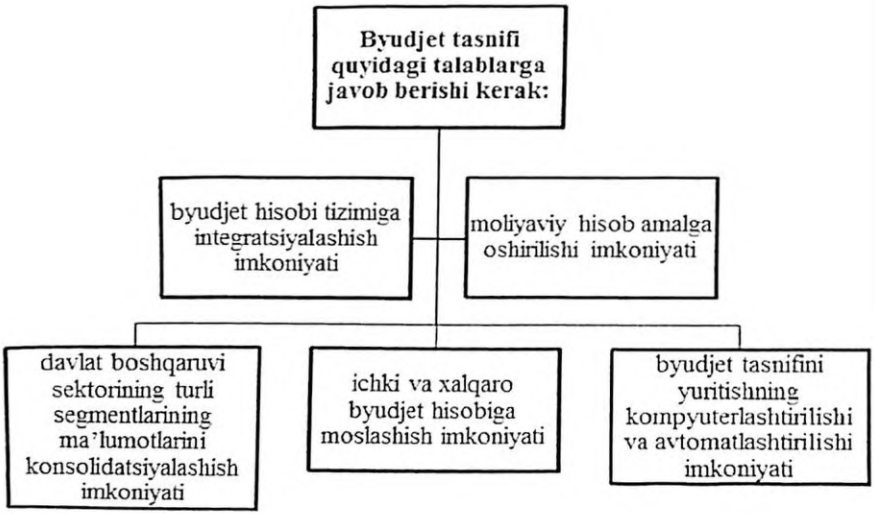
– barcha darajada jamlangan byudjet tizimini tuzishda foydalaniladi.

Byudjet jarayonining samarali amalga oshirishda byudjet tasnifi muhim ahamiyatga ega.

Byudjet tasnifi bir qator funksiyalarni bajaradi:

Birinchidan, u O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi yagonaligini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi byudjet kodeksi byudjet tizimi yagonaligi tamoyilini namoyon bo'lishining biri sifatida, byudjet tasnifining yagonaligidan dalolat beradi. O'zbekiston Respublikasi byudjet kodeksi byudjet tizimi byudjetlari uchun byudjet tasnifining har bir turining (guruh, bo'lim, modda) bazaviy va yagona pozitsiyasini belgilaydi. Natijada barcha byudjetlar yagona sxema bo'yicha quriladi. Buning natijasida O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimining barcha darajalarida byudjet ko'rsatkichlarining taqqoslanishi ta'minlanadi. Boshqacha qilib aytganda, byudjet tasnifining ko'rsatkichlaridan foydalanib turli byudjetlarga ma'lum manbalardan qancha mablag'lar kelib tushmoqda yoki qanday maqsadlarga qancha byudjet mablag'lari sarflanayotganligini oson solishtirish mumkin.

Ikkinchidan, byudjet tasnifi byudjetni tuzish, tasdiqlash va ijro etishga, hamda byudjet hisobotini tuzish va tasdiqlashga yordam beradi.

Rasm-2.3. Byudjet tasnifiga qo'yiladigan talablar.

Byudjet tasnifi muhim tashkiliy ahamiyatga ega. U:

– Davlat byudjeti va mahalliy byudjet ko'rsatkichlarini taqqoslash uchun sharoit yaratadi;

– byudjetni shaffofligini ta'minlaydi;

– byudjetlarni ko'rib chiqish va iqtisodiy tahlilni soddalashtiradi.

– byudjet ijrosi ustidan nazoratni, mablag'larni o'z vaqtida va to'liq yig'ilishini, ularni maqsadli ishlatilishini soddalashtiradi;

– byudjet tashkilotlari va muassasalarida daromadlar va xarajatlarning sintetik va analitik hisobini yuritish imkoniyatini beradi.

Byudjet tasnifining yagona tizimi davlat boshqaruvining daromadlarini to'planishi, hisobi va taqsimlanishi hamda xarajatlarni amalga oshirilishining har bir bosqichida moliyaviy operatsiyalarning hisobi yuritiladigan barcha darajalarida axborotlarning shaffofligi va mosligini ta'minlash uchun zarur hisoblanadi.

Byudjet tasnifining asosiy maqsadi quyidagilar:

1) hokimiyat va boshqaruv organlari, moliyaviy nazorat organlarining byudjetni samarali rejalashtirish, byudjetlarni boshqarish,

davlatni asosiy funksiyalarini bajarish uchun boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish;

2) byudjetlarni shakllantirish, tasdiqlash, ijro etish, hamda ularni ijro etish to'g'risida hisobotlarni tuzish jarayonlari axborotlarining ochiqligi;

3) byudjet hisobotida ham davlat moliyasi statistikasi munosabatlarida metodologik yagonalik, solishtiruvchanlik va taqqoslanuvchanlik.

Byudjet tasnifi quyidagi asosiy vazifalarni bajarishga mo'ljallangan:

4) mamlakat byudjet tizimining yagonaligi tamoyilini amalga oshirish uchun uslubiy asos yaratish;

5) byudjetning hujjatlashtirilishi shakllari yagonaligini ta'minlash;

6) tegishli byudjetlarni ijro etishda tezkor (operativ) nazoratni amalga oshirish;

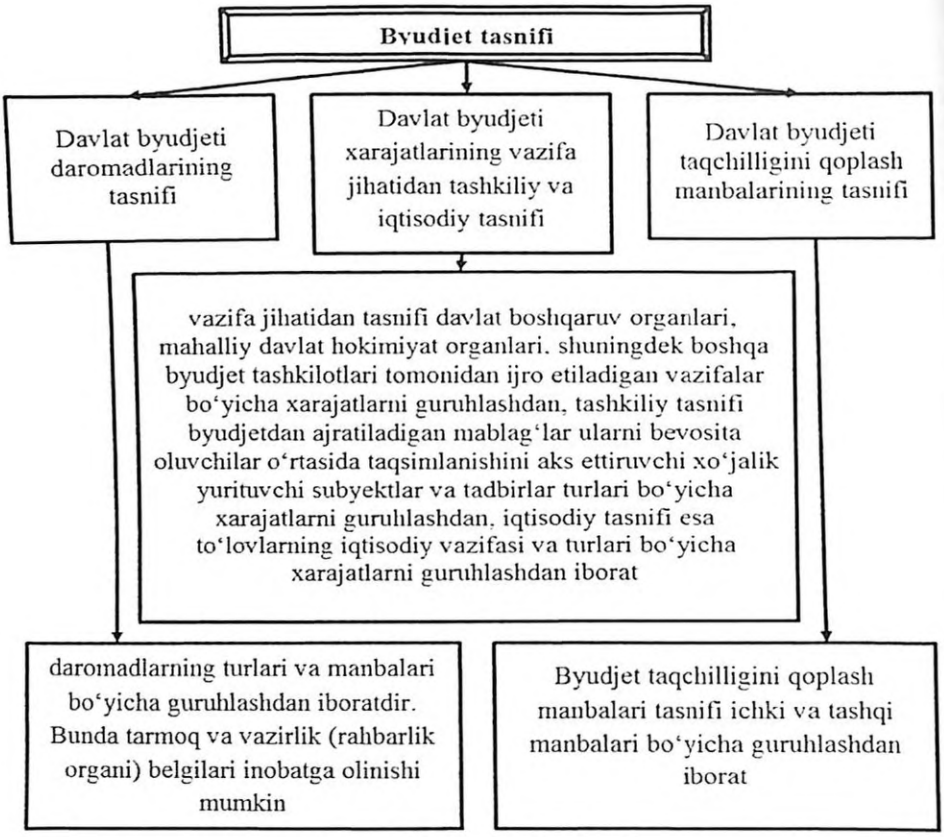
Byudjet tizimining barcha byudjetlari ko'rsatkichlarining taqqoslanuvchanligini, konsolidatsiyalashgan byudjet ko'rinishida jamlanma byudjet axborotlarini olish imkoniyati;

byudjet jarayonini amalga oshirishda davlat moliyaviy nazorati va audit instrumentlarini shakllantirish.

Guruhlashning aniqligi va ravshanligi byudjet tasnifiga qo'yiladigan muhim shartlardan biri hisoblanadi.

Byudjet tasnifining ahamiyati shundaki, byudjet tasnifi elementlari bo'yicha guruhlangan ma'lumotlardan oqilona foydalanilish, byudjet mablag'lari harakatining real tasvirini ko'rish hamda iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga aktiv ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 18-moddasida byudjet tasnifiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra, Byudjet tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining daromadlari va xarajatlari, shuningdek Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarini guruhlashdan iborat bo'lib, byudjet tizimi byudjetlarini shakllantirish, tuzish va ijro etishni tizimlashtirish uchun foydalaniladi.

Rasm-2.4. Byudjet tasnifi[6].

Byudjet tasnifi xalqaro tasnif tizimlariga muvofiq ishlab chiqiladi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Byudjet tasnifi byudjet boshqaruvining mustahkam fundamental blokli tizimi bo'lib hisoblanadi, u byudjet qanday tartibda tuziladi, qabul qilinadi va ijro qilinishini belgilaydi. Shu bilan birga byudjet tasnifi byudjetning oshkoralik va muvofiqligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi[7].

[6] "Budjet" (Tizimi, tuzilmasi, jarayoni) o'quv qo'llanma. T.S.Malikov, N.H.Haydarov. Toshkent. «IQTISOD-MOLIYA». 2008 yil.

[7] "Budget Classification" Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. International Monetary FundFiscal Affairs DepartmentWashington, DC.USA

Byudjetlashtirishda asosiy e'tibor xarajatlar obyektidan mablag'larni davlatning strategik maqsadlarini ijrosini amalga oshirish uchun mo'ljallangan davlatning dasturlarini amalga oshirishga ajratilishiga qaratiladi.

Mablag'lar turli maqsadlar (natijalar) va davlat mablag'larini boshqaruvchi organlari xarajatlari uchun ajratiladi, shu bilan birga natijalarga erishishning iqtisodiy jihatdan foydaliroq va innovatsion usullarini izlashadi. Markaziy byudjet boshqaruvi har bir tashkilotning dasturiy maqsadlariga erishish uchun qaratilgan[8].

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 18-moddasida byudjet tasnifi tushunchasiga quyidagicha ta'rif berilgan:

Byudjet tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining daromadlari va xarajatlari, shuningdek Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarini guruhlashdan iborat bo'lib, byudjet tizimi byudjetlarini shakllantirish, tuzish va ijro etishni tizimlashtirish uchun foydalaniladi. Byudjet tasnifi xalqaro tasnif tizimlariga muvofiq ishlab chiqiladi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Byudjet tasnifi:

• davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini bir tizimga solish uchun foydalaniladi;

• mamlakat byudjet ma'lumotlarini xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslash imkonini beradi.

Soliq bazalarining kengayishi, soliq tizimiga o'zgartirishlar kiritilishi, yangi soliq turlarining joriy etilishi yoki amaldagi soliqlarning bekor qilinishi, shuningdek, davlat oldidagi vazifalarning o'zgarishi bilan byudjet xarajatlari tarkibining o'zgarishi amaldagi byudjet tasnifiga tegishli o'zgartirishlar kiritilishini taqozo etadi.

Shu sababli byudjet amaliyoti taraqqiyotining ma'lum bosqichlariga kelib, mavjud byudjet tasnifnomasiga o'zgartirishlar kiritib turiladi. Byudjet tasnifi qonun hujjatlarida belgilangan tar-

[8] Budgeting andbudgetaryinstitutions.Anwar Shah. 2007. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank 1818 H Street,NWWashington, DC. ISBN 0-8213-6939-3

tibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Byudjet ko'rsatkichlarining milliy tasniflash tizimini ishlab chiqishda xalqaro tasniflash tamoyillariga rioya qilinishi kerak.

2.3. Byudjet tasnifining turlari va asosiy tamoyillari.

Davlat byudjeti ijrosida qatnashuvchi hamma organlarda davlat byudjetining daromadlari va xarajatlarini hisobga olish asosida byudjet tasnifi yotadi. Byudjet tasnifi Davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalanish va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlash maqsadida Davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek ularning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlash hisoblanadi. Byudjet tasnifi hamma byudjetlarni yagona davlat byudjetiga jamlash imkoniyatini yaratadigan asosiy tashkiliy funksiyani amalga oshirishuvchi hujjat bo'libgina qolmasdan, u katta iqtisodiy ahamiyatga ham egadir. Tasnifda Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari bir xil alomatlari bo'yicha guruhlashtiriladi va uning bo'linmalari deb yuritiladi. Bo'limlar, paragraflar, boblar va moddalar byudjet tasnifi bo'linmalari deb hisoblanadi.

Byudjet tasnifining asosida shunday ko'rsatkichlarni guruhlash yotibdiki, u turli darajadagi ijtimoiy-iqtisodiy daromadlarni shakllantirish va xarajatlarni amalga oshirish hamda ularni tarkibi va tuzilishi to'g'risida tasavvur hosil qiladi. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 19-moddasida keltirilishicha, Byudjet tasnifining quyidagi turlari amal qiladi:

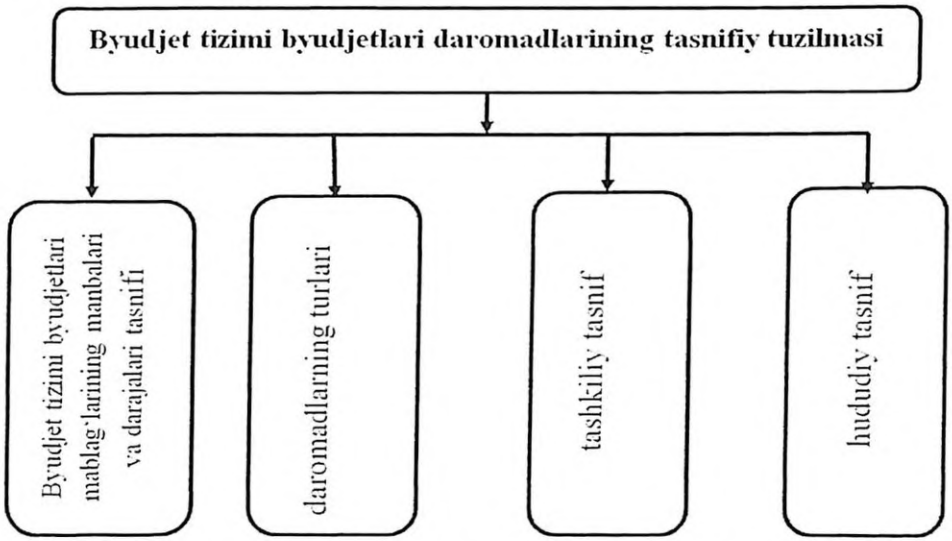
Byudjet tasnifi:

- Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifini;
- Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifini;
- Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifini o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 21-moddasida Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifiga quyidagicha ta'rif berilgan.

Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi daromadlarni ularning turlari va manbalari bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi tuzilmasi quyidagilardan iborat (rasm-3):

Rasm-2.6. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifiy tuzilmasi[9].

Xalqaro valyuta jamg'armasining doirasida daromadlar quyidagi toifalarga ko'ra tasniflanadi:

(1) soliqlar, (2) ijtimoiy ajratmalar, (3) grantlar va (4) boshqa daromadlar. Soliqlar uchun tasnif soliq undiriladigan asosiy bazaga ko'ra belgilanadi (masalan daromadlar, xarajatlar, mulk aktivlari, omonatlar va boshqalar)[10].

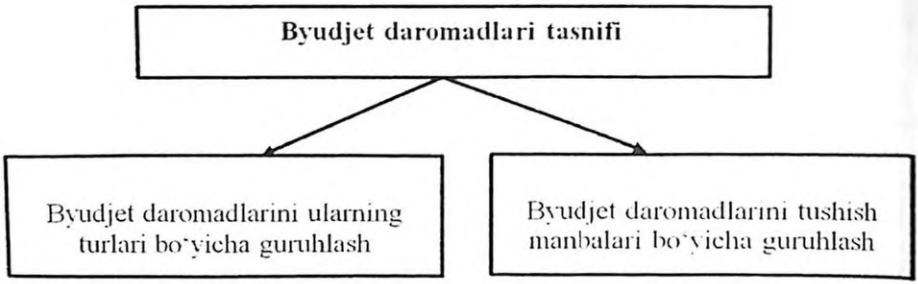
Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi kelib tushayotgan daromadlarining tegishli mab-

[9] Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash haqida yo'riqnomasi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 11 oktyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2146.

[10] "Budget Classification"Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. International Monetary FundFiscal Affairs DepartmentWashington, DC.USA

lag'lar manbalariga va ushbu byudjetlar darajalariga mansubligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi qonun hujjatlariga muvofiq ularni turlari va manbalari bo'yicha guruhlashdan iborat (*Rasm-2.5*).

Rasm-2.5. Byudjet daromadlari tasnifi.

Daromadlarning turi bo'lim, paragraf va daromad tipidan iboratdir.

Daromadlar bo'limi daromadlarni ularni olish manbalari bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Daromadlar paragrafi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek soliq bo'lmagan to'lovlarni undirish bazasi bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi. Daromad tipi byudjet tizimi byudjetlari daromadining aniq turidan iborat bo'ladi.

Tashkiliy tasnif kelib tushayotgan daromadlarning ana shu daromadlarini ma'muriy jihatdan idora qiluvchi tegishli organga mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi.

Hududiy tasnif kelib tushayotgan daromadlarning ushbu daromadlar shakllantirilayotgan yoxud o'tkazib berilayotgan tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi. Mazkur tasnifda byudjet daromadlari turlari byudjet tasnifnomasining tegishli bo'limlarida, bu daromadlarning tushish manbalari esa tegishli paragraflarda aks ettiriladi.

Masalan, amaldagi daromadlar tasnifiga muvofiq, yuridik shaxslardan olinadigan daromad (foyda) solig'i tasnifnomaning

1-bo'limida, bu soliqning tushish manbalari esa 1-bo'limning paragraflarida hisobga olinadi. Boshqa bir misol: suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq daromadlar tasnifnomasining 13-bo'limida, bu bo'limning tegishli paragraflarida esa mazkur to'lovni to'lovchi yuridik shaxslar, ya'ni soliq manbalari aniqlashtiriladi.

Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi davlat funksiyalarini bajarish uchun mablag'lar yo'nalishini aks ettiruvchi xarajatlarni guruhlashdir.

Xarajatlarning tashkiliy tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining mablag'larini taqsimlovchilar bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi xarajatlarni iqtisodiy yo'nalishiga ko'ra kodlashdan iborat bo'ladi.

Hududiy tasnif byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi. Misol uchun quyidagi jadvalda Andijon viloyati misolida hududuy tasnifni ko'rishimiz mumkin.

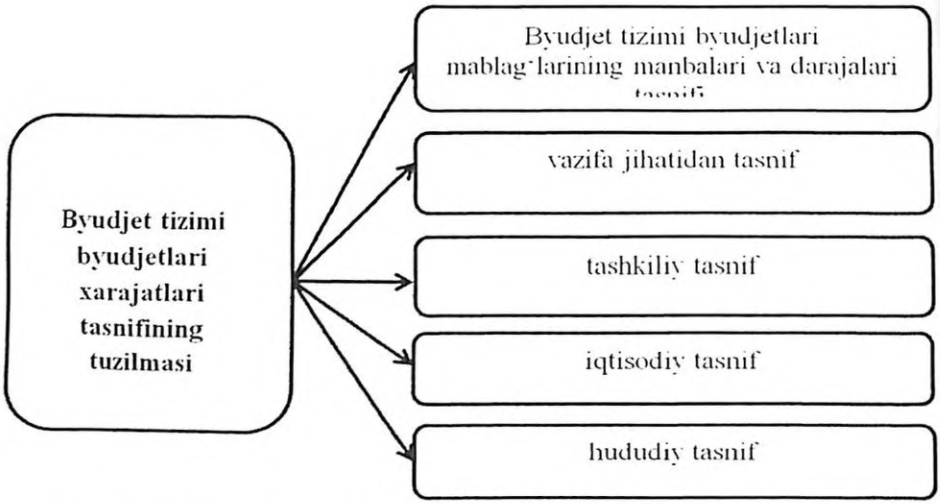
Hududiy tasnif (Andijon viloyati misolida)

Kod		Nomi
Hudud	Tuman/shahar	
03	**000**	**Andijon viloyati**
03	**200**	**Tumanlar**
03	202	Oltinko'l tumani
03	203	Andijon tumani
03	206	Baliqchi tumani
03	209	Bo'z tumani
03	210	Buloqboshi tumani
03	211	Jalolquduq tumani
03	214	Izbosgan tumani
03	217	Ulug'nor tumani
03	220	Qo'rg'ontepa tumani
03	224	Asaka tumani
03	227	Marhamat tumani
03	230	Shahrixon tumani

03	232	Paxtaobod tumani
03	236	Xo'jaobod tumani

2.1-Jadval. Andijon viloyati misolida hududuy tasnif kodlari[11].

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 22-moddasida byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifi byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarini kodlashdan iborat bo'ladi va ularning yo'nalishini aks ettiradi. Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlari tasnifining tuzilmasini quyidagi rasmda ko'rishimiz mumkin (*Rasm-3*):

Rasm-2.6. Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlari tasnifining tuzilmasi.

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi amalga oshirilayotgan xarajatlarning tegishli mablag'lar manbalari va byudjetlar darajalariga mansubligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

[11] Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash haqida yo'riqnomasi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 11 oktyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2146.

Davlat byudjeti xarajatlari tasnifining quyidagi turlari mavjud:

1) Byudjet xarajatlarining ***vazifa jihatidan (funksional) tasnifi*** (7-13 kodlar) barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini-o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishga byudjet va byudjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirishini aks ettiradi.

2) Byudjet xarajatlarining ***tashkiliy tasnifi*** byudjetdan ajratiladigan mablag'larning ularni bevosita oluvchilar o'rtasida taqsimlanishini aks ettiruvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar va tadbirlar turlari bo'yicha xarajatlarni guruhlashdan iborat bo'ladi. Bu tasnif byudjet mablag'larining vazirliklar, mahkamalar, davlat tashkilotlari va idoralari bo'yicha taqsimlanishini tahlil qilish imkonini beradi. Har bir mahkama bo'yicha qilingan xarajatlar ularga berilgan shifrlarga muvofiq aniqlashtriladi.

3) Byudjet xarajatlarining ***iqtisodiy tasnifi*** to'lovlarning iqtisodiy vazifasi va turlari bo'yicha xarajatlarni guruhlashdan iborat bo'ladi. Bunda xarajatlar ularning aniq turlari, ya'ni xarajat guruhlari va moddalari bo'yicha guruhlangan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010-yil 11-oktyabrda 2146 raqami bilan ro'yxatdan o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash to'g'risidagi yo'riqnomaga asosan, byudjetdan amalga oshiriladigan joriy xarajatlar quyidagi xarajat guruhlari bo'yicha moliyalashtiriladi:

I-guruh – Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar (bolali onalarga nafaqalar, stipendiyalar va boshqalar);

II-guruh – Ish beruvchilarning ajratmalari (Ish haqiga ustamalar);

III-guruh – Kapital qo'yilmalar (Davlat investitsion Dasturlariga kirgan manzilli loyihalar bo'yicha);

IVguruh – Boshqa xarajatlar

IV guruh "Boshqa xarajatlar" tarkibiga tegishli xarajat turlari va ularga mos xarajat kodlari kiradi:

Ma'lumki, byudjet mablag'lari oluvchi tashkilot va muassasalarning ehtiyojlari ajratilgan limitlar va me'yorlar doirasida ma'lum

darajada byudjet mablag'lari hisobidan qondiriladi. Amalda ular xarajatlarining mingdan ziyod turlari mavjud bo'lib, Moliya vazirligi tomonidan iqtisodiy tasnifnomani qo'llashga doir ko'rsatmalar ishlab chiqiladi. Unda alohida olingan har bir xarajat turining tasnifnomaning qaysi bo'lim, bob yoki paragrafda aks ettirilishi aniqlashtirib berilgan.

Xorijiy tajribada xarajatlar odatda ma'muriy, iqtisodiy va funksional tasnifga ko'ra qayd qilinadi. Har bir operatsiyaning byudjet kodi ushbu operatsiya bilan bog'liq barcha kerakli ma'lumotlarni taqdim qilishi kerak. Masalan xarajatlar sinfining uchta asosiy tasnifi, sakkizta tasnifosti sinflari (nomi, bo'limi va boshqalar), shu bilan birga o'n uchta belgilari mavjud. Bir mamlakatdagi bu tasnifosti sinflariga tayinlangan nomlar boshqa bir mamlakatda farq qilishi mumkin[12].

Byudjet amaliyotida yuqorida keltirilgan tasniflardan birgalikda, ya'ni **aralash tasniflardan** foydalaniladi. Xususan, respublika va mahalliy byudjetlarni tuzish, ijro etish, ijrosi yuzasidan hisobotlarni to'plash va nazorat qilishda funksional va iqtisodiy tasnifdan aralash tarzda shaxmat usulida foydalaniladi. Masalan, mahalliy byudjetdan funksional tasnif bo'yicha xalq ta'limiga ajratilgan mablag'larning iqtisodiy tasnif bo'yicha ish haqi, kommunal xizmatlar, joriy remont kabilarga ishlatilish darajasi tahlil qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 24-moddasida Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi keltirib o'tilgan.

Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi ularni ichki va tashqi manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat bo'ladi.

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi taqchillikni moliyalashtirishning ichki va tashqi manbalari bo'yicha guruhlashdan iboratdir. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi quyidagilardan tashkil topadi:

- ***bo'lim***;
- ***paragraf***.

Bo'lim – davlat byudjeti taqchilligini uni moliyalashtirish manbalari bo'yicha guruhlanishidan iborat.

[12] "Budget Classification" Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. International Monetary FundFiscal Affairs DepartmentWashington, DC.USA

Paragraf-davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish turlari bo'yicha guruhlardan iborat.

Byudjet tasnifining asosiy tamoyillari

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 20-moddasida Byudjet tasnifining asosiy tamoyillari ko'rsatib o'tilgan. Unga ko'ra, byudjet tasnifining asosiy tamoyillari to'liqlik, yagonalik va o'zaro muvofiqlikdan iboratdir.

Byudjet tasnifining to'liqlik tamoyili byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari qamrab olinishini nazarda tutadi.

Byudjet tasnifining yagonalik tamoyili byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan yagona byudjet tasnifi qo'llanilishini anglatadi.

Byudjet tasnifining o'zaro muvofiqligi tamoyili byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining turli xil operatsiyalarini hisobga olish uchun qo'llanilmasligini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi byudjet kodeksida qayd etilgan "byudjet tasnifi tizimi, hisob-byudjet hujjatlari va byudjet jarayoni tuzilishining yagonaligi" tamoyiliga muvofiq, barcha darajadagi byudjetlarni shakllantirish va ijro etishda yagona byudjet tasnifi qo'llaniladi. Barcha darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlari tasniflash obyektlariga tegishli raqam (kod)lar berish bilan guruhlanadi hamda tasnif ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi.

2.4. Byudjet tasnifi qo'llanilishining xorij tajribalari.

Rossiya Federatsiyasi byudjet tizimida byudjet tasnifi qo'llanilishi O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimida qo'llaniladigan byudjet tasnifidan farq qiladi. Rossiya Federatsiyasi byudjet tasnifi- barcha darajalardagi byudjetlarining daromadlari va xarajatlari, shuningdek Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarini guruhlashdan iborat. Uning yordamida byudjet daromadlarini shakllantirish va xarajatlarni amalga oshirish to'g'risidagi ma'lumotlarni tizimlash imkoniyati yaratiladi.

"Byudjet tasnifi to'g'risida"gi Rossiya Federatsiyasi federal qonuni 7-iyun 1996-yil Davlat dumasi tomonidan qabul qilingan. Hozirgi vaqtda bu qonun 05.08.2000 yildagi № FQ-115-sonli federal qonun bilan kiritilgan qo'shimchalar va o'zgartirishlar bilan amalda foydalanilmoqda.

Rossiya Federatsiyasi byudjet tasnifi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. byudjetlar daromadlari tasnifi;
2. byudjetlar xarajatlari tasnifi;
3. byudjetlar taqchilligini qoplash manbaalari tasnifi;
4. bavlat boshqaruv sektori operatsiyalari tasnifi.

Bundan tashqari boshqa byudjet tasnifi ko'zda tutilgan:

– byudjetlar taqchilligini qoplashning ichki manbaalari;
– federal byudjet taqchilligini qoplashning tashqi manbaalari;
– Rossiya Federatsiyasi, Rossiya Federatsiyasi subyeklari, munitsipial tashkilotlari ichki qarzlari turlari;
– Rossiya Federatsiyasining davlat tashqi qarzlari turlari.

Daromadlar tasnifi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Guruhlar kodi	Guruhlar nomi
1000000	Soliqli daromadlar
2000000	Soliqsiz daromadlar
3000000	Beg'araz o'tkazmalar
4000000	Byudjet maqsadli jamg'armalari daromadlari

Byudjet xarajatlari tasnifi:

Xarajatlar tasnifi bir nechta belgilar bo'yicha amalga oshiriladi:

➢ Funksional tasnif davlatning asosiy funksiyalarini (boshqaruv, mudofaa va boshqalar) bajarishini aks ettiradi. (Bo'lim → Tarkibiy bo'lim → Maqsadli moddalar → Xarajatlar turlari).

➢ Byudjet xarajatlarining idoraviy tasnifi byudjet mablag'lari oluvchilar va yuridik shaxslarning guruhlanishini (Byudjet mablag'lari bosh taqsimlovchilari) aks ettiradi

➢ Iqtisodiy tasnif davlat xarajatlarini joriy va kapital xarajatlarga ajratish, shuningdek ish haqi, va tovar (ish, xizmatlar) sotib olish xarajatlariga ajratishni ko'rsatadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Byudjet nima degani?
2. Iqtisodiy kategoriya sifatida byudjetning asosiy funksiyalari nimalardan iborat?
3. Davlat byudjetining ijtimoiy - iqtisodiy mazmuni nimalar bilan belgilanadi?
4. Byudjet tasnifi deb nimaga aytiladi?
5. Byudjet daromadlari va xarajatlarini tasniflashdan maqsad nima?
6. Byudjet tasnifining asosida nimalar yotadi?
7. Byudjet tasnifining ahamiyati nimalardan iborat?
8. O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifi qanday tasniflarni o'z ichiga oladi?
9. Hozirgi paytda byudjet tasnifi o'z ichiga nimalarni oladi?
10. Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi nimalardan iborat?
11. Davlat byudjeti xarajatlarining vazifa, tashkiliy va iqtisodiy jihatdan tasnifi nimalardan iborat?
12. Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari klassifikatsiyasi qanday guruhlardan tashkil topadi?
13. Byudjet tasnifi kim tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi?

Test savollari:

1. Byudjet tasnifi nima?

a) Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, ushbu byudjetlarning taqchilliklarini qoplash manbalarini guruhlash.

b) Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari daromadlari va xarajatlarini guruhlashdan iborat.

c) Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari daromadlarini guruhlashdan iborat.

d) Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari xarajatlarini guruhlashdan iborat.

2. Byudjet tasnifining asosiy tamoyillari qaysi variantda to'g'ri ko'rsatilgan?

a) to'liqlik
b) yagonalik
c) o'zaro muvofiqlik
d) barcha javoblar to'g'ri

3. O'zbekiston Respublikasi Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi Byudjet kodeksining qaysi moddasida keltirilgan?

a) 21-moddasida
b) 22-moddasida
c) 18-moddasida
d) 20-moddasida

4. Byudjet xarajatlarining *vazifa jihatidan (funksional) tasnifi qanday kodlardan foydalaniladi?*

a) (7-13 kodlar)
b) (1-7 kodlar)
c) (13-15 kodlar)
d) (18-21 kodlar)

5. Byudjet kodeksining nechanchi moddasida Byudjet tasnifiga ta'rif berilgan?

a) 17-moddasida
b) 18-moddasida
c) 19-moddasida
d) 3-moddasida

6. 21 ta raqamdan iborat daromadlar tasnifi tuzilmasida daromad turini ko'rsatadigan qism nechta raqamdan iborat bo'ladi?

a) 5
b) 6
c) 7
d) 8

7. Xarajatlar tasnifi tuzilmasida vazifa jihatidan tasnifini ko'rsatadigan qism nechta raqamdan iborat bo'ladi?

a) 5
b) 6
c) 7
d) 8

8. Byudjet tasnifi kim tomonidan tasdiqlanadi?

a) Moliya vazirligi
b) Oliy Majlis
c) Prezident
d) Vazirlar Mahkamasi

9. Byudjet tasnifining tarkibiy qismini qaysi me'yoriy hujjat belgilab beradi?

a) O'zbekiston Respublikasi byudjet kodeksi
b) 2010-yil 11-oktyabrda 2146-raqami bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnomasi
c) Byudjet tizimi to'g'risidagi Qonun
d) Vazirlar mahkamasi qarorlari

III BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET TASNIFINI AMAL QILISHINING HUQUQIY ASOSLARI

Reja:

3.1. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslari

3.2. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslarini takomillashtirish.

3.3. Xorij davlatlarida Byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslari.

Tayanch so'z va iboralar

- byudjet tasnifi
- byudjet tasnifining zarurligi
- byudjet tasnifining ahamiyati
- byudjet daromadlari tasnifi
- daromad turlari tasnifi
- daromadlarning manbalar bo'yicha tasnifi
- byudjet xarajatlari tasnifi
- xarajatlarning tashkiliy tasnifi
- xarajatlarning funksional tasnifi
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi
- xarajatlarning hududiy tasnifi
- byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi
- byudjet tasnifining takomillashuvi

3.1. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslari.

Byudjet amaliyotida yuz berayotgan o'zgarishlar – byudjet ijrosining g'aznachilik tizimiga o'tilishi, yagona byudjet va hisob tizimining ishlab chiqilishi yangi byudjet tasnifini ishlab chiqish va kiritishni taqozo etdi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil 20-avgustdagi 65-sonli buyrug'i bilan (2010-yil 11-oktyabrda 2146-raqa-

mi bilan ro'yxatga olingan) O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma tasdiqlandi. Ushbu hujjat milliy byudjet tasnifini davlat moliyasi tasnifining xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtirish maqsadida ishlab chiqilgan bo'lib, 2011- yilning 1-yanvaridan amalga kiritildi.

Ma'lumki, byudjet tasnifi Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlaridan mablag' oluvchi tashkilotlarga qo'llaniladi hamda Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek, Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

Ushbu hujjatning afzalliklari va muhim jihatlarini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ochib berish mumkin:

– milliy byudjet tasnifini davlat moliyasi tasnifining xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtirilishi;

– byudjet tasnifining davlat byudjeti g'azna ijrosi buxgalteriya hisobining yagona hisobvaraqlar rejasi bilan uyg'unlashtirilishi natijasida davlat byudjeti ijrosi bilan bog'liq ma'lumotlarni takomillashtirilishi (tizimlashtirilishi);

– byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini (davlat byudjeti, byudjetdan mablag' oluvchilar, davlat maqsadli va boshqa jamg'armalarni) to'liq qamrab olinishi natijasida byudjet tasnifida davlat byudjeti ijrosining yanada to'liqroq aks ettirish imkonining vujudga kelishi va hokazo.

Byudjet tasnifi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalari guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi;

– Davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatidan, tashkiliy va iqtisodiy tasnifi;

– Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Byudjet tasnifi davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga

solish uchun foydalaniladi va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

Mazkur hujjatga muvofiq byudjet tasnifini tuzishning asosiy tamoyillari, deb quyidagilar e'tirof etilgan:

– to'liqlilik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;

– yagonalik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– o'zaro muvofiqlik – byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjetjarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo'llanilmasligi kerak, ya'ni byudjet tasnifining har bir kodi o'ziga xos bo'lishi shart.

O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifi amal qilishining huquqiy asoslari bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil 20-avgustdagi 65-sonli buyrug'i bilan (2010-yil 11- oktyabrda 2146-raqami bilan ro'yxatga olingan) O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma va hukumatimizning boshqa me'yoriy hujjatlari hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifining qonuniy asoslaridan biri bo'lib hisoblanadigan Byudjet kodeksining 3-bobida, byudjet tasnifining asosiy tamoyillari va uning tuzilishi keltirilgan. Byudjet kodeksiga muvofiq byudjet tasnifi byudjet tizimining yagonaligi va barcha darajadagi byudjetlar shaffofligini saqlashga yordam beradi. Byudjet tasnifi kodlarining tuzilishi, tayinlash tamoyili, shuningdek byudjet tasnifining tarkibiy qismlari kodlari O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi byudjetlari uchun yagona hisoblanadi.

3.2. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslarini takomillashtirish

1999-yilga qadar mamlakatimiz byudjet amaliyotida asosan sobiq Ittifoqda qo'llanilgan tasnifdan foydalanib kelindi. Mazkur tasnif byudjet daromadlari va xarajatlarining bo'limlar, boblar va

moddalarga bo'linib, umumlashgan funksional va iqtisodiy tasnif belgilariga ega edi. Bu tasnifning batafsil bayoni xalqaro standartlarga muvofiq hisobotlar taqdim etish yoki milliy hisoblar tizimiga mos kelishi jihatidan talabga javob bermas edi. Yangi tasnifni amalga kiritish bilan bu kamchilikka barham berildi va yangi tasnif 2000-yil byudjetini ishlab chiqish va ijro etishda ilk bor qo'llanildi. Yangi tasnif byudjet daromadlari va xarajatlari ijrosini tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Davlat byudjetining amaldagi Daromadlar va xarajatlar tasnifiga u qabul qilingan vaqtdan (1993-yil) buyon 230 dan ortiq o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritildi.

Masalan, Moliya vazirining buyrug'iga binoan 2008-yilda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining yangi tasnifi tasdiqlandi, uni joriy etishni (xalqaro maslahatchilarning tavsiyalariga binoan tuzatishlar kiritilganidan so'ng) 2010-yil 1-yanvardan Toshkent shahrining Bektemir tumanidan boshlab tajriba sifatida qo'llanilib ko'rildi. Yangi tasnifning muhim vazifalari: byudjet mablag'larining shaffofligi va maqsadli ishlatilishini ta'minlash; byudjetning daromadlar va xarajatlar ko'rsatkichlari tarkibi va tuzilishi davlat moliyasining xalqaro statistikasi standartlariga muvofiqligini ta'minlash.

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lar manbalari va byudjet darajalari tasnifi Davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tilishi munosabati bilan kiritilgan bo'lib, o'zi bilan mablag'lar manbalari (Davlat byudjeti, Davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari, boshqa byudjetdan tashqari Davlatning jamg'armalari, grantlar, kreditlar)ni O'zbekistonning ma'muriy-hududiy tuzilmalari darajalari bo'yicha guruhlanishini namoyon etadi va Davlat byudjeti xarajatlarini ularni tashkil topish joy (hudud, tuman, shahar)lariga daxl etishga imkon berdi.

Keyinchalik milliy byudjet tasnifini davlat moliyasi tasnifining xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan yangi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2010-yil 20-avgustdagi 65-sonli buyrug'i bilan (2010-yil 11-oktyabrda 2146-raqami bilan ro'yxatga olingan) O'zbekiston Respublikasi

byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma tasdiqlangan bo'lib, 2011 yilning 1 yanvaridan amalga kiritildi.

Ushbu hujjatning afzalliklari va muhim jihatlarini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ochib berish mumkin:

– *milliy byudjet tasnifini davlat moliyasi tasnifining xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtirilishi;*

– *byudjet tasnifining davlat byudjeti g'azna ijrosi buxgalteriya hisobining yagona hisobvaraqlar rejasi bilan uyg'unlashtirilishi natijasida davlat byudjeti ijrosi bilan bog'liq ma'lumotlarni takomillashtirilishi (tizimlashtirilishi);*

– *byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini (davlat byudjeti, byudjetdan mablag' oluvchilar, davlat maqsadli va boshqa jamg'armalarni) to'liq qamrab olinishi natijasida byudjet tasnifida davlat byudjeti ijrosining yanada to'liqroq aks ettirish imkonining vujudga kelishi va hokazo*[13].

Shuni alohida ta'kidlash zarurki, byudjet qonunchiligini yanada rivojlantirish va takomillashtirish asosida byudjet faoliyatini rivojlantirish davlat moliyasini boshqarish tizimini isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ma'lumki, 2000-yil 14-dekabrda "Byudjet tizimi to'g'risida"-gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining qabul qilinganidan beri o'tgan davr mobaynida byudjet amaliyotida bir qator o'zgarishlar sodir bo'ldi, ular:

– davlat byudjeti g'azna ijrosining joriy etilishi;

– bir qator davlat maqsadli jamg'armalari va boshqa nobyudjet fondlarining tuzilishi va amal qilishi;

– byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari qo'shimcha mablag'larni jalb qilish manbalarining kengayishi va ular ustidan nazoratni yaxshilash zarurligi;

– byudjet tasnifi, byudjet hisobi va hisoboti tizimining takomillashuvi;

– yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining qabul qilinishi va amalga kiritilishi va boshqa holatlar bilan bog'liq bo'lib, byudjet qonunchiligini yanada takomillashtirish zarurligini taqozo etdi.

---

[13] Public budgeting systems / Robert Lee, Ronald Johnson, and Philip Joyce.-9th ed. 2013.- 656 pages

Natijada amaldagi "Byudjet tizimi to'g'risida"gi hamda "Davlat byudjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunlarida belgilangan normalar mukammal tarzda qayta ishlangan holda Byudjet Kodeksida o'z aksini topdi.

Shunisi ahamiyatliki, 2014–2015-yillar davomida kodeksning norma va qoidalari qanday bajarilayotgani ustidan monitoring o'tkazish, zarur bo'lsa, unga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish ko'zda tutildi. Yangi kodeksda byudjet tasnifi va tuzilmasi Xalqaro Valyuta jamg'armasining 2011-yil 1-yanvardan kuchga kiritilgan xalqaro andozalariga asoslangan. Bu bo'lim byudjet tasnifining tuzilmasi, tarkibi va qo'llanish tamoyillarini belgilab beradi.

Byudjet tizimidagi islohotlar doirasida 2014-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasida amalga kiritilgan yangi Byudjet Kodeksi davlat moliyasini boshqarishning huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash, byudjet siyosatining ustuvorliklarini belgilab olish, byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish va davlat xizmatlarini taqdim etish sifatini oshirishga qaratilgan. Ushbu Kodeks O'zbekiston Respublikasining byudjet tizimi byudjetlarini shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash, ijro etish, davlat tomonidan mablag' jalb qilish va byudjet to'g'risidagi qonun hujjatlari ijrosini nazorat qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi.

Byudjet Kodeksi byudjet jarayonini xalqaro amaliyot tajribalaridan kelib chiqqan holda tartibga solish, byudjet amaliyotida mavjud bo'lgan ziddiyatlarni bartaraf etish, eskirgan tartib-qoidalarni bekor qilish, byudjet jarayonini tashkil etishdagi me'yorlar, nizomlar va byudjet jarayoni ishtirokchilarining vakolatlarini tizimlashtirish maqsadida ishlab chiqildi. Byudjet Kodeksining byudjet tasnifi bilan bog'liq alohida qismi 3 bobning 18-moddasidan 24-moddasigacha ta'rif berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 3-bob, Byudjet tasnifi 18-moddasida Byudjet tasnifi tushunchasiga ta'rif berilgan, 19-moddasida Byudjet tasnifini, 20-moddasida byudjet tasnifining asosiy tamoyillari keltirilgan.

Ma'lumki, byudjet tasnifi Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlaridan mablag' oluvchi tashkilotlarga

qo'llaniladi hamda Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek, Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

Byudjet tasnifi O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, uning taqchilligini moliyalashtirish manbalari guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi;

– Davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatidan, tashkiliy va iqtisodiy tasnifi;

– Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Byudjet tasnifi Davlat byudjetinit uzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

Mazkur hujjatga muvofiq byudjet tasnifini tuzishning asosiy tamoyillari, deb quyidagilar e'tirof etilgan:

– to'liqlilik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;

– yagonalik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– o'zaro muvofiqlik – byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo'llanilmasligi kerak, ya'ni byudjet tasnifining har bir kodi o'ziga xos bo'lishi shart.

Daromadlar tasnifi: asosiy o'zgarishlar Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi barcha darajadagi byudjetlar daromadlari, davlat maqsadli jamg'armalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlarining guruhlanishidan iborat.

Yigirma bir koddan iborat bo'lgan daromadlar tasnifi tuzilmasi (amaldagi daromadlar tasnifi to'rt koddan iborat edi) to'rt qismli ko'rinishga ega:

– mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi;
– daromadlar turi;
– tashkiliy tasnif;
– hududiy tasnif.

Ya'ni yangi byudjet tasnifi bo'yicha daromadlar tasnifining tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi:

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				**Daromadlar turi**			**Tashkiliy tasnif**	**Hududiy tasnif**	
x	xxx	x	x	x	xxx	xxx	xxx	xx	xxx

Yangi byudjet tasnifi bo'yicha davlat byudjetiga (davlat maqsadli va boshqa jamg'armalarni ham qo'shgan holda) kelib tushayotgan barcha daromadlar quyidagi bo'limlar bo'yicha guruhlashtirilgan bo'lib, ushbu ma'lumotlarni xalqaro tasnif tizimining ma'lumotlari bilan o'zaro solishtirish imkonini beradi, ya'ni:

– soliqlar;
– ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar;
– grantlar;
– boshqa daromadlar;
– aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar.

O'z navbatida yuqorida ko'rsatilgan daromadlar turlari ham mazkur daromadlarni soliqqa tortish bazasi bo'yicha guruhlangan holda (paragraflar bo'yicha) aks ettiriladi. Jumladan, Soliqlar daromadlarini soliqqa tortish bazasi bo'yicha quyidagi asosiy paragraflardan tashkil topadi:

– daromad, foyda va kapital o'sishiga soliqlar;
– mol-mulkka solinadigan soliq;
– tovarlar va xizmatlarga soliqlar;
– xalqaro savdo va operatsiyalarga soliqlar;
– boshqa soliqlar.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, yangi byudjet tasnifi bo'yicha daromadlarni tasniflash amaldagi daromadlar tasnifiga nisbatan tizimlashgan, to'liq va xalqaro talablarga mos ravishda ishlab chiqilgan.

Xarajatlar tasnifi davlat byudjeti, davlat maqsadli va boshqa byudjetdan tashqari jamg'armalar xarajatlari tasnifi barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga byudjet mablag'larini yo'naltirilishini aks ettiradi hamda quyidagilardan tashkil topgan:

- mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi;
- xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi;
- tashkiliy tasnif;
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi;
- hududiy tasnif.

Xarajatlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishda aks ettiriladi:

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi			Tashkiliy tasnif	Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi			Hududiy tasnif	
X	XXX	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XXX	XX	XXX

Endi yuqorida keltirilganlardan xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi va iqtisodiy tasnifga to'xtalib o'tsak.

Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga byudjet va byudjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirilishini aks ettiradi. Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi Jumladan, xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifini quyidagicha asosiy bo'limlarga bo'lingan holda aks ettirishimiz mumkin:

Xarajat turlari	Kodlar		
Umumiy ahamiyatdagi davlat xizmatlari	7	010	000
Mudofaa	7	020	000
Jamoat tartibi va xavfsizlik	7	030	000

Iqtisodiy masalalar	7	040	000
Atrof-muhitni muhofaza qilish	7	050	000
Uy-joy va kommunal xizmatlari	7	060	000
Sog'liqni saqlash	7	070	000
Dam olish, madaniyat, sport va din	7	080	000
Ta'lim	7	090	000
Ijtimoiy himoya	7	100	000

Mazkur hujjatda keltirilgan xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi amaldagi tasnifga nisbatan davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga byudjet va byudjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirilishini yanada aniqroq aks ettiradi.

Bunga misol tariqasida davlat byudjetidan ta'lim sohasida amalga oshiriladigan xarajatlarni quyidagi solishtirish jadvali orqali amaldagi va yangi vazifa jihatidan tasnifni solishtirib ko'rishimiz mumkin:

Oldingi tasnif			**Amaldagi tasnif**			
Bo'lim	**§**	**Nomi**	**Kodlar**			**Nomi**
000	0	Jami xarajatlar	7	000	000	Jami xarajatlar
200	X	Umumiy ta'lim	7	090	000	ta'lim
	1	Maktabgacha yoshdagi bolalar muassasalari	7	091	000	Maktabgacha ta'lim
	2	Maktablar-bolalarni maktabgacha tarbiyalash muassasalari	7	091	100	Maktabgacha bolalar muassasalari
	3	Boshlang'ich, to'liqsiz o'rta va o'rta maktablar	7	091	200	Maktabgacha maktab-bolalar muassasalari
205	x	O'rta maxsus, oliy ta'lim va kadrlarning malakasini oshirish	7	096	400	Respublika maqsadli kitob jamg'armasi xarajatlari

			7	096	500	Maktab ta'lim jamg'armasi
202	x	Fan	7	097	000	Ta'lim sohasidagi ilmiy-tadqiqot tajriba konstruktiv ishlanmalar
	2	Ilmiy-texnikaviy dasturlarning ustuvor yo'nalishlari	7	098	100	Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligini saqlash xarajatlari
214	x	Davlat boshqaruv organlarini saqlash xarajatlari	7	098	200	O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi markazini saqlash xarajatlari
	4	Vazirliklar, davlat qo'mitalari, va boshqa organlarni saqlash xarajatlari	7	098	400	Xalq ta'limi vazirligini saqlash xarajatlari
240	x	Kapital qo'yilmalar va umumiy loyihalashtirish	7	098	800	Kapital qo'yilmalar va namunaviy loyihalashtirish

Ya'ni, yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, yangi byudjet tasnifida ta'lim sohasi uchun davlat byudjetidan (davlat maqsadli va boshqa jamg'armalar byudjetidan amalga oshirilgan xarajatlarni ham qo'shgan holda) amalga oshirilgan barcha xarajatlar, u xoh ta'lim muassasalarini saqlash xarajatlari bo'lsin, yoki ta'lim sohasida amalga oshirilgan kapital qurilish xarajatlari bo'lsin, yoxud ta'lim sohasidagi ilmiy-tadqiqot tajriba konstruktiv ishlanmalar bo'lsin ta'lim uchun amalga oshirilgan barcha xarajatlarni o'zida to'liq aks ettiradi. Amaldagi xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifida esa, ushbu xarajatlar (masalan, ta'lim sohasida amalga oshirilgan kapital qurilish xarajatlari yoki ta'lim sohasidagi ilmiy-tadqiqot tajriba konstruktiv ishlanmalar) ta'lim sohasi xarajatlarida emas, balki boshqa yo'nalishdagi xarajatlar tarkibida aks ettirilgan.

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi.

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi O'zbekiston Respublikasining barcha darajadagi byudjetlari xarajatlarini xo'jalik belgilariga, ishlab chiqarish elementlariga ko'ra farqlashni nazarda tutadi, davlat boshqaruvida amalga oshirilayotgan xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib byudjet xarajatlari yo'nalishlarini belgilab beradi. Davlat byudjetining iqtisodiy xarajatlar tasnifining tuzilmasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Toifa	Modda va kichik modda	Element
XX	XX	XXX

Iqtisodiy xarajatlar tasnifini ham quyidagi xarajatlarning iqtisodiy jihatidan asosiy yo'nalishlariga bo'lingan holda aks ettirishimiz mumkin:

			Xarajatlar
40	00	000	
41	00	000	Ishchilar mehnatiga haq to'lash
41	10	000	Ish haqi
41	20	000	Ijtimoiy ehtiyojlar uchun badallar / ajratmalar
42	00	000	Mahsulot va xizmatlar bo'yicha xarajatlar
42	10	000	Xizmat safarlari xarajatlari
42	20	000	Kommunal xizmatlar
			...
43	00	000	Asosiy vositalar bo'yicha xarajatlar
44	00	000	Foizlar
45	00	000	Subsidiyalar
46	00	000	Grantlar
47	00	000	Ijtimoiy nafaqalar
48	00	000	Boshqa xarajatlar
49	00	000	Moliyaviy aktivlar va majburiyatlar bo'yicha xarajatlar

Iqtisodiy xarajatlar tasnifini ham amaldagi tasnif bilan misol tariqasida ish haqi xarajat moddasi bo'yicha solishtirish orqali quyidagilarni ko'rishimiz mumkin, jumladan:

Oldingi tasnif	Amaldagi tasnif
01 1 00 – Ish haqi – jami	**41 10 000 – Ish haqi**
01 1 10 – Ish haqi	41 11 000 – Pul shaklidagi ish haqi:
01 1 20 – Kommunal xizmatlar bo'yicha kompensatsiya to'lovlari	41 11 100 – Asosiy ish haqi
01 1 30 – Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'rnak ko'rsatgan xodimlarini rag'batlantirishning direktor jamg'armasi mablag'lari	41 11 200 – Ish haqiga ustamalar va qo'shimchalar
	41 11 210 – Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'rnak ko'rsatgan xodimlarini rag'batlantirishning direktor jamg'armasi mablag'lari
01 1 40 – Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustamalar va qo'shimchalar	41 11 220 – Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustamalar va qo'shimchalar
01 1 50 – Vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi	
01 1 60 - Homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqa	

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, amaldagi xarajatlarning iqtisodiy tasnifi bo'yicha davlat byudjetidan amalga oshiriladigan kommunal xizmatlar bo'yicha kompensatsiya to'lovlari, vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqasi hamda homiladorlik va tug'ish bo'yicha nafaqalar ish haqi xarajat moddasi bo'yicha aks ettirilgan bo'lsa, endilikda ushbu xarajatlar xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqqan holda ish haqi xarajatlari tarkibida emas, balki xarajatlarning tegishli moddalarida (mahsulot va xizmatlar bo'yicha xarajatlar va ijtimoiy nafaqalar) aks ettiriladi.

O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi byudjetlari ijrosini yanada takomillashtirish maqsadida 2017-yil 24-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan ro'yxatga olingan

06.12.2017 yildagi 2146-7-sonli byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 169-son buyrug'i bilan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 18 martdagi PQ-2847-son "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2010 yil 20 avgustdagi 65-son buyrug'i (ro'yxat raqami 2146, 2010 yil 11 oktabr) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2010 y., 40-41-son, 356-modda) bilan tasdiqlangan Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2018-yil 1-martdagi 49-son buyrug'i (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2018-yil 30-martda 2146-8-son ro'yxat raqami bilan ro'yxatdan o'tkazildi) Yo'riqnomaga bir qator o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi va ushbu buyruq rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kirdi.

3.3. Xorij davlatlarida Byudjet tasnifi amal qilishining huquqiy asoslari.

Rossiya Federatsiyasida Byudjet tasnifini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish ikki bosqichda amalga oshirildi:

2007-yilda:

I: Rossiya Federatsiyasi Byudjet kodeksi, 15.08.1996 yildagi "Rossiya Federatsiyasi Byudjet tasnifi to'g'risida"gi FQ № 115-sonli Federal qonun.

II: Rossiya Federatsiyasi Moliya vazirligining 08.12.2006 yildagi № 168n -sonli buyrug'i .

III: Moliya vazirligining alohida tegishli xatlari.

2008-yildan:

I: Rossiya Federatsiyasi Byudjet kodeksi 26.04.2007 yildagi nashri, Federal qonun o'z kuchini yo'qotdi.

II: Rossiya Federatsiyasi Moliya vazirligining 24.08.2007 yildagi № 74n-sonli buyrug'i.

III: Rossiya Federatsiyasi subyektlari va munitsipial tashkilotlarning me'yoriy-huquqiy hujjatlari.

Me'yoriy-huquqiy tartibga solishning o'zgarishi quyidagilar bilan bog'liq:

✓ Byudjet tasnifini tartibga solishda Federal qonundan voz kechilgani;

✓ Byudjet tasnifining umumiy tuzilishini o'zgartirmagan holda, alohida qarorlarni detellashtirish va to'ldirishi mumkin bo'lgan hududiy va mahalliy hokimiyat organlarining vakolatlarini kengayishi.

Rossiya Federatsiyasi Byudjet tasnifini isloh qilish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

✓ xarajatlarning funksional, idoraviy va iqtisodiy tasnifidan yagona xarajatlar tasnifiga o'tish;

✓ ikki yo'nalishdagi (ichki va tashqi) byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasnifini bekor qilish va yagona byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasnifini qo'llash;

✓ davlat va munitsipial qarzlari turlarini qisqartirish yoki soddalashtirish;

✓ daromadlar, xarajatlar va byudjet taqchilligini qoplash manbalarini guruhlarining yangi tasnifini, davlat boshqaruvi sektori operatsiyalari tasnifini joriy qilish.

Nazorat uchun savollar:

1. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslarini aytib bering.
2. O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma qachon va kim tomonidan tasdiqlandi?
3. O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi qachon qabul qilingan?
4. Xorij davlatlarida Byudjet tasnifini amal qilishining qanday huquqiy asoslarini bilasiz?
5. O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma qachondan boshlab amalga kiritildi?
6. Byudjet Kodeksining byudjet tasnifi bilan bog'liq alohida qismi, bobi va moddalarini aytib bering.
7. O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining nechanchi moddasida byudjet tasnifining asosiy tamoyillari keltirilgan?

8. O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnomaga qachon va qanday o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi?

Test savollari:

1. Byudjet tasnifi nima?

a) Byudjet tizimiga kiruvchi byudjetlarni ularning bo'ysunuviga ko'ra guruhlash;

b) Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarini ularning turlari va manbalariga ko'ra guruhlash;

c) Davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari, xarajatlarini va taqchillikni moliyalashtirish manbalarini guruhlash;

d) Quyi byudjetlarga beriladigan moliyaviy yordam turlarini guruhlash.

2. Davlat byudjeti xarajatlari tasnifini ko'rsating.

a) Mablag'larning manbai va byudjet darajasi, hududiy, vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy;

b) Kommunal xarajatlar, ishlab chiqarish xarajatlari;

c) Ishlab chiqarish, noishlab chiqarish;

d) Vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy.

3. Yangi byudjet tasnifi bilan qo'shimcha ravishda qanday byudjet tasnifi turi kiritildi?

a) Vazifa jihatidan tasnif, tashkiliy tasnif;

b) Tashkiliy tasnif, hududiy tasnif;

c) Iqtisodiy tasnif, vazifa jihatidan tasnif;

d) Hududiy tasnif, byudjet darajasi va manbalarning manbai bo'yicha tasnif.

4. Byudjet tashkilotlari xarajatlarining iqtisodiy tasnif bo'yicha guruhlanishi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

a) Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, ish haqiga hisoblangan ajratmalar, kapital qo'yilmalar, boshqa xarajatlar;

b) Ish haqi, ish haqiga ustamalar, kanselyariya va xo'jalik xarajatlari, oziq-ovqat va dori-darmon xarajatlari (jami 18 ta modda bo'yicha);

c) Joriy xarajatlar; kapital xarajatlar;

d) Iqtisodiyot xarajatlari yo'nalishlari.

5. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari taqchillikni moliyalashtirishning qanday manbalari bo'yicha guruhlashdan iborat?

a) Inflyatsion va noinflyatsion manbalari;

b) Markazlashgan va markazmashmagan manbalari;

c) Ichki va tashqi manbalari;

d) Davlat va nodavlat manbalar.

6. 2011-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan yangi byudjet tasnifi bo'yicha ish haqi xarajatlari kodi to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping.

a) 01 100;

b) 41 10 000;

c) 41 11 200;

d) 01 1 20.

7. O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma qachon va qaysi raqam bilan ro'yxatga olingan?

a) 2010-yil 22-dekabrda 2169-raqami;

b) 2010-yil 11-oktyabrda 2146-raqami;

c) 2010-yil 20-avgustda 2164-raqami;

d) 2010-yil 23-dekabrda 2144-raqami.

8. O'zbekiston Respublikasining Byudjet Kodeksi qachon qabul qilindi?

a) 2013-yil 13-dekabrda;

b) 2014-yil 1-yanvarda;

c) 2013-yil 26-dekabrda;

d) 2014-yil 26-dekabrda.

IV BOB. BYUDJET DAROMADLARI TASNIFI

Reja:

4.1. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlari tushunchasi va uning mohiyati;

4.2. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlari turlari;

4.3. O'zbekiston Respublikasida byudjet daromadlari tasnifi.

Tayanch so'z va iboralar

- byudjet tasnifi
- byudjet tizimi byudjetlari
- davlat byudjeti daromadlari
- soliqli daromadlar
- daromadlar tasnifi tuzilmasi
- daromadlarning manbalar bo'yicha tasnifi
- byudjet xarajatlari tasnifi
- daromad turlari tasnifi

4.1. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlari tushunchasi.

Davlat byudjetiga majburiy to'lovlarning kelib tushishi soliq va bojxona tizimlariga kiruvchi maxsus vakolatli organlar hamda mazkur vazifa zimmasiga yuklatilgan boshqa davlat organlari tomonidan ta'minlanadi.

Davlat byudjeti daromadlari – davlat bilan korxonalar, tashkilotlar, muassasalar va aholi o'rtasidagi mamlakat byudjet fondining shakllanishi jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlarni anglatadi.

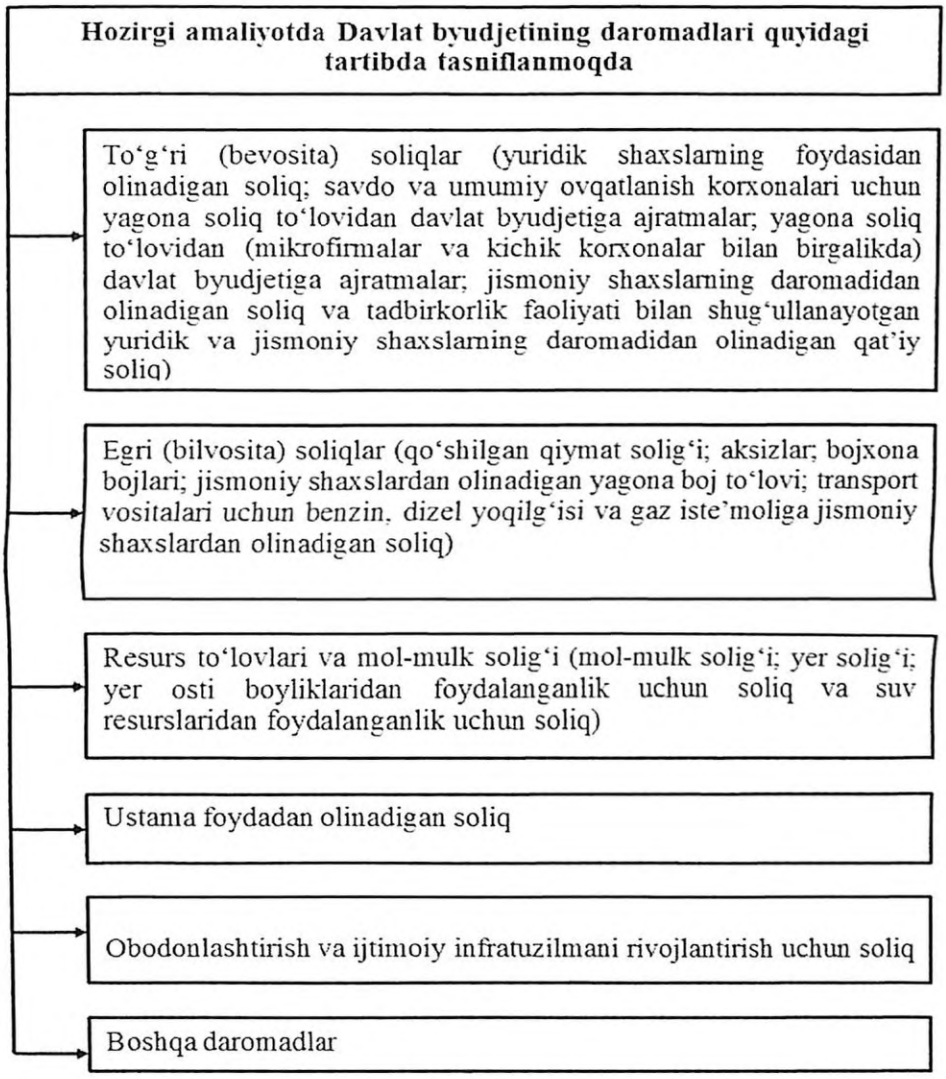
Davlat daromadlari - bu yaratilgan milliy boylikning davlat ehtiyojlari uchun jalb etiladigan qismidir. Davlat daromadlari keng mazmunli tushuncha bo'lib, o'z ichiga byudjet daromadlari (milliy daromadning turli darajadagi byudjetlarga jalb etilgan qismi)ni ham, byudjetdan tashqari davlat jamg'armalari mablag'larini ham o'z ichiga oladi. Byudjet daromadlari davlat daromadlarining eng salmoqli qismini tashkil etadi.

Davlat o'ziga yuklatilgan vazifalarni muvaffaqiyatli bajara olishi uchun moliyaviy resurslarga muhtoj bo'ladi va shu sababli mamlakat milliy daromadining bir qismi pul yoki boshqa to'lovlar tarzida uning tasarrufiga ajratiladi. Natijada davlat o'z daromadlariga ega bo'ladi. Bu mablag'lar davlat va mahalliy organlar ixtiyorida bo'lib, tegishli davlat hokimiyati organlari tomonidan tasarruf etiladi.

Davlat o'z mablag'larini shakllantirish jarayonida ijtimoiy ishlab chiqarishning turli tarmoqlarida, davlat, jamoat, xususiy mulkchilik shakllaridagi korxonalarda vujudga keltirilgan daromadlarni, shuningdek, fuqarolarning mehnat, tadbirkorlik va boshqa daromadlarining muayyan qismini o'z tasarrufiga oladi, davlat daromadlarini vujudga keltirishda moliyaviy tizimning barcha bo'g'inlari faol ishtirok etadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, davlat byudjeti daromadlari – davlat bilan korxonalar, tashkilotlar, muassasalar va aholi o'rtasidagi mamlakat byudjet fondining shakllanishi jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlarni anglatadi. Ayrim adabiyotlarda, ma'ruzalarda va boshqa ilmiy ishlarda "davlat byudjeti daromadlarining asosiy bosh manbai soliqlardir", degan bizning nazarimizda birmuncha noto'g'ri bo'lgan fikrlarni uchratish mumkin. Aslida, davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbai bo'lib mamlakat yalpi milliy mahsuloti va milliy daromadi hisoblanadi, davlat markazlashgan pul fondiga mablag'larni jalb qilish quroli esa soliqlardir.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlari qismi asosini mamlakatimizda 2014-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 50-51-52-moddalari bilan belgilab qo'yilgan daromadlar tashkil qiladi.

Rasm-4.1. Davlat byudjeti daromadlari tasniflanishi[14]

Yuqoridagi rasmda biz hozirgi amaliyotda Davlat byudjetining daromadlarining tasniflanish tartibi berildi.

[14] Malikov T.S., Haydarov N.H. Davlat budjeti. O'quv qo'llanma / Toshkent Moliya instituti. – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2007.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining IV bo'limi, 9-bob, 50-moddasida Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishga ta'rif berilgan.

Davlat byudjeti daromadlari:

– soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar;

– davlat aktivlarini joylashtirish, foydalanishga berish va sotishdan olingan daromadlar;

– meros, hadya huquqi bo'yicha davlat mulkiga o'tgan pul mablag'lari;

– yuridik va jismoniy shaxslardan, shuningdek chet davlatlardan tushadigan qaytarilmaydigan pul tushumlari;

– rezident-yuridik shaxslarga berilgan byudjet ssudalarini va chet davlatlarga ajratilgan kreditlarni to'lash hisobidan to'lovlar;

– qonun hujjatlariga muvofiq boshqa daromadlar hisobidan shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 51-moddasida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjeti daromadlarini shakllantirish manbalari ko'rsatib o'tilgan. Unga ko'ra O'zbekiston Respublikasi byudjet tizmi byudjetlari daromadlarini respublika va mahalliy byudjet daromadlariga ajratishimiz mumkin;

O'zbekiston Respublikasining respublika byudjeti daromadlari:

1) umumdavlat soliqlari, shu jumladan:

✓ yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;

✓ yagona soliq to'lovi;

✓ jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;

✓ qo'shilgan qiymat solig'i;

✓ aksiz solig'i;

✓ yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;

2) bojxona bojlari;

3) qo'shimcha foyda solig'i;

4) mahsulot taqsimotiga oid bitimlar bo'yicha foyda keltiradigan mahsulotdagi davlat ulushi;

5) boshqa daromadlar hisobidan shakllantiriladi. Boshqa daromadlarga imzoli bonus va tijoratbop topilma bonusi to'lanishidan tushgan tushumlar, qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetiga yo'naltiriladigan davlat bojlari, yig'imlar, tovon pullari, kompensatsiya to'lovlari va jarima

sanksiyalari, davlat aktivlarini joylashtirish, foydalanishga berish va sotishdan belgilangan normativlar bo'yicha olingan daromadlar, meros, hadya huquqi bo'yicha davlat mulkiga o'tkazilgan pul mablag'lari, yuridik va jismoniy shaxslardan, shuningdek chet davlatlardan tushgan qaytarilmaydigan pul tushumlari, rezident-yuridik shaxslarga berilgan byudjet ssudalarini, chet davlatlarga berilgan kreditlarni to'lash hisobidan to'lovlar, aksiyalarning davlat ulushi (payi) bo'yicha dividendlar (daromadlar), mobil aloqa xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan abonent raqamidan foydalanganlik uchun to'lov, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining foydasi va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa daromadlar kiradi.

Davlat byudjeti daromadlarining deyarli barchasi sarflanish nuqtayi-nazaridan oldindan mo'ljallangan maqsadlarga ega emas. Ular umumiy fondga tushiriladi va odatdagi moliyalashtirish tartibida foydalaniladi. Byudjet daromadlarining faqat ba'zi birlarigina oldingan belgilangan maqsadlar uchun mo'ljallangan. Ularning tarkibiga ijtimoiy sug'urta badallarini kiritish mumkin.

Soliqlar, to'lovlar, yig'imlar, bojlar va majburiy ajratmalar alohida shakllari va turlarining yig'indisi davlat byudjeti daromadlarining yagona tizimini shakllantiradi. Turli subyektlardan kelib tushadigan Davlat byudjetining daromadlari umumdavlat ehtiyojlarini ta'minlab, bir-biri bilan o'zaro bog'langandir.

Davlat byudjeti daromadlarining tarkibi va uning tuzilmasi doimiy bo'lmasdan, ular mamlakat taraqqiyoti va davlatning oldidagi vazifalarning o'zgarishiga muvofiq ravishda o'zgarib boradi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 52-moddasida Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetining, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining daromadlarini shakllantirish manbalari ko'rsatib o'tilgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetining, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlarining daromadlari:

1) belgilangan normativlarga muvofiq umumdavlat soliqlari, shu jumladan:

- ✓ yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;
- ✓ yagona soliq to'lovi;

✓ jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;

✓ tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq;

✓ qo'shilgan qiymat solig'i;

✓ aksiz solig'i;

✓ yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;

✓ suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;

2) mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar, shu jumladan:

✓ obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i;

✓ transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;

✓ mol-mulk solig'i;

✓ yer solig'i;

✓ yagona yer solig'i;

✓ ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish uchun yig'im;

3) yuridik va jismoniy shaxslardan, shuningdek chet davlatlardan tushgan qaytarilmaydigan pul tushumlari;

4) bozorlardan tushadigan daromadlar;

5) boshqa daromadlar hisobidan shakllantiriladi. Boshqa daromadlarga davlat daromadiga o'tkazilgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar, davlat aktivlarini joylashtirishdan, foydalanishga berishdan va sotishdan belgilangan normativlar bo'yicha olingan daromadlar, qonun hujjatlariga muvofiq Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetiga, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlariga yo'naltiriladigan davlat bojlari, yig'imlar, tovon pullari va jarima sanksiyalari, egasiz mol-mulkni, meros huquqi bo'yicha davlat ixtiyoriga o'tgan mol-mulkni, huquq bo'yicha davlat daromadiga o'tkazilishi lozim bo'lgan xazinalarni realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa daromadlar kiradi.

O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan ajratiladigan subvensiyalar, o'tkazib beriladigan daromadlar va dotatsiyalar Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byud-

jetining daromadlari hisoblanadi. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq, O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan pivo va o'simlik yog'i uchun aksiz solig'i Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlari daromadlariga o'tkazib beriladi.

Byudjet Kodeksining 117-moddasida byudjet tizimi byudjetlari daromad qismining ijrosi nimalarni o'z ichiga olishi ko'rsatilgan bo'lib, byudjet tizimi byudjetlari daromad qismining ijrosi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– tushumlarni Yagona g'azna hisobvarag'iga va boshqa bank hisobvaraqlariga kiritish;

– tushumlarni byudjet tizimining byudjetlari o'rtasida taqsimlash;

– ortiqcha yoki noto'g'ri to'langan tushum summalarini qaytarishni yoxud ularni qarzni to'lash evaziga hisobga olish;

– hisob va hisobot.

O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti va DMJ byudjetlari daromadlarining g'azna ijrosi byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining kassa ijrosi to'g'risidagi yo'riqnomaga (ro'yxat raqami 2771, 2016 yil 30 mart) muvofiq amalga oshiriladi.

4.2. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining turlari

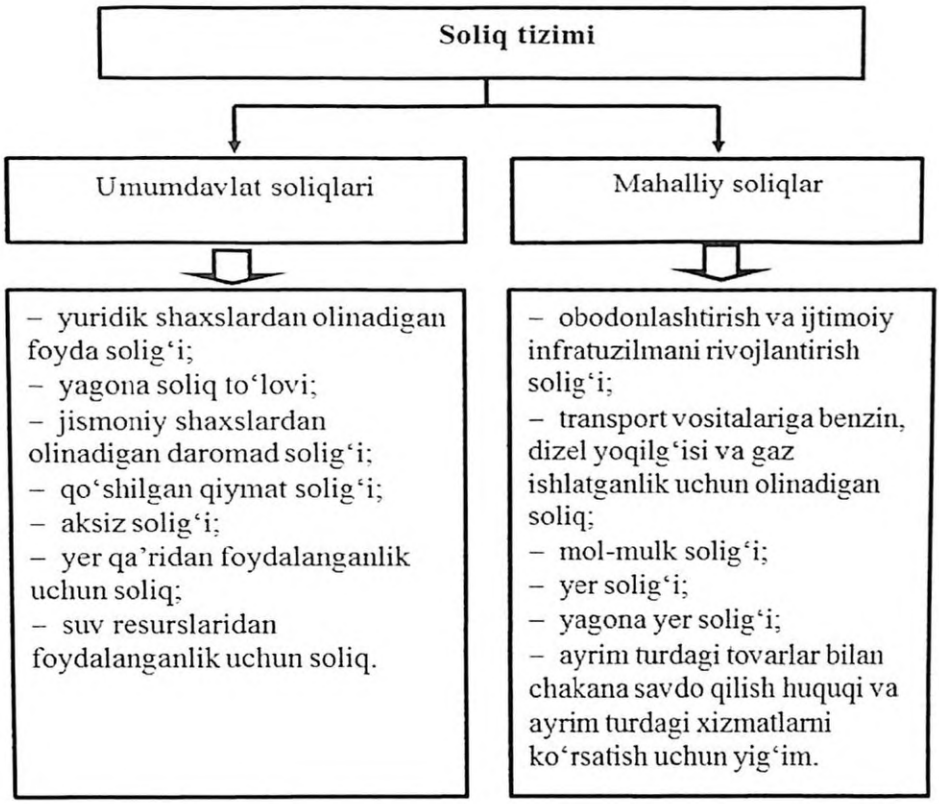
Byudjet daromadlarining tub mazmuni, uning davlatga tegishli moliyaviy resurslardan tashkil etishida namoyon bo'ladi. Shunga ko'ra, byudjet daromadlari deyilganda, pul mablag'lari jamg'armasini shakllantirish jarayonida turli darajadagi hukumat idoralari ixtiyoriga kelib tushadigan majburiy to'ov yig'indisining shaklan ko'rinishi tushuniladi. Byudjet daromadlari umumdavlat byudjet daromadlari va mahalliy byudjet daromadlarini o'zida aks ettiradi, bunday daromadlar yig'indisi davlat daromadlarining bir qismi sifatida namoyon bo'ladi va o'z ta'rifiga ko'ra ham tor ma'nodagi munosabatlar yig'indisini ifodalaydi. Davlat daromadi byudjetning barcha darajadagi moliyaviy mablag'laridan tashqari fondlar va butun davlat sektori resurslaridan tashkil topadi.

Byudjet daromadlari soliq va soliqdan tashqari manbalardan shakllanadi. Soliqdan olinadigan daromadlarning asosiy manbalari – bu yangidan yaratilgan qiymat va uning dastlabki qayta taqsimlanishi natijasida olingan daromadlar (foyda, ish haqi, qo'shilgan qiymat, ssuda foizi, renta, dividendlar va boshqalar), shuningdek jamg'armalardir. Soliqsiz daromadlar yoki davlatning o'z iqtisodiy faoliyati yoki ilgari olingan daromadlarni byudjet tizimining darajalari bo'yicha qayta taqsimlanishi natijasida yuzaga keladi. O'zining ijtimoiy-iqtisodiy belgisiga ko'ra byudjet daromadlari ikki guruhga bo'linishi mumkin (Rasm-4.2.):

Rasm-4.2. ijtimoiy-iqtisodiy belgisiga ko'ra byudjet daromadlari guruhlanishi

Soliq yordamida milliy daromadning tegishli qismi taqsimlanadi va qayta taqsimlanadi. Davlat tomonidan olinadigan soliqlar hamda ularning tashkil qilinish shakl va usullari birgalikda soliq tizimini tashkil qiladi.

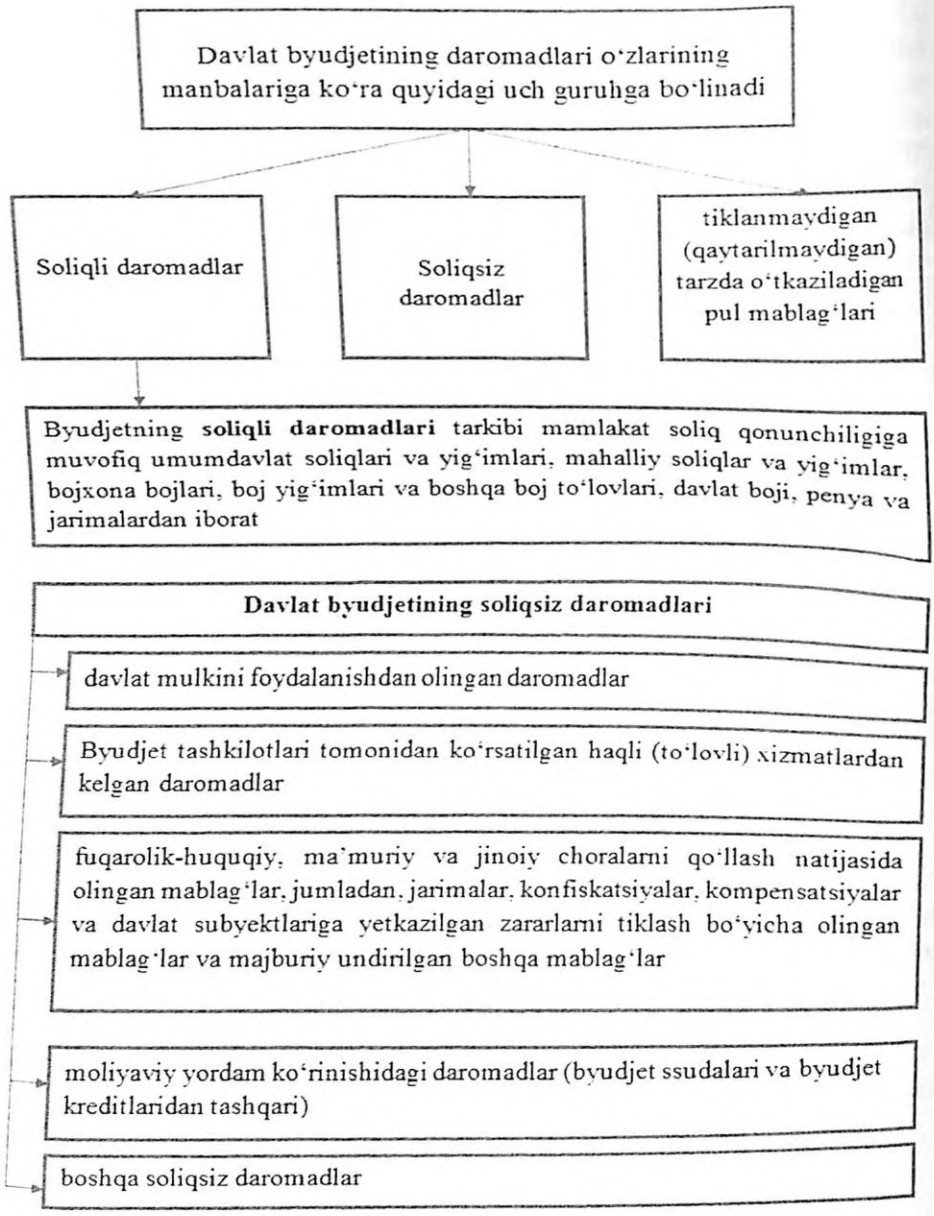

Rasm-4.4. Soliq tizimi

Mulkchilik shakliga ko'ra byudjet daromadlari quyidagi ko'rinishlarni olishi mumkin:

- nodavlat sektordan olinadigan daromadlar;
- davlat xo'jaliklaridan olinadigan daromadlar;
- aholidan olinadigan mablag'lar.

Davlat byudjetining daromadlari tarkibini quyidagi 4.3-rasmda ham ko'rishimiz mumkin.

Rasm-4.3. Davlat byudjetining daromadlari[15].

[15] Manba: O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi 26.12.2013 yil 360-sonli O'RQ.

Soliqli daromadlar – korxona va tashkilotlar tovar mahsulotlarini ishlab chiqarganida va sotganida, aholiga turli xizmatlarni ko'rsatganida, ishlar bajarganida yoki bozorlarda oldi-sotdi qilganda ham pul to'lovlarini amalga oshiradi. Lekin bu munosabatlarning hammasi ham soliq munosabati bo'la olmaydi. Soliq munosabatida davlat mamlakatda yaratilgan yalpi ichki mahsulot qiymatini taqsimlash va qayta taqsimlash yo'li bilan majburan davlat byudjetiga mablag' to'plash jarayonini amalga oshiradi.

Byudjetning soliqli daromadlari tarkibi mamlakat soliq qonunchiligiga muvofiq umumdavlat soliqlari va yig'imlari, mahalliy soliqlar va yig'imlar, bojxona bojlari, boj yig'imlari va boshqa boj to'lovlari, davlat boji, penya va jarimalardan iborat.

Soliqsiz daromadlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- davlat mulkini foydalanishdan olingan daromadlar (soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq to'langan soliq va yig'imlardan so'ng);
- byudjet tashkilotlari tomonidan ko'rsatilgan haqli (to'lovli) xizmatlardan kelgan daromadlar (soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq to'langan soliq va yig'imlardan so'ng);
- fuqarolik-huquqiy, ma'muriy va jinoiy choralarni qo'llash natijasida olingan mablag'lar, jumladan, jarimalar, konfiskatsiyalar, kompensatsiyalar va davlat subyektlariga yetkazilgan zararlarni tiklash bo'yicha olingan mablag'lar va majburiy undirilgan boshqa mablag'lar;
- moliyaviy yordam ko'rinishidagi daromadlar (byudjet ssudalari va byudjet kreditlaridan tashqari);
- boshqa soliqsiz daromadlar.

Byudjet daromadlarining tarkibiga tushumlarning quyidagi ko'rinishlari hisobga olinishi mumkin:

- davlat mulkini vaqtinchalik foydalanishga berish natijasida ijara haqi yoki boshqa ko'rinishda olinadigan mablag'lar;
- kredit muassasalaridagi hisob varaqlarida byudjet mablag'larining qoldig'i bo'yicha foizlar ko'rinishida olinadigan mablag'lar;
- davlat mulkiga tegishli bo'lgan mol-mulkni garovga yoki ishonchli boshqaruvga berishdan olinadigan mablag'lar;
- qaytarish va haq olish asosida boshqa byudjetlarga, xorijiy davlatlarga yoki boshqa yuridik shaxslarga berilgan byudjet mablag'laridan foydalanganlik uchun haq;

• davlatga qisman tegishli bo'lgan xo'jalik jamiyatlari ustav kapitalining hissasiga yoki aksiyalar bo'yicha dividentlarga to'g'ri keladigan foyda ko'rinishidagi daromadlar;

• davlat unitar korxonalari foydasining bir qismi (soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq to'langan soliq va yig'imlardan so'ng);

• davlatga tegishli bo'lgan mol-mulkdan foydalanish natijasida olinadigan qonunchilikda ko'zda tutilgan boshqa daromadlar.

4.3. O'zbekiston Respublikasida byudjet daromadlari tasnifi.

Davlat byudjeti daromadlari bo'yicha tasnif bu har bir daromad va xarajatni tavsiflash ham demakdir. Masalan, davlatning mahalliy daromadlari iqtisodiy kategoriya sifatida iqtisodiy axborotni ham berishi mumkin. Ular aniq bir guruh va sinflarga xos munosabatlar bilan ham ifodalanadi. Mahalliy daromadlar ham milliy boylikni taqsimlash va qayta taqsimlashda bevosita qatnashadi, natijada shu asnoda mahalliy boshqaruv organlari qo'lida pul mablag'lari jamlanadi.

Byudjet tizimi byudjetlarini tuzishda byudjet tasnifiga muvofiq, daromadlar ularning aniq manbalari bo'yicha prognoz qilinadi.

Byudjet tasnifi Davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjetma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

Mazkur hujjatga muvofiq byudjet tasnifini tuzishning asosiy tamoyillari, deb quyidagilar e'tirof etilgan:

– to'liqlilik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;

– yagonalik – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– o'zaro muvofiqlik – byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo'llanilmasligi kerak, ya'ni byudjet tasnifining har bir kodi o'ziga xos bo'lishi shart.

Xalqaro valyuta fondining doirasiga ko'ra daromadlar quyidagi toifalarga ko'ra tasniflanadi:

- *Soliqlar*
- *Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar*
- *Grantlar*
- *Boshqa daromadlar*

Soliqlar uchun tasnif sxemasi asosan soliq undiriladigan soliq bazasiga qarab belgilanadi (masalan daromad va xarajatlar, mulk aktivlari va qo'yilmalar).[16]

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 21-moddasi. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi keltirilgan. Unga ko'ra Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi daromadlarni ularning turlari va manbalari bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi tuzilmasi quyidagilardan iborat:

- Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi;
- daromadlarning turlari;
- tashkiliy tasnif;
- hududiy tasnif.

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi kelib tushayotgan daromadlarning tegishli mablag'lar manbalariga va ushbu byudjetlar darajalariga mansubligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

Daromadlarning turi bo'lim, paragraf va daromad tipidan iboratdir.

Daromadlar bo'limi daromadlarni ularni olish manbalari bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Daromadlar paragrafi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek soliq bo'lmagan to'lovlarni ularni undirish bazasi bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Daromad tipi byudjet tizimi byudjetlari daromadining aniq turidan iborat bo'ladi.

---

[16] "Budget Classification" Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. InternationalMonetaryFundFiscalAffairs DepartmentWashington, DC.USA

Tashkiliy tasnif kelib tushayotgan daromadlarning ana shu daromadlarni ma'muriy jihatdan idora qiluvchi tegishli organga mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi.

Hududiy tasnif kelib tushayotgan daromadlarning ushbu daromadlar shakllantirilayotgan yoxud o'tkazib berilayotgan tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi.

Yigirma bir koddan iborat bo'lgan daromadlar tasnifi tuzilmasi to'rt qismli ko'rinishga ega:

- byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi;
- daromadlarning turlari;
- hududiy tasnif.

Daromadlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi	Daromadlarning turlari	Tashkiliy tasnif	Hududiy tasnif
X XXX X X	X XXX XXX	XXX	XX XXX

(6-band O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2014-yil 20-fevraldagi 11-sonli buyrug'i (ro'yxatraqami 2146-3, 17.03.2014 y.) tahririda — O'R QHT, 2014 y., 12-son, 140-modda).

Davlat moliyasini boshqarishning Axborot tizimi (keyingi o'rinlarda DMBAT deb yuritiladi) tatbiq etilguniga qadar O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni tuzishda faqatgina «Daromadlarning turlari» kodi qo'llaniladi.

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi (1 — 6 kodlar) byudjetga tushayotgan daromadlarni tegishli mablag'lar manbalariga va ushbu byudjetlar darajalariga mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

7 ta raqamli daromadlarning turlari (7 — 13 kodlar) quyidagilardan iborat:

- ✓ bo'lim;
- ✓ paragraf;
- ✓ daromad tipi.

Bo'lim daromadlarni ularning olish manbalari bo'yicha guruhlanishini bildiradi:

3 100 000 «Soliqlar»;

3 200 000 «Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar»;

3 300 000 «Grantlar»;

3 400 000 «Boshqa daromadlar»;

3 500 000 «Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar».

Paragraf soliq yoki boshqa turdagi daromadlarni soliqqa tortish bazasi bo'yicha daromadlarning guruhlanishini bildiradi.

«Soliqlar» (3 100 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

3 110 000 «Daromad, foyda va kapital o'sishiga soliqlar»;

3 130 000 «Mol-mulkka solinadigan soliq»;

3 140 000 «Tovarlar va xizmatlarga soliqlar»;

3 150 000 «Xalqaro savdo va operatsiyalarga soliqlar»;

3 160 000 «Boshqa soliqlar»;

«Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar» (3 200 000) 3 210 000 «Ijtimoiy ta'minotga ajratmalar/badallar» paragrafini o'z ichiga oladi.

«Grantlar» (3 300 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

3 310 000 «Xorijiy davlatlar hukumatlaridan»;

3 320 000 «Xalqaro tashkilotlardan»;

3 330 000 «Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklaridan».

«Boshqa daromadlar» (3 400 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

3 410 000 «Mol-mulkdan daromadlar»;

3 420 000 «Tovarlar va xizmatlar sotilishi»;

3 430 000 «Jarimalar, penyalar va neustoykalar»;

3 440 000 «Ixtiyoriy transfertlar, grantlar bundan mustasno»;

3 450 000 «Aniqlab bo'lmaydigan va boshqa daromadlar».

«Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar» (3 500 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

3 510 000 «Tranzaksiyalardan aktivlarga tushadigan tushumlar»;

3 520 000 «Majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar».

Tegishli bo'lim va paragrafning yanada detallashtirilishi va tavsifi mazkur Yo'riqnomaning 2-ilovasiga muvofiq daromad tipi bo'yicha amalga oshiriladi.

Tegishli byudjetning daromadlar ijrosi to'g'risidagi hisobotlar daromadlar tasnifining mumkin bo'lgan barcha elementlarini qo'llagan holda shakllantiriladi.

Byudjet tizimi byudjetlari bo'yicha tushumlarning taqsimlanishi qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

Tashkiliy tasnif (14 — 16 kodlar) kelib tushayotgan daromadlarning ana shu daromadlarni ma'muriy jihatdan idora qiluvchi tegishli organga (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va sh.k.) mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

O'zaro hisob-kitoblar bo'yicha yuqori (quyi) byudjetning quyi (yuqori) byudjet oldidagi majburiyatining qaytarilishi hisobiga quyi byudjetlarga dotatsiya, subvensiya, byudjet ssudalari va mablag'lari kelib tushganda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga birik-tirilgan koddan foydalaniladi.

Hududiy tasnif (17 — 21 kodlar) kelib tushayotgan daromadlarning ushbu daromadlar shakllantirilayotgan yoxud o'tkazib berilayotgan tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi.

Nazorat uchun savollar:

1. Davlat byudjeti daromadlari deganda nimani tushunasiz?
2. Byudjet daromadlari qanday jarayonda vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlarni o'zida ifoda etadi?
3. Davlat byudjeti daromadalari guruhlari nimalardan iborat?
4. Respublika byudjeti daromadlari nimalardan tashkil topadi?
5. Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi nima?
6. Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi nimalardan iborat?
7. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi Byudjet kodeksining qaysi moddasida berilgan?

Test savolari:

1. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi tuzilmasi nimalardan iborat iborat?

a) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, daromadlarning turlari, tashkiliy tasnif;

b) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, daromadlarning turlari, hududiy tasnif;

c) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, daromadlarning turlari, tashkiliy tasnif, hududiy tasnif;

d) daromadlarning turlari, hududiy tasnif, tashkiliy tasnif, hududiy tasnif.

2. Byudjet daromadlarining tashkiliy tasnifi qanday kodlardan iborat?

a) (14-16 kodlar)

b) (7-13 kodlar)

c) (1-6 kodlar)

d) (17-21 kodlar)

3. Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi

a) (1-6 kodlar)

b) (14-16 kodlar)

c) (7-13 kodlar)

d) (17-21 kodlar)

4. Byudjet daromadlarining hududiy tasnifi qanday kodlardan iborat?

a) (17-21 kodlar)

b) (7-13 kodlar)

c) (1-6 kodlar)

d) (14-16 kodlar)

5. 7 ta raqamli daromadlarning turlari (7 — 13 kodlar) nimalardan iborat hisoblanadi?

a) bo'lim va paragraf;
b) paragraf va daromad tipi
c) daromad tipi, element, paragraf;
d) bo'lim, paragraf va daromad tipi.

6. Byudjet Kodeksining nechanchi moddasida byudjet tizimi byudjetlari daromad qismining ijrosi nimalarni o'z ichiga olishi ko'rsatib o'tilgan?

a) 111-moddasida
b) 51-moddasida
c) 117-moddasida
d) 118-moddasida

7. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining nechanchi moddasida byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi keltirilgan?

a) 20-moddasida
b) 21-moddasida
c) 117-moddasida
d) 50-moddasida

V BOB. BYUDJET XARAJATLARI TASNIFI

Reja:

5.1. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari tushunchasi.
5.2. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari guruhlari.
5.3. Byudjet xarajatlarining tasniflanishi.
5.4. Byudjet xarajatlari tasniflanishining xorij tajribalari.

Tayanch so'z va iboralar

- Byudjet tasnifi
- Byudjet xarajatlari tasnifi
- Byudjet xarajatlar tasnifi tushunchasi
- xarajatlar moddasi
- xarajatlarning tashkiliy tasnifi
- xarajatlarning funksional tasnifi
- xarajatlarning iqtisodiy tasnifi
- xarajatlarning hududiy tasnifi

5.1. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari tushunchasi.

Davlatning o'z funksiyalari va vazifalarini bajarishi bilan bog'liq ravishda vujudga kelgan chiqimlar byudjet xarajatlari deyiladi. Bu chiqimlar davlatning markazlashtirilgan pul fondlari mablag'larini turli yo'nalishlar bo'yicha foydalanish jarayonida vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlarni ifodalaydi.

Byudjet xarajatlari umumiy moliyaviy kategoriya bo'lgan byudjetning ko'rinishlaridan biri bo'lib, unga tegishli bo'lgan umumiy xususiyatlarga egadir, ya'ni ular taqsimlash xarakteriga ega, ifodalanishning pul shakli xos, pul fondlarining amal qilishi bilan bog'langan va davlat tomonidan tashkil qilinadi. Shu bilan birgalikda byudjet xarajatlari bir butunning o'ziga xos qismi bo'lganligi uchun ular davlatning markazlashtirilgan pul fondlari mablag'laridan foydalanish va tegishli fondlarni shakllantirish bilan bog'liqdir. Bu taqsimlash munosabatlarining moddiy-buyumlash-

gan shakli turli sohalarga yo'naltirilayotgan byudjet mablag'larining harakatidan iborat.

Byudjet xarajatlarining iqtisodiy mohiyati uning turli-tuman ko'rinishlari (turlari) orqali namoyon bo'ladi. Xarajatlarning har bir turi esa o'zining miqdoriy va sifat xarakteristikasiga ega. Bunda ularning sifat xarakteristikasi voqelikning iqtisodiy tabiatini ifodalab, byudjet xarajatlarining mo'ljallanganligini, miqdoriy xarakteristika esa ularning o'lchamini (miqdorini, hajmini) aniqlashga imkon beradi.

Davlatning jamiyat hayotida muhim vazifalarni bajarishi uchun ma'lum miqdorda xarajat qilish talab etiladi. Davlat xarajatlari - bu davlat ixtiyoridagi moliya resurslarini davlat faoliyati bilan ehtiyojlarni qondirish uchun qilingan sarflar yig'indisidir.

Byudjetning barcha xarajatlari joriy xarajatlar va kapital xarakterdagi xarajatlardan iborat bo'ladi. Mablag'ning asosiy qismi joriy xarajatlarga to'g'ri keladi, ularga tovar va xizmatlarni sotib olish davlat xizmatchilarining ish haqi uchun ajratmalar, ichki qarzlar va davlatning tashqi qarzlarini to'lash va boshqalar kiradi. Kapital xarajatlarga asosiy fondlarga kapital qo'yilmalar, kapital qurilish, kapital ta'mirlash kiradi.

Joriy byudjet xarajatlari – bu mahalliy byudjet xarajatlarining bir qismi bo'lib, mahalliy boshqaruv organlari, byudjet tashkilotlari, davlat tomonidan byudjet va boshqa iqtisodiy subyektlarga joriy davrdagi faoliyatlari uchun dotatsiya, subvensiya va ssuda ko'rinishida mablag'lar ajratishdir. Bu xarajatlar barcha byudjet bo'g'inlarida asosiy o'rinni egallab kelgan.

Kapital xarajatlar – bu xarajatlar ham byudjet xarajatlarining bir qismi bo'lib, u korxona va tashkilotlarga investitsiya qilish, yangi korxona barpo etish, innovatsion faollikni oshirishga qaratilgan tadbirlarni moliyalashtrish bilan bog'liq xarajatlardir. Boshqacha qilib aytganda, bu – ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohasiga investitsiya qilish, kapital ta'mirlashga, ishlab chiqarishni kengaytirishga bo'lgan boshqa xarajatlar hisoblanadi.

Davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatidan tasnifi davlat boshqaruvi organlari, mahalliy hokimiyat organlari, shuningdek, boshqa byudjet tashkilotlari tomonidan ijro etiladigan asosiy vazifalar bo'yicha xarajatlarni guruhlashdan iborat bo'ladi. Biz byud-

jet tashkiloti deganda zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun davlat byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkilotini tushunamiz.

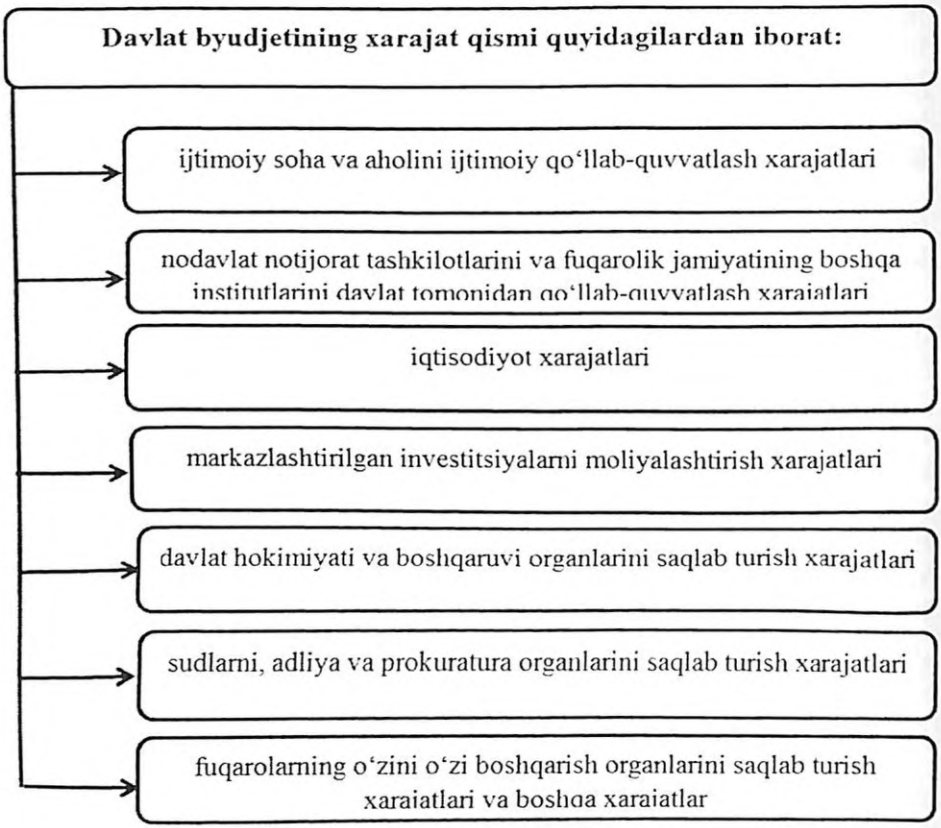
Xarajatlar moddasi — byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining iqtisodiy yo'nalishi va to'lovlarning aniq turlari bo'yicha belgilovchi byudjet tasnifining bir qismi.

Jamiyatning iqtisodiy hayotida byudjet xarajatlarining roli va ahamiyatini aniqlash uchun ularni ma'lum belgilarga ko'ra turkumlashtirish maqsadga muvofiq. Nazariya va amaliyotda byudjet xarajatlarini tasniflashning bir necha belgilari mavjud. Ular o'zlarining iqtisodiy mazmuni, funksionalligi, ijtimoiy takror ishlab chiqarishdagi roli, ishlab chiqarish tarmoqlari va faoliyat turlari yoki idoraviy bo'linishi, ijtimoiy mo'ljallanganligi bo'yicha, hududiy turkumlanishi, ma'lum maqsadlari va yuridik nuqtayi-nazardan yoki davlat boshqaruvi darajasiga ko'ra alohida guruhlarga ajratilishi mumkin.

Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari:

Davlat byudjetining xarajat qismi tarkibida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining, Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar, viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining zaxira jamg'armalari hisobga olinadi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 13-bobi, 69-moddasida Davlat byudjeti xarajatlarining tarkibida Davlat byudjeti xarajatlari tarkibi keltirilgan.

Rasm-5.1. Davlat byudjetining xarajat qismi.

Byudjet xarajatlarining yuqoridagi tartibda tasniflanishi ijtimoiy hayotning turli jabhalarida davlatning rolini ko'rsatadi.

5.2. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari guruhlari.

O'zbekiston Respublikasida byudjet tizimi byudjetlarini asosan respublika byudjeti xarajatlari va mahalliy byudjet xarajatlariga ajratish mumkin. Byudjet xarajatlarining hududiy belgiga muvofiq ravishda bo'linishi ular markazlashuvining turli darajalarini o'zida aks ettiradi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi 70-moddasi O'zbekiston Respublikasi respublika byudjetining xarajatlari:

O‘zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan quyidagi xarajatlar amalga oshiriladi:

1) ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash xarajatlari, shu jumladan:

✓ maktabgacha ta’lim, umumiy o‘rta ta’lim, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi, oliy ta’lim, oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim, maktabdan tashqari ta’lim, kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash muassasalari, bolalar uylari, ta’lim muassasalarini axborot-uslubiy jihatdan ta’minlash muassasalari, vazirliklar va idoralar tasarrufidagi ta’lim muassasalari, boshqa yordamchi muassasalarni saqlab turish, shuningdek qonun hujjatlarida O‘zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan ta’lim tizimi tadbirlarining xarajatlari;

✓ respublika shoshilinch tibbiy yordam markazi, OITSga qarshi kurashish respublika markazi, Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati, karantin va o‘ta xavfli infeksiyalar profilaktikasi, Salomatlik va tibbiyot statistikasi instituti, ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy o‘quv yurtlarining klinikalari, qon quyish xizmati va sud-tibbiyot ekspertizasi respublika muassasalari, respublika vazirliklari va idoralari tasarrufidagi boshqa davolash-profilaktika muassasalari hamda yordamchi tashkilotlarni saqlab turish, shuningdek qonun hujjatlarida O‘zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan xizmatlar haqini to‘lash xarajatlari;

✓ qonun hujjatlariga muvofiq ayrim toifadagi fuqarolarga tibbiy xizmatlar ko‘rsatilganligi uchun respublika ixtisoslashtirilgan markazlari xarajatlarining o‘rnini qoplash (subsidiyalar);

✓ qabul qilingan davlat dasturlariga muvofiq fuqarolarning sog‘lig‘ini saqlash tadbirlarini amalga oshirish xarajatlari;

✓ respublika vazirliklari va idoralari tasarrufidagi madaniyat, jismoniy tarbiya va sport muassasalarini saqlab turish, tele- va radiodasturlar yaratish hamda ularni tarqatishga doir xizmatlar ta’minoti va ularga haq to‘lash, hukumatning alohida qarorlariga ko‘ra ommaviy axborot vositalarini saqlab turish, kino va videomahsulotlar yaratish, madaniy meros obyektlarida restavratsiya ishlarini bajarish, tasdiqlangan kalendar rejalarga muvofiq madaniyat va sportni rivojlantirish bo‘yicha qonun hujjatlarida O‘zbekiston Re-

spublikasining respublika byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan maqsadli tadbirlar xarajatlari;

✓ fundamental, amaliy tadqiqotlar va innovatsiya ishlarining davlat ilmiy-texnik dasturlari doirasida grantlar bo'yicha amalga oshiriladigan ilmiy-texnik loyihalar, noyob ilmiy obyektlarni va fanga xizmat ko'rsatuvchi muassasalarni saqlab turish, ilmiy loyihalar ekspertizasini o'tkazish hamda qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasining respublika byudjeti hisobidan amalga oshiriladigan fanga doir alohida tadbirlar xarajatlari;

✓ davlat arxivlarini saqlab turish xarajatlari;

✓ respublika vazirliklari va idoralari tasarrufidagi urush hamda mehnat faxriylari uchun pansionatlar va sanatoriylarni, aholini ijtimoiy muhofaza qilish muassasalarini saqlab turish, shuningdek qonun hujjatlarida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan, aholini ijtimoiy muhofaza qilishga doir maqsadli tadbirlar xarajatlari;

✓ davlat mukofotlari, davlat pul mukofotlari bilan taqdirlanganligi munosabati bilan bir yo'la beriladigan davlat pul mukofotlari va mukofotlarini to'lash xarajatlari;

✓ bolalikdan nogironlarga va bola tug'ilganda beriladigan nafaqalarni, qonun hujjatlarida ayrim toifadagi shaxslarga belgilangan kompensatsiyalarni to'lash uchun vakolatli organga mablag'lar ajratish xarajatlari;

✓ Chernobil AES halokati oqibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslarni va radiatsiya-yadro obyektlarida harbiy xizmatni o'tagan pensiya yoshidagi shaxslarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ayrim toifadagi shaxslarga qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlar va kompensatsiyalarni to'lash xarajatlari;

2) davlat grantlari, subsidiyalar va ijtimoiy buyurtma shaklida nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash xarajatlari;

3) iqtisodiyot xarajatlari, shu jumladan:

✓ qishloq va suv xo'jaligi sohasidagi respublika nazorat organlarining xarajatlari, suv, qishloq, o'rmon xo'jaligi xarajatlari, qishloq xo'jaligi ekinlari zararkunandalariga qarshi kurashish muassasalarining xizmatlariga haq to'lash va ularni saqlab turish xarajatlari;

✓ hosildorligi past yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtiruvchi fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash xarajatlari;

✓ qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan to'lanadigan yagona yer solig'i bo'yicha tushumlarga muvofiq byudjetdan ajratiladigan mablag'lar va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasining har yili tasdiqlanadigan asosiy parametrlari doirasida byudjetdan ajratiladigan maqsadli mablag'lar;

✓ qonun hujjatlarida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan standartlashtirish va sertifikatlashtirish, topografiya-geodeziya, kartografiya va kadastr ishlari, davlat shaharsozlik kadastrini yuritish xarajatlari, chegaradosh davlatlarga haq evaziga yerdan foydalanish to'lovi, gidrometeorologiya xizmati muassasalarini saqlab turish xarajatlari;

✓ atrof muhit va landshaftning muhofaza qilinishini, biologik xilma-xillikning himoya qilinishini ta'minlash bilan bog'liq xarajatlar;

4) respublika vazirliklari, davlat qo'mitalari va idoralari buyurtmachi bo'lgan markazlashtirilgan investitsiyalarni moliyalashtirish xarajatlari;

5) davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarini saqlab turish xarajatlari, shu jumladan:

✓ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarini;

✓ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti devonini;

✓ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini;

✓ O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasini;

✓ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudini;

✓ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) kotibiyatini;

✓ qonun hujjatlarida O'zbekiston Respublikasining respublika byudjeti mablag'laridan saqlab turilishi nazarda tutilgan davlat boshqaruvi organlarini;

✓ O'zbekiston Respublikasining chet ellardagi muassasalarini saqlab turish xarajatlari;

6) sudlarni, adliya va prokuratura organlarini saqlab turish xarajatlari;

7) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining zaxira jamg'armasini shakllantirish xarajatlari;

8) boshqa xarajatlar:

✓ siyosiy partiyalarga ularning ustavida belgilangan faoliyatini moliyalashtirish uchun ajratiladigan mablag'lar;

✓ qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qo'shilgan qiymat solig'ining o'rnini qoplash;

✓ O'zbekiston Respublikasi ishtirokchi bo'lgan xalqaro tashkilotlarga a'zolik badallarini to'lash va ularni moliyalashtirishda ishtirok etish xarajatlari;

✓ davlat qarzi bo'yicha xizmat ko'rsatish va O'zbekiston Respublikasining kafolatlangan majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq xarajatlar;

✓ davlat buyurtmasi bo'yicha statistika ishlariga haq to'lash;

✓ O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasining saylovlar va referendumlarga tayyorgarlik ko'rish hamda ularni o'tkazish bo'yicha xarajatlari, shu jumladan okrug va uchastka saylov komissiyalarini, siyosiy partiyalarni moliyalashtirish;

✓ xo'jalik jamiyatlaridagi davlat ulushini boshqarish bo'yicha davlat ishonchli vakillarining xizmatlariga haq to'lash;

✓ davlat zaxiralari va strategik zaxiralarni vujudga keltirish, saqlab va yangilab turish bilan bog'liq xarajatlar;

✓ mudofaaga, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlashga, bojxona organlariga ajratiladigan mablag'lar, shu jumladan harbiy xizmatni, ichki ishlar organlarida, bojxona organlarida xizmatni o'tagan shaxslar hamda ularning oilalariga pensiyalar va nafaqalar uchun xarajatlar, shuningdek qonun hujjatlariga muvofiq faoliyati O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan muassasalar, tashkilotlar va idoralarga ajratiladigan mablag'lar;

✓ qonun hujjatlariga muvofiq boshqa xarajatlar.

O'zbekiston Respublikasining respublika byudjetidan:

✓ Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjetiga, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy byudjetlariga subvensiyalar, o'tkazib beriladigan daromadlar va dotatsiyalar;

✓ davlat maqsadli jamg'armalariga byudjet ssudalari va dotatsiyalar;

✓ yuridik shaxslarga byudjet ssudalari va kredit liniyalari hamda chet davlatlarga kreditlar belgilangan tartibda ajratilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 71-moddasi Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining xarajatlari:

Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjeti, viloyatlarning viloyat byudjetlari va Toshkent shahrining shahar byudjetidan quyidagi xarajatlar amalga oshiriladi:

1) ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xarajatlari, shu jumladan:

✓ umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, maktabdan tashqari ta'lim, pedagog kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash, boshqa yordamchi va uslubiy ta'lim muassasalarini saqlab turish xarajatlari;

✓ bolalar uylari, davlat bolalar shaharchalarini saqlab turish, qonun hujjatlarida Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetidan, viloyatlarning viloyat byudjetlari va Toshkent shahrining shahar byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan ta'lim tizimidagi yordamchi xizmatlar va maqsadli tadbirlar xarajatlari;

✓ Respublika shoshilinch tibbiy yordam markazi filialini, ko'p tarmoqli va ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlarini, ixtisoslashtirilgan kasalxonalar va dispanserlarni, tug'ruqxonalar va akusherlik majmualarini, tibbiy tashxis qo'yish va davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazlarini, qon quyish xizmati va sud-tibbiyot ekspertizasi muassasalarini, Salomatlik va tibbiyot statistikasi instituti filialini, hududiy sog'liqni saqlashni boshqarish organlari tasarrufidagi boshqa davolash-profilaktika muassasalari va yordamchi tashkilotlarni saqlab turish, shuningdek qonun hujjatlarida Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjeti, viloyatlarning viloyat byudjetlari va Toshkent shahrining shahar byudjetidan moliyalashtirilishi nazarda tutilgan xizmatlarga haq to'lash xarajatlari;

✓ qabul qilingan davlat dasturlariga muvofiq fuqarolarning sog'lig'ini saqlash tadbirlarini amalga oshirish xarajatlari;

✓ hududiy madaniyat va sportni boshqarish organlari tasarrufidagi madaniyat, jismoniy tarbiya va sport muassasalarini saqlab turish, shuningdek madaniyat va sportni rivojlantirishga doir maqsadli tadbirlarni amalga oshirish xarajatlari;

✓ Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tasarrufidagi arxivlarni saqlab turish xarajatlari;

✓ Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tasarrufidagi qariyalar va nogironlarning internat-uylari, pansionatlari va sanatoriylari, nogironlarni reabilitatsiya qilish markazlarini, boshqa muassasalarni saqlab turish xarajatlari, shuningdek aholini ijtimoiy muhofaza qilishga doir maqsadli tadbirlar xarajatlari;

✓ shahar yo'lovchilar transporti tashuvchilarining yo'lovchilarni va bagajni cheklangan ta'riflar bo'yicha tashish, shuningdek alohida toifadagi fuqarolarni imtiyozli tashish xizmatlarini ko'rsatish bilan bog'liq zararlarning o'rnini qoplash xarajatlari;

2) iqtisodiyot xarajatlari, shu jumladan:

✓ qishloq xo'jaligi sohasida hududiy nazorat organlarini saqlab turish, shu jumladan hayvonlar kasalliklariga qarshi kurashuvchi muassasalar xizmatlariga haq to'lash, shuningdek yerlarni rekultivatsiya qilish ishlarini bajarish;

✓ uy-joy-kommunal xo'jaligi obyektlarida ta'mirlash ishlarini olib borish;

✓ suv yo'llarining ayrim texnik uchastkalarini saqlab turish;

✓ aholi punktlarini obodonlashtirish;

✓ shaharlarning, boshqa aholi punktlarining ko'chalarini va xo'jaliklararo qishloq avtomobil yo'llarini ta'mirlash, shuningdek ayrim tashkilotlar xarajatlari;

✓ qonun hujjatlarida nazarda tutilgan o'rmon xo'jaligini saqlab turish xarajatlari;

✓ 3) Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari buyurtmachi bo'lgan markazlashtirilgan investitsiyalarni moliyalashtirish xarajatlari;

✓ 4) mahalliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarini, shu jumladan:

✓ Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesini;

✓ Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari, ularning boshqarmalari va bo'limlarini saqlab turish xarajatlari;

5) Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining zaxira jamg'armalarini shakllantirish xarajatlari;

6) davlat yoki jamoat ehtiyojlari uchun yer uchastkalarining olib qo'yilishi munosabati bilan yuridik va jismoniy shaxslarga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash xarajatlari;

7) Qoraqalpog'iston Respublikasi respublika byudjetining, viloyatlar viloyat byudjetlarining va Toshkent shahri shahar byudjetining mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan tashkilotlar va tadbirlarning xarajatlari.

Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetidan, viloyatlarning viloyat byudjetlaridan va Toshkent shahrining shahar byudjetidan tumanlar va shaharlar byudjetlariga byudjet ssudalari, dotatsiyalar, subvensiyalar va o'tkazib beriladigan daromadlar ajratilishi mumkin.

5.3. Byudjet xarajatlarining tasniflanishi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 22-moddasida Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifi byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarini kodlashdan iborat bo'ladi va ularning yo'nalishini aks ettiradi.

Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlari tasnifining tuzilmasi quyidagilardan iborat:

✓ Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi;

✓ vazifa jihatidan tasnif;

✓ tashkiliy tasnif;

✓ iqtisodiy tasnif;

✓ hududiy tasnif.

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi amalga oshirilayotgan xarajatlarning tegishli mab-

lag'lar manbalari va byudjetlar darajalariga mansubligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

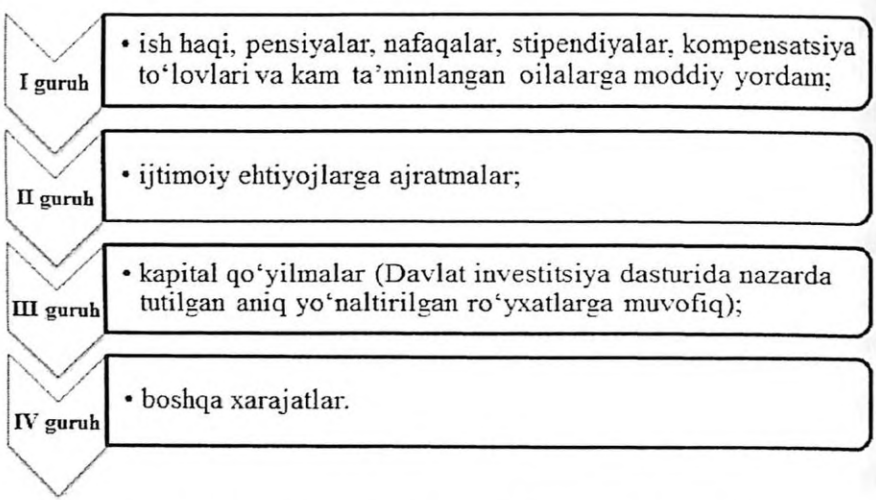
Xarajatlarning vazifa jihatidan tasnifi davlat funksiyalarini bajarish uchun mablag'lar yo'nalishini aks ettiruvchi xarajatlarni guruhlashdir.

Xarajatlarning tashkiliy tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining mablag'larini taqsimlovchilar bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi xarajatlarni iqtisodiy yo'nalishiga ko'ra kodlashdan iborat bo'ladi.

Hududiy tasnif byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 23-moddasida byudjet tizimi byudjetlarining iqtisodiy belgilar bo'yicha xarajatlari keltirilgan. Unga ko'ra byudjet tizimi byudjetlarining iqtisodiy belgilar bo'yicha xarajatlari quyidagi xarajatlar guruhlarini o'z ichiga oladi (*5.2.-Rasm*):

Rasm-5.2. Byudjet tizimi byudjetlarining iqtisodiy belgilar bo'yicha xarajatlari guruhlari[17].

[17] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida"№414-sonli Qarori. 03.09.1999 yil.

Xarajatlar guruhlari bo'yicha aniq moddalar byudjet tasnifiga muvofiq belgilanadi[18].

Xarajatlarning I va II guruhlarini respublika va mahalliy byudjetlardan xarajatlarini moliyalashtirish (to'lash) smetalarga va byudjet xarajatlari ro'yxatlariga, ularga kiritilgan o'zgartirishlarni hisobga olgan holda, shuningdek oldingi hisobot davri uchun belgilangan baholash ko'rsatkichlarining bajarilishiga muvofiq har oyda amalga oshiriladi.

Kapital qo'yilmalarni va boshqa xarajatlarni moliyalashtirish (to'lash) byudjetga mablag'lar tushishiga qarab har oyda amalga oshiriladi.

G'azna ijrosiga o'tmagan byudjet tashkilotlari xarajatlarini:

– respublika byudjetidan mablag' bilan ta'minlash (to'lash) – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligida belgilangan shakldagi maqsadli sertifikat (unda byudjet tasnifnomasi paragraflari va xarajatlar guruhlarini ko'rsatgan holda) va xarajatlarning har bir guruhi bo'yicha bir satrda mablag' o'tkazish uchun to'lov qog'ozi bilan rasmiylashtiriladi;

– mahalliy byudjetlardan mablag' bilan ta'minlash (to'lash) – tegishli moliya organlarida belgilangan shakldagi tayinlash sertifikati va xarajatlarning har bir guruhi bo'yicha bir satrda mablag' o'tkazish uchun to'lov qog'ozi bilan rasmiylashtiriladi

Xarajatlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi				Vazifa jihatdan tasnif			Tashkiliy tasnif	Iqtisodiy tasnif			Hududiy tasnif	
X	XXX	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	XX	XXX	XX	XXX

(23-band O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2014-yil 20-fevraldagi 11-sonli buyrug'i (ro'yxat raqami 2146-3, 17.03.2014 y.) tahririda — O'R QHT, 2014 y., 12-son, 140-modda)

Xarajatlar odatda ma'muriy, iqtisodiy va funksional tasnifga ko'ra qayd qilinadi. Har bir operatsiyaning byudjet kodi ushbu op-

[18] O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi, 2013 yil 26 декабр. O'RQ №360-son.

eratsiya bilan bog'liq barcha kerakli ma'lumotlarni taqdim qilishi kerak. Masalan xarajatlar sinfining uchta asosiy tasnifi, sakkizta tasnifosti sinflari (nomi, bo'limi va boshqalar), shu bilan birga o'n uchta belgilari mavjud. Bir mamlakatdagi bu tasnifosti sinflariga tayinlangan nomlar boshqa bir mamlakatda farq qilishi mumkin[19].

DMBAT tatbiq etilguniga qadar xarajatlar smetasini va xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotni (Davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni qo'shgan holda) tuzishda "Vazifa jihatdan tasnif", "Tashkiliy tasnif" va "Iqtisodiy tasnif" kodlari qo'llaniladi.

Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi xarajatlarni iqtisodiy yo'nalishiga ko'ra kodlashdan iborat bo'ladi.

Iqtisodiy tasnif

Kodlar			Nomi
40	00	000	**XARAJATLAR**
41	00	000	**ISHCHILAR MEHNATIGA HAQ TO'LASH**
41	10	000	**Ish haqi**
41	11	000	Pul shaklidagi ish haqi
41	11	100	Asosiy ish haqi
41	11	200	Ish haqiga ustama va qo'shimcha to'lovlar
41	11	210	Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'rnak ko'rsatgan xodimlarini rag'batlantirishning Direktor jamg'armasi mablag'lari
41	11	220	Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustama va qo'shimchalar
41	20	000	**Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar**
41	21	000	Ijtimoiy ehtiyojlarga haqiqatda qilinadigan ajratmalar/badallar
41	21	100	Yagona ijtimoiy to'lov
41	21	200	Ijtimoiy ehtiyojlarga boshqa ajratmalar/badallar
41	22	000	Shartli hisoblanadigan ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar

[19] "Budget Classification" Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. International Monetary Fund Fiscal Affairs Department Washington, DC.USA

42	00	000	TOVAR VA XIZMATLAR BO'YICHA XARAJATLAR
42	10	000	**Xizmat safarlari xarajatlari**

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi (1 — 6 kodlar) amalga oshirilayotgan xarajatlarning qaysi mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasiga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va sh.k.) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

Vazifa jihatdan tasnif (7 — 13 kodlar) barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishiga byudjet va byudjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirilishini aks ettiradi.

Vazifa jihatdan tasnif ikki darajadan iborat:

Vazifa jihatdan tasnifning birinchi darajasi (bo'limlar) davlatning asosiy vazifasini bajarish uchun moliyaviy resurslarning yo'nalishini aks ettiradi. Kichik bo'limlar vazifa jihatdan tasnifning ikkinchi darajasi hisoblanib, davlat vazifalarining bajarilishida byudjet mablag'larining bo'limlar doirasidagi yo'nalishini aniqlashtiradi.

Vazifa jihatdan tasnifning kichik bo'limlarining tuzilishi davlatning asosiy vazifalarini aniqlashtirish tamoyiliga asosan qurilgan.

Vazifa jihatdan tasnifning kodi 7 ta raqamdan iborat bo'lib, shundan 4 ta raqam — bo'lim, 3 ta raqam esa — kichik bo'limdir.

Vazifa jihatdan tasnifning bo'limlari va kichik bo'limlari yagona bo'lib, byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

Masalan:

7 011 000 "Ijro etuvchi va qonunchilik organlari, byudjet—moliyaviy masalalar, xalqaro munosabatlar" bo'limi bo'yicha davlat vakillik organlari, qonunchilik hokimiyati organlari, davlat hokimiyati organlari, fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyatiga qilinadigan xarajatlar, byudjet-moliyaviy masalalarga,

xalqaro faoliyatga, zaxira jamg'armalari va boshqa umumdavlat boshqaruvi organlariga xarajatlar aks ettiriladi.

7 011 100 «Davlat vakillik organlari, qonunchilik hokimiyati organlari faoliyati» kichik bo'limi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesini saqlash xarajatlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatlarining va Senati a'zolarining faoliyatini ta'minlash, Oliy Majlis palatalarining majlisiga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish bilan bog'liq xarajatlar, shuningdek davlat hokimiyati vakillik organlari faoliyati bilan bog'liq boshqa xarajatlar aks ettiriladi.

Vazifa jihatdan tasnif

Kodlar			Xarajatlar
7	**000**	**000**	**JAMI XARAJATLAR**
7	**010**	**000**	**UMUMIY AHAMIYATDAGI DAVLAT XIZMATLARI**
7	**011**	**000**	**Ijro etuvchi va qonunchilik organlari, byudjet—moliyaviy masalalar, xalqaro munosabatlar**
7	**011**	**100**	**Davlat vakillik organlari, qonunchilik hokimiyati organlari faoliyati**
7	011	101	O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisini saqlash xarajatlari
7	011	102	Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesini saqlash xarajatlari
7	011	104	O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputatlarining va Senat a'zolarining faoliyatini ta'minlash bilan bog'liq xarajatlar
7	011	105	Oliy Majlis palatalarining majlisga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish bilan bog'liq xarajatlari
7	011	107	Hokimiyat vakillik organlari faoliyati bilan bog'liq boshqa xarajatlar
7	**011**	**200**	**Davlat hokimiyati organlari faoliyati**
7	011	201	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti apparatini saqlash xarajatlari
7	011	202	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini saqlash xarajatlari

7	011	203	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Kengashini saqlash xarajatlari
7	011	204	Viloyatlar, Toshkent shahar va tumanlar (shaharlar) hokimiyatlarini saqlash xarajatlari
7	011	209	Boshqa toifalariga kiritilmagan davlat hokimiyati organlarining faoliyatini ta'minlovchi boshqa tashkilotlarni saqlash xarajatlari
7	**011**	**300**	**Byudjet-moliyaviy masalalar**
7	011	310	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va uning hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari

Iqtisodiy tasnif byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarini xo'jalik belgilariga, ishlab chiqarish elementlariga ko'ra farqlashni nazarda tutadi, davlat boshqaruvida amalga oshirilayotgan xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib byudjet xarajatlari yo'nalishlarini belgilab beradi. Iqtisodiy tasnifning tuzilmasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Toifa	Modda va kichik modda	Element
XX	XX	XXX

Iqtisodiy tasnif toifalar, moddalar va kichik moddalar kodlarini o'z ichiga olgan 7 raqamdan iborat.

- toifa — 2 ta raqam;
- modda — 1 ta raqam;
- kichik modda — 1 ta raqam;
- element — 3 ta raqam.

Masalan:

41 00 000 «Ishchilar mehnatiga haq to'lash» toifasi mehnat qonunchiligiga muvofiq byudjet tashkilotlari ishchilariga bajargan (bajarilayotgan) ishiga pul yoki natura ko'rinishida taqdirlash lozim bo'lgan xarajatlarni aks ettiradi. Mazkur toifaga ijtimoiy sug'urta dasturiga ishchilar nomidan ish beruvchilarning amalga oshiradigan «Ish haqi» (41 10 000) va «Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar» (41 20 000) moddalari kiradi.

41 11 100 "Asosiy ish haqi" elementi — bu O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq mehnat shartnomasi yoki fuqarolik-huquqiy bitimlari bo'yicha jismoniy shaxslarga hisoblanadigan va to'lanadigan to'lovlar hisoblanib, predmeti ish bajarish va xizmat ko'rsatish bo'lib hisoblanadi, shu jumladan:

✓ to'lovlar: lavozim maoshlari, yagona tarif setkasi bo'yicha tarif stavkalari, soatbay haq to'lash, harbiy va maxsus unvonlar bo'yicha;

✓ mukofotlar, moddiy yordamlar, yillik ish yakunlari bo'yicha taqdirlash, mualliflik, ijrochilik va postanovka uchun mukofotlar va boshqa mukofot va rag'batlantirish to'lovlari;

✓ yillik mehnat ta'tillari, o'quv ta'tillari, foydalanilmagan ta'til uchun kompensatsiya to'lovlari;

✓ xodimlarning kasbiy tayyorgarlik, malaka oshirish, yoki boshqa kasblarga o'rganish davri uchun, tibbiy tekshiruv kunlari, qon topshirish va donor-xodimlarga taqdim qilinadigan dam olish davri, davlat yoki jamoat majburiyatlarini bajarishda ishtirok etish kunlari uchun to'lovlar;

✓ malakaviy razryad (martaba darajasi, diplomatik martaba, malakaviy klass);

✓ davlat va boshqa xizmatlarning o'ziga xos shartlari;

✓ uzoq xizmat muddati uchun;

✓ qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan tabiiy-iqlim sharoitlari noqulay bo'lgan joylardagi ishlar bilan bog'liq qo'shimcha to'lovlar (ish staji uchun ustamalar, baland tog'li, cho'l va suvsiz hududlarda ishlaganlik uchun belgilangan koeffitsiyentlar bo'yicha to'lovlar);

✓ maxfiylik darajasiga ega bo'lgan ma'lumotlar bilan ishlaganlik;

✓ shifr ishi xavfsizligi;

✓ maxsus rejimdagi ishlar;

✓ davlat siri bilan ishlash huquqi;

✓ o'ziga xos sharoit;

✓ dotsent va professor lavozimlari;

✓ ilmiy unvon;

✓ ilmiy daraja;

✓ tungi vaqtda, bayram va dam olish kunlarida ishlaganlik uchun va boshqa ustamalar;

✓ boshqa shunga o'xshash xarajatlar.

Hududiy tasnif

Kod		Nomi
Hudud	**Tuman/shahar**	
03	**000**	Andijon viloyati
06	**000**	Buxoro viloyati
08	**000**	Jizzax viloyati
10	**000**	Qashqadaryo viloyati
12	**000**	Navoiy viloyati
14	**000**	Namangan viloyati
18	**000**	Samarqand viloyati
22	**000**	Surxondaryo viloyati
24	**000**	Sirdaryo viloyati
26	**000**	Toshkent shahri
27	**000**	Toshkent viloyati
30	**000**	Farg'ona viloyati
33	**000**	Xorazm viloyati
35	**000**	Qoraqalpog'iston Respublikasi

Hududiy tasnif kelib tushayotgan daromadlarning ushbu daromadlar shakllantirilayotgan yoxud o'tkazib berilayotgan tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi.

O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining buyrug'i bilan Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-martdagi PQ-2847-son "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq:

O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2010-yil 20-avgustdagi 65-son buyrug'i (ro'yxat raqami 2146, 2010-yil 11-oktyabr) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2010 y., 40-

41-son, 356-modda) bilan tasdiqlangan Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga ilovaga muvofiq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. 2017-yil 24-noyabrdagi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 169-son buyrug'iga muvofiq:

Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga kiritilayotgan o'zgartirish va qo'shimchalar:

1. 32-band quyidagi tahrirda bayon etiladi:

"32. 7 011 400 "Fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati" kichik bo'limi bo'yicha shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig'inlarini saqlash xarajatlari aks ettiriladi."

2. 110-banddagi "targ'ibot" degan so'z "va ma'rifat" degan so'zlar bilan almashtirildi.

3. 1-ilova 3 01110 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

• "3 012 0 0 O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi;

• 3 012 1 0 Respublika mablag'lari;

• 3 013 0 0 Ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasi;

• 3 013 1 0 Respublika mablag'lari;

• 3 014 0 0 O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Jamoat ishlari jamg'armasi;

• 3 014 1 0 Respublika mablag'lari;

• 3 014 2 0 Hududiy mablag'lar;

• 3 014 2 1 Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari;

• 3 014 2 2 Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar;

• 015 0 0 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi;

3. 015 10 Respublika mablag'lari".

4. 2-ilovada:

1) 3 422 102 qatordagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan" degan so'zlar chiqarib tashlandi;

2) 3 422 110 qatordagi "Yuridik shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni" degan so'zlar "Tadbirkorlik subyektlarini" degan so'zlar bilan almashtirildi;

3) 3 422 219 qatordagi "O'simliklar karantini bosh" degan so'zlar "Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'simliklar karantini" degan so'zlar bilan almashtirildi;

4) 3 450 973 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

3 450 974 "Asosiy vositalar, mini-uskunalar va inventarlar ijarasidan daromadlar".

5. 3-ilovada:

1) 27 409 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

27 415 "Ohangaron shahri";

2) 27 420 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

27 401 "Nurafshon shahri";

3) 27 426 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

27 424 "Yangiyo'l shahri"

6. 4-ilovada:

1) 7011 401 qatorning nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:

"Shaharcha, qishloq, ovul va shaharlar mahallalarining fuqarolar yig'inlarini saqlash xarajatlari";

2) 7 011 402 qatorning nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:

"Shaharlar hududidan tashqarida joylashgan mahallalar fuqarolar yig'inlarini saqlash xarajatlari";

3) 7 016 105 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 016 106 "Viloyat saylov komissiyasi kotibini saqlash xarajatlari";

4) 7 017 202 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 017 209 "Tashqi qarz bilan bog'liq boshqa xarajatlar";

5) 7 018 105 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 018 106 "Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklariga beriladigan ssudalar";

6) 7 019 700 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 019 800 "Ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasiga ajratiladigan mablag'lar";

7) 7 021 400 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 021 500 "O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasini saqlash xarajatlari";

8) 7 033 700 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

7 033 900 "Boshqa xarajatlar";

7 033 901 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakili devonini saqlash xarajatlari";

9) 7 041 901 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

7 041 902 "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasini saqlash xarajatlari";

10) 7 042 105,7 042 110,7 042 112 va 7 042 910 qatorlar chiqarib tashlandi;

11) 7 042 127 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

- 7 042 130 "Davlat veterinariya xizmati";
- 7 042 131 O'zbekiston Respublikasi Davlat veterinariya qo'mitasi;
- 7 042 132 Qoraqalpog'iston Respublikasi veterinariya qo'mitasi, viloyatlar va Toshkent shahar veterinariya boshqarmalari;
- 7 042 133 Tumanlar (shaharlar) veterinariya bo'limlari;
- 7 042 134 Respublika hayvonlar kasalliklari va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tashxis markazi;
- 7 042 135 Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar hayvonlar kasalliklari tashxisi va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi davlat markazlari;
- 7 042 136 Tumanlar (shaharlar) hayvonlar kasalliklari tashxisi va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi davlat markazlari;

• 7 042 137 Veterinariya dori vositalari, ozuqabop qo'shimchalar sifati va muomalasi nazorati bo'yicha Davlat ilmiy markazi;

• 7 042 138 "Davlat chegarasi va transportdagi davlat veterinariya nazorati boshqarmasi";

• 12) 7 043 201 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

• 7 043 209 "Boshqa xarajatlar";

• 13) 7 044 303 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

• 7 044 901 "Boshqa xarajatlar";

• 14) 7 049 970 qatordagi "Vazirlar Mahkamasi" degan so'zlar "Favqulodda vaziyatlar vazirligi" degan so'zlar bilan almashtirildi;

• 15) 7 082 920 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

• 7 082 930 "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistonga oid xorijdagi madaniy boyliklarni tadqiq etish markazi xarajatlari";

• 16) 7 085 500 qatordagi "targ'ibot markazi va" degan so'zlar "va ma'rifat markazini hamda" degan so'zlar bilan almashtirildi;

• 17) 7 085 500 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

• 7 085 600 "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistondagi Islom madaniyati markazini saqlash xarajatlari";

• 18) 7 094 330 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

• 7 094 400 "O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi xarajatlari;

• 7 094 410 O'quv va ilmiy-laboratoriya binolari va korpuslarini, sport inshootlarini va ijtimoiy-muhandislik infratuzilmasi obyektlarini qurish, rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash ishlarini moliyalashtirish;

• 7 094 420 O'quv-ilmiy laboratoriya bazasini zamonaviy asbob-uskunalar va jihozlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash, jahon ta'lim resurslaridan, ilg'or ilmiy ad-

abiyotlar elektron kataloglaridan va ma'lumotlar bazalaridan foydalanishni kengaytirishni moliyalashtirish;

- 7 094 430 Boshqa xarajatlar";
- 19) 7 096 300 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:
- "Tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limlarini saqlash xarajatlari";
- 20) 7 098 500 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:
- 7 098 600 "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligini saqlash xarajatlari;
- 7 098 601 O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi xarajatlari;
- 7 098 602 "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining hududiy bo'linmalari xarajatlari";
- 21) 7102 416 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:
- 7 102 417 "O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchilarning pensiya va nafaqa xarajatlari";
- 22) 7 109 120 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:
- 7 109 130 "O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Jamoat ishlari jamg'armasini saqlash xarajatlari".

7. 5-ilova 42 52 430 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

- 42 52 440 "Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dori vositalari va tibbiyot buyumlari".
- 8. 5a-ilova 42 52 430 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:
- 42 52 440 "Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dori vositalari va tibbiyot buyumlari".

5.4. Byudjet xarajatlari tasniflanishining xorij tajribalari.

Rivojlangan mamlakatlar, masalan, Fransiya byudjet tizimida daromadlar yuridik shaxslar bo'yicha tasniflanadi. Soliqli daromadlar – to'g'ri va egri soliqlar va soliqsiz daromadlarga bo'lina-

di. Byudjet xarajatlari esa idoralar va boblar bo'yicha tasniflanadi. Fransiyada xarajatlar tasnifi – Davlat qarzi, davlat hokimiyati organlari, davlat xizmati mablag'lari, iqtisodiy faoliyat, to'g'ri investitsiyalar va investitsiyalarga subsidiyalar kabilarga bo'linadi.

Rossiya Federatsiyasida byudjet tasniflanishi xususan, davlat byudjeti xarajatlarining tasniflanishiga o'ziga xosdir. Ma'lumki, Rossiyada Federativ boshqaruv tizimi bo'lib, avtonom va mustaqil holdagi Respublikalar mavjud, ushbu tuzilmaga asosan, byudjet tasniflanishi ichida hududiy byudjet tasnifi ham kiritib o'tilgan. Ushbu tasnif har bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'muriy joylashuvidan kelib chiqqan holda tuzilishi ko'zda tutiladi. Mahalliy byudjetlarda qo'llaniladigan bunday tasnif ko'rsatkichlari, albatta, Rossiya Federatsiyasining "Byudjet tasnifi" kodeksida ham nazarda tutiladi.

Yaponiyada byudjet tasnifi ularning ikki bo'g'inli byudjeti "Asosiy byudjet hisobi" va "Maxsus byudjet hisobi"ga asosan farqlanadi. Asosiy byudjetda xususan xarajatlar bo'yicha olinganda, hukumatning asosiy dastur bo'yicha tadbirlarga xarajatlari ko'zda tutilsa, ya'ni bunda, ijtimoiy ta'minot, ta'lim, milliy mudofaa, iqtisodiy rivojlanish va boshqalar xarajatlar bo'yicha tasniflansa, maxsus hisob bo'yicha esa hukumatning asosiy byudjetdan tashqari, ya'ni maxsus jamg'armalarni tuzishga bo'lgan xarajatlari kiritiladi.

Fransiyaning xarajatlar tasnifi

Boblar	Xarajatlar
1-Bob	Davlat qarzi
2-Bob	Davlat hokimiyati organlari
3-Bob	Davlat xizmati mablag'lari
4-Bob	Iqtisodiy faoliyat
5-Bob	To'g'ri investitsiyalar
6-Bob	Investitsiyalarga subsidiyalar

Fransiyada g'aznachilik tizimidagi byudjet ijrosida daromadlar yuridik shaxslar bo'yicha tasniflanadi. Soliqli daromadlar: to'g'ri va egri soliqlar va soliqsiz daromadlarga bo'linadi. "Moliya to'g'risi-

dagi Qonun" byudjet xarajatlarini idoralar va boblar bo'yicha tasniflaydi. Xarajatlar boblar:moddalar va bandlarga bo'linadi:

- boblar-yirik iqtisodiy kategoriyalar (milliy hisoblar schyotiga mos keladi);
- moddalar-Davlat xizmati (mazkur xarajatlarni boshqaradi);
- bandlar - xarajatlar xarakterini bildiradi.

Bundan tashqari, Fransiyaning 1959-yilgi Tashkiliy qonuniga muvofiq, xarajatlar iqtisodiy tabiatiga ko'ra tasniflanadi:

- davlat xizmatining joriy xarajatlari;
- davlat xizmatining kapital xarajatlari;
- harbiy xizmatning joriy xarajatlari;
- harbiy xizmatning kapital xarajatlari.

Federal g'aznachilik organlaridagi byudjet xarajatlarini boshqarish-davlatning o'z funksiya va majburiyatlarini bajarishi uchun kerak bo'ladigan sarflardan iborat. Byudjet xarajatlarini guruhlashtirish uchun Rossiya Federatsiyasi «Byudjet tasnifi to'g'risida»gi 1996-yil 15-avgustdagi № 115 Federal qonunda aniqlangan xarajatlarning uch xil tasnifidan foydalaniladi. Byudjet xarajatlarining vazifa jihatidan tasnifida Rossiya Federatsiyasi byudjet tizimining barcha darajadagi byudjetlarning xarajatlari guruhlanadi va davlatning asosiy funksiyalarini bajarishi uchun yo'naltirilgan byudjet mablag'larini ifodalaydi. Byudjet xarajatlarining tashkiliy tasnifida federal byudjet mablag'larini bosh taqsimlovchilari bo'yicha byudjet mablag'larining taqsimlanishi ifodalanadi. Rossiya Federatsiyasining byudjet xarajatlari iqtisodiy tasnifida barcha darajadagi byudjet xarajatlari iqtisodiy mazmuniga ko'ra guruhlanadi.

Rossiya Federatsiyasi Byudjet Kodeksining 69-moddasida ta'kidlanishicha, byudjetdan mablag' ajratish quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

– byudjet tashkilotlarini saqlash uchun berilgan byudjet ajratmalari;

– davlat va munitsipal kontraktlarga asosan jismoniy va huquqiy shaxslar tomonidan taqdim qilingan tovarlar, ko'rsatilgan xizmatlar va bajarilgan ishlari uchun to'lovlar;

– Rossiya Federatsiyasi qonun hujjatlariga muvofiq o'z-o'zini boshqarish organlari tomonidan aholiga to'lanadigan majburiy to'lovlarni o'z ichiga olgan aholiga transfertlar;

– davlat hokimiyati organlari tomonidan qabul qilingan qarorlar natijasida paydo bo'lgan qo'shimcha xarajatlarni kompensatsiya qilish uchun beriladigan byudjet ajratmalari;

– boshqa darajadagi hokimiyat organlariga davlatning alohida vakolatlarini amalga oshirish uchun berilgan byudjet ajratmalari;

– chet el davlatlariga kreditlar;

– davlatning tashqi mablag'larini jalb qilish hisobiga mamlakat ichidagi kreditlar va zayomlar;

– byudjetdan tashkari fondlarga, turli darajadagi byudjetlarga beriladigan ssudalar, dotatsiyalar, subvensiyalar va subsidiyalar;

– huquqiy shaxslarga beriladigan kreditlar (jumladan, soliq kreditlari, soliq to'lashdagi imtiyozlar, to'lov majburiyatlari);

– jismoniy va huquqiy shaxslarga beriladigan subvensiyalar va subsidiyalar;

– qarz majburiyatlarini yopish, jumladan, davlat yoki munitsipal kafolatlar uchun mablag'lar.

Alohida aytib o'tishimiz kerakki, Rossiya Federatsiyasi Moliya Vazirligining Federal g'aznachilik organi byudjet tashkilotlarini moliyalashtirishda, byudjet kreditlarini berishda, federal maqsadli dasturlarni moliyaviy ta'minlashda, xalq xo'jaligining ayrim tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida subsidiyalar ajratishda Federal G'aznachilik tizimining ikkinchi va uchinchi zvenolarida byudjet xarajatlarining barcha tasniflarini amalga ishlashini ta'minlaydi.

Byudjet daromadlarini shakllantiradigan mablag'lar tushumlarining manbalari davlatning tashqi va ichki qarzlarini, shuningdek, mahalliy byudjetlar uchun batafsil ko'rsatilib tasdiqlangan mablag' ajratmalari doirasida davlat byudjeti mablag'larini sarflash shakllarini o'z ichiga oladi.

Nazorat uchun savollar:

1. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari deganda nimani tushunasiz?
2. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari guruhlari nimalardan iborat?
3. Davlat byudjeti xarajatlarining tasnifi nima?

4. Davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatdan tasnifi nimalardan iborat?
5. Davlat byudjeti xarajatlarining tarkibi Byudjet kodeksining qaysi moddasida keltirilgan?
6. Byudjetning kapital xarajatlari deyilganda nimalar tushuniladi va ularning tarkibi nimalardan iborat?
7. Byudjetning joriy xarajatlari deyilganda nimalar tushuniladi va ularning tarkibiga nimalar kiradi?
8. Respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan xarajatlarga nimalar kiradi?
9. Davlat byudjeti xarajatlarining tashkiliy jihatdan tasnifi nimalardan iborat?
10. Davlat byudjeti xarajatlarining iqtisodiy jihatdan tasnifi nimalardan iborat?

Test savollari:

1. Byudjet xarajatlarining funksional tasnifining tarkibi nimalardan iborat?

a) guruhlar, kichik guruhlar, moddalar, kichik moddalar;
b) bo'lim, kichik bo'lim, moddalar, kichik moddalar;
c) moddalar, kichik moddalar, maqsadli stavkalar, xarajat turlari;
d) moddalar, kichik moddalar, xarajat turlari, bo'limlar.

2. Davlatning bajaradigan asosiy funksiyalaridan kelib chiqib xarajatlar guruhlari qanday tasniflanadi?

a) Xarajatlarning idoraviy tasnifi;
b) Xarajatlarning funksional tasnifi;
c) Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi;
d) Xarajatlarning hududiy tasnifi.

3. Iqtisodiy tasnif toifalar, moddalar va kichik moddalar kodlarini o'z ichiga olgan nechta raqamdan iborat?

a) 5ta
b) 6ta

c) 7ta
d) 3ta

4. Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlari tasnifining tuzilmasi nimalardan iborat?

a) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, vazifa jihatidan tasnif, tashkiliy tasnif;

b) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, iqtisodiy tasnif, hududiy tasnif;

c) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, vazifa jihatidan tasnif, tashkiliy tasnif, iqtisodiy tasnif, hududiy tasnif;

d) Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi, tashkiliy tasnif, iqtisodiy tasnif, hududiy tasnif

5. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining nechanchi moddasida Byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarining tasnifiga ta'rif berilgan?

a) 22-moddasida
b) 23-moddasida
c) 18-moddasida
d) 19-moddasida

6. Vazifa jihatdan tasnifidan nima maqsadda foydalaniladi?

a) Byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

b) Byudjet tashkilotlari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

c) Byudjet mablag'lari oluvchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

d) Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

7. Hududiy tasnif qanday maqsadda qo'llaniladi?

a) Byudjet tashkilotlarining va byudjet mablag'lari oluvchilarning tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

b) kelib tushayotgan daromadlarning ushbu daromadlar shakllantirilayotgan yoxud o'tkazib berilayotgan tegishli ma'muriy-hududiy birlikka mansubligini identifikatsiyalash maqsadida qo'llaniladi

c) amalga oshirilayotgan xarajatlarning qaysi mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasiga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va sh.k.) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

d) a va b javoblar to'g'ri.

8. Vazifa jihatdan tasnifning kodi 7 ta raqamdan iborat bo'lib, shundan kichik bo'lim nechta raqamdan iborat?

a) 3 ta raqamdan
b) 2 ta raqamdan
c) 4 ta raqamdan
d) 1 ta raqamdan

VI BOB. BYUDJET TAQCHILLIGINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARI TASNIFI

Reja:

6.1. Byudjet taqchilligi to'g'risida tushuncha;
6.2. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari turlari;
6.3. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Tayanch so'z va iboralar

- Byudjet tasnifi
- Byudjet tasnifining zarurligi
- Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari
- Davlat byudjeti taqchilligi
- Davlat byudjeti profitsiti
- Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi
- O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari
- O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar)

6.1. Byudjet taqchilligi to'grisida tushuncha.

Davlat byudjetining daromadlari va xarajatlari muvozanatda bo'lishini taqozo qiladi. Lekin ko'pchilik hollarda davlat byudjeti xarajatlarining daromadlardan ortiqchaligi kuzatiladi, buning oqibatida byudjet taqchilligi yuzaga keladi.

Davlat **byudjeti** taqchilligi — muayyan davrda O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi.

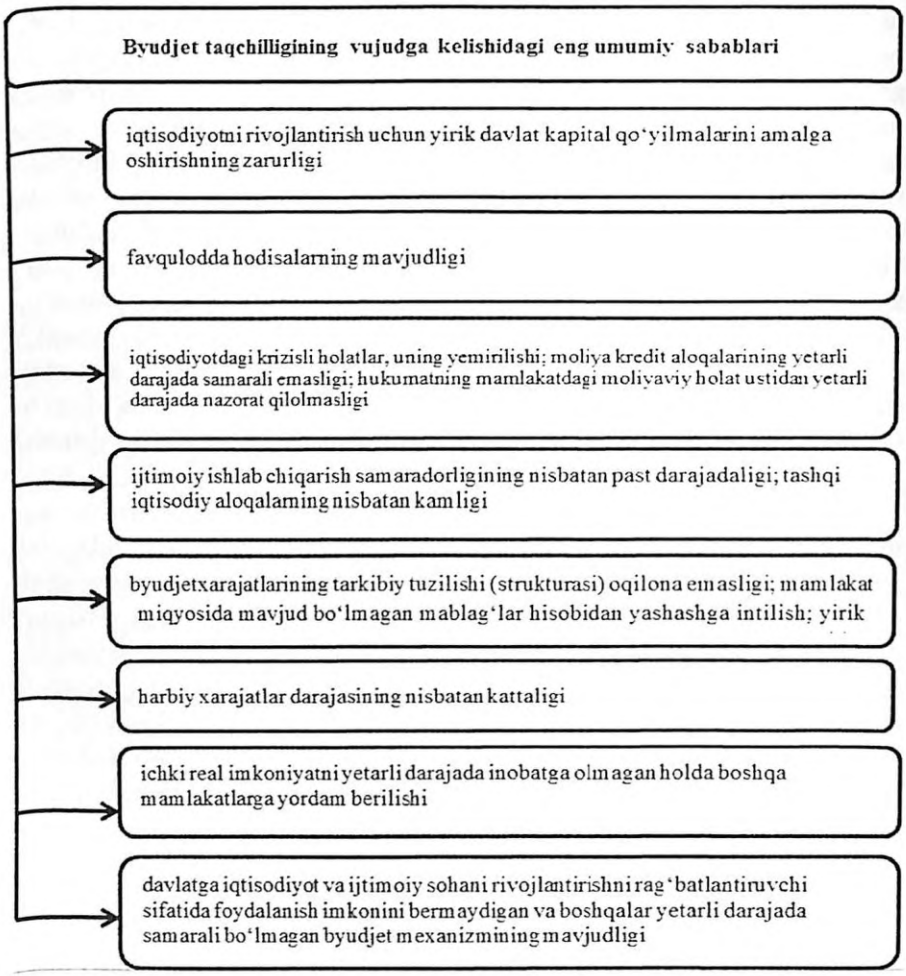
Kamomad rejali ravishda belgilanishi ham mumkin. Ko'pincha byudjet taqchilligi rejalashtirilgan byudjet bilan ijro etilgan byudjetning nomutanosibligi natijasida sodir bo'ladi va xarajatlarning daromadlardan yuqori bo'lganligini ko'rsatadi. Agar yil mobaynida davlat daromadlari ancha qisqargan va Davlat byudjetining oldin-

dan belgilangan taqchilligi qonun hujjatlarida belgilangan chegara miqdoridan oshadigan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Davlat byudjetining xarajatlarini alohida modda bo'yicha qisqartirish to'g'risida qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga taklif kiritadi. Turli darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi vaqtinchalik tafovutni to'g'rilash maqsadida moliya yili mobaynida ularga tegishli byudjetlardan byudjet ssudalari ajratilishi mumkin. Byudjet ssudalarini berishning eng kech muddati va tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi. Turli darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi vaqtinchalik tafovutni moliya yili mobaynida aylanma kassa mablag'i me'yori hisobiga uni moliya yili oxirigacha tasdiqlangan hajmga qadar tiklangan holda, byudjet mablag'larining foydalanilmagan qoldiqlari hisobiga, shuningdek, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda davlatning qisqa muddatli qimmatli qog'ozlarini chiqarish hisobiga qoplash mumkin. Quyidagi rasmdan byudjet taqchilligining vujudga kelishidagi eng umumiy sabablarini ko'rishimiz mumkin.

Davlat byudjetining daromadlari va xarajatlari muvozanatda bo'lishini taqozo qiladi. Lekin ko'pchilik hollarda davlat byudjeti xarajatlarining daromadlardan ortiqchaligi kuzatiladi, buning oqibatida byudjet taqchilligi tez sur'atlar bilan o'sadi. Bu holning sabablari ko'p bo'lib, ularning ichida, davlatning jamiyat hayotining barcha sohalaridagi rolining uzluksiz o'sib borishi, uning iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarining kengayishi alohida o'rin tutadi. Byudjet taqchilligining o'zgarishi xo'jalik konyunkturalariga joriy tebranishlar, ishlab chiqarishdagi davriy inqiroz va rejalanishlarni ham aks ettiradi, krizislar davrida davlat byudjetga mablag'lari hisobidan iqtisodiyotning ma'lum sektorlari ishlab turishga, umumdavlat ahamiyatiga ega bo'lgan tarmoqlarda, investitsiyalar hajmini saqlab turishga majbur bo'ladi. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish (qoplash)ning muhim sharoiti davlat krediti bo'lib chiqadi. Davlat krediti deganda, davlat qarz oluvchi yoki kreditor sifatida chiqadigan barcha moliyaviy iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tushuniladi. Moliyaviy resurslarni davlat qarz olishning asosiy shakli

bu davlat zayomlarini chiqarish hisoblanadi. Ularni joylashtirish jarayonida davlat aholi, banklar, savdo va sanoat kompaniyalarining vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini jalb qiladi. Davlat o'z majburiyatlarini nafaqat xususiy sektorda joylashtirishi, balki ularni Markaziy bankda hisobga olishi ham mumkin. Bunda bank muomalaga pulning tovar hajmining ko'payishi bilan bog'liq bo'lmagan qo'shimcha massasini chiqaradi. Mazkur holda, davlat byudjeti moliyalashtirish pul muomalasiga to'g'ridan-to'g'ri inflyatsion ta'sir ko'rsatadi. Pul massasining o'sishi *jamiyat* haqiqiy boyligining ko'payishi bilan birga bormaydi. Davlat qarzlarining to'xtovsiz ko'payib borishi, milliy daromadni foiz to'lovlari shaklida, tobora ko'proq qayta taqsimlanishga olib keladi. Katta byudjet taqchilligi va davlat majburiyatlari bo'yicha foiz to'lovlari o'sish sharoitida, davlat qarzlarini to'lash vaqtini imkon darajada cho'zishga harakat qiladi. Buning uchun turli xil usullardan foydalanish mumkin. Jumladan davlat o'zining qisqa muddatli majburiyatlarini, o'rta va uzoq muddatli zayomlarga almashtiradi. U o'zining qisqa muddatli majburiyatlarini, ancha yuqori foiz bo'yicha yangi, uzoq muddatli zayomlar chiqarish hisobiga ham sotib olish mumkin. Bunday turdagi tadbirlar qisqa davrli samara berish va vaqtincha davlatning moliyaviy ahvolini yengillashtirishi mumkin, chunki u odatda kelgusida foiz stavkasining oshirish va qarzlar umumiy miqdorining o'sishi bilan bog'liq. Xo'jalik hayoti baynalminallashuv jarayonlarining tez o'sishi, xalqaro kreditning jadal rivojlanishi natijasida davlat o'ziga zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni jalb qilish uchun, bo'sh pul mablag'larining milliy chegaradan tashqaridagi manbaalaridan faol foydalanadi. Buning natijasida **tashqi qarz** vujudga keladi. Shunday qilib, davlat zarur moliyaviy resurslarini ham ssuda kapitallarining milliy bozoridan va ham tashqi bozoridan qarz oladi. Xalqaro kreditning tez o'sishi kapitalning mamlakatlar migratsiyasi, mamlakat va regionlar iqtisodiy o'zaro bog'liqligining chuqurlashuvining muqarrar natijasi hisoblanadi. Xalqaro kredit moliyaviy resurslarni ham xususiy sektorning ehtiyojlarini qondirish, ham davlat byudjeti taqchilligini qoplash uchun jalb qilish imkoniyatini sezilarli kengaytiradi. Shu bilan birga tashqi qarzlarning o'sishi bir qator boshqa muammolarni keltirib chiqaradi. Ulardan

asosiy milliy vositalar bilan nazorat qilib bo'lmaydigan ham kreditor va ham debitor mamlakatlar iqtisodiyotini kuchayib boruvchi bog'liqligi hisoblanadi.

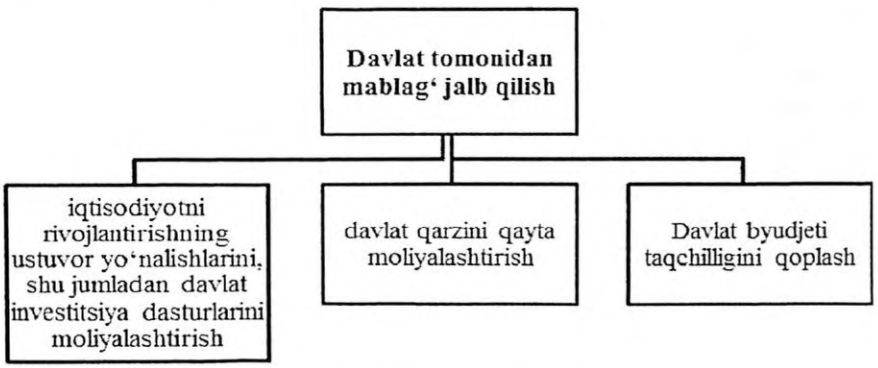
Rasm-6.1. Byudjet taqchilligining vujudga kelishidagi eng umumiy sabablari[20].

[20] Qosimova G.A. Mahalliy budjetlarni tuzish va ijrosini ta'minlash. O'quv qo'llanma. T.: Fan va texnologiya. 2007.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 152-moddasida Davlat tomonidan mablag' jalb qilish tartibi keltirilgan. Unga ko'ra davlat tomonidan mablag' jalb qilish ichki va xorijdan mablag' jalb qilishdan iborat.

Davlat tomonidan ichki mablag'ni jalb qilish O'zbekiston Respublikasi rezidentlaridan mablag'larni jalb etish bo'lib, bu mablag'lar bo'yicha O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi yoki qarz oluvchi-rezidentlarning kreditlarini (qarzlarini) to'lashga kafil sifatidagi majburiyatlari yuzaga keladi. Chet el manbalaridan (chet davlatlar, xalqaro tashkilotlardan, xalqaro moliya va iqtisodiy institutlardan, chet el hukumatlarining moliya tashkilotlari va O'zbekiston Respublikasining boshqa norezidentlaridan) mablag'larni jalb etish davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish bo'lib, bu mablag' bo'yicha O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi yoki qarz oluvchi-rezidentlarning kreditlarini (qarzlarini) to'lashga kafil sifatidagi majburiyatlari yuzaga keladi.

Davlat tomonidan mablag' jalb etish bo'yicha qarorlar belgilangan tartibda qabul qilinadi.

Rasm-6.2. Davlat tomonidan mablag' jalb qilish turlari[21].

Davlat tomonidan mablag' jalb qilish:

➢ iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini, shu jumladan davlat investitsiya dasturlarini moliyalashtirish;

[21] "Davlat budjeti" O'quv qo'llanma. T.S.Malikov., N.H.Haydarov. Toshkent. "IQTISOD–MOLIYA" 2007 yil.

➢ davlat qarzini qayta moliyalashtirish;

➢ Davlat byudjeti taqchilligini qoplash uchun amalga oshiriladi.

Davlat qarzining eng yuqori miqdori har yili O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari tomonidan navbatdagi yil uchun Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining byudjetlari qabul qilinayotganda belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 153-moddasida Davlat tomonidan mablag' jalb qilish turlari berilgan.

Davlat tomonidan mablag' jalb qilish:

➢ O'zbekiston Respublikasi tomonidan qarz oluvchi sifatida chet davlatlardan, xalqaro tashkilotlardan, xalqaro moliya va iqtisodiy institutlardan, chet el hukumatlarining moliya tashkilotlaridan hamda O'zbekiston Respublikasining boshqa rezidentlari va norezidentlaridan jalb qilingan kreditlar (qarzlar) bo'yicha;

➢ O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari bo'yicha;

➢ O'zbekiston Respublikasi nomidan chiqarilgan davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha qarz majburiyatlari tarzida amalga oshirilishi mumkin.

Qarz majburiyatlari qisqa muddatli (bir yilgacha bo'lgan muddatga), o'rta muddatli (bir yildan besh yilgacha muddatga) va uzoq muddatli (besh yil va undan ortiq muddatga) bo'lishi mumkin.

Davlat qarzi bo'yicha xizmat ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 154-moddasida O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar)ni olish va ularni ishlatish tartibi berilgan. O'zbekiston Respublikasi tomonidan xorijiy banklardan, davlatlardan, xalqaro moliya va iqtisodiy institutlardan, chet el hukumatlarining moliya tashkilotlaridan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar) davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish jumlasiga kiradi.

O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar) belgilangan tartibda:

➢ davlat investitsiya dasturini moliyalashtirishga yoki birgalikda moliyalashtirishga;

➢ tarmoqlarni, iqtisodiyot sohalarini va mintaqalarni rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish bo'yicha tadbirlarni moli-

yalashtirish uchun kreditlarni (qarzlarni) qaytadan kreditlashga yo'naltiriladi.

6.2. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari turlari.

Byudjet taqchilligi vaqtinchalik hisoblanadi, agarda uni zabt etish uchun imkoniyatlar va sharoitlar yetarli bo'lsa. Jahon tajribasida iqtisodiyotni barqaror rivojlanishi sharoitida passiv byudjet taqchilligi YaIMga nisbatan 2-3 % bilan chegaralanadi, milliy daromadga- 5%, byudjetning xarajatlar qismiga nisbatan – 8-10%.

Davomiyligiga ko'ra byudjet taqchilligi surunkali va vaqtinchalik bo'lishi mumkin. Surunkali byudjet taqchilligi yildan yilga uzoq davr mobaynida yuzaga keladi va "qiyin davolanadigan" hisoblanadi. Uning paydo bo'lishining asosiy sabablari bo'lib iqtisodiy krizisning uzoq muddatli sikli, uzoq davom etadigan urushlar, favqulodda hodisalar, tinch davrda harbiy sohaga haddan ziyod xarajatlar va boshqa shu kabi sabablar bo'lishi mumkin. Surunkali byudjet taqchilligidan farqli o'laroq vaqtinchalik taqchillik unchalik xavfli va bartaraf etish juda ham mushkul hisoblanmaydi. Uning davomiyligi bir necha oyga teng bo'lishi mumkin. Uning asosida qoidaga ko'ra iqtisodiyotdagi chuqur bo'lmagan krizis hodisalari yotadi, balki bir qator obyektiv (tabiiy ofatlar va boshqalar) va subyektiv (rejalashtirish va prognoz qilishdagi xatolar, jahonda tovar va fond bozorlaridagi narxlarning tebranishi va boshqalar) sabablar hisoblanadi.

Byudjet taqchilligini yana bir qator kriteriyalar bo'yicha turlarga bo'lishimiz mumkin. Vujudga kelish xarakteriga qarab byudjet taqchilligini tasodifiy va haqiqiy bo'lishi mumkin. Tasodifiy (kassaviy) byudjet taqchilligi daromadlarni tushishi va xarajatlarni amalga oshirilishidagi vaqtinchalik uzilishlarida paydo bo'ladi. Tasodifiy byudjet taqchilligi asosan mahalliy byudjetlarga xos, chunki ular ko'pincha yagona moliyalashtirish manbasiga bo'g'liq bo'ladilar. Haqiqiy byudjet taqchilligi byudjet daromadlarining o'sishi byudjet xarajatlari o'sishidan ortda qolishi sababli vujudga keladi. Shunday qilib byudjet taqchilligi – bu tasodifiy hodisa emas, u iqtisodiyotni rivojlanishida qator faktorlar orqali siklli jarayonlarda vujudga keladi.

Byudjet barqaroqligini ta'minlash va byudjet taqchilligiga yo'l qo'ymaslikning asosiy yo'nalishlaridan biri bu byudjetni to'g'ri rejalashtirish hisoblanadi. Byudjet barqarorligiga erishish uchun byudjetni rejalashtirishda qator usullar qo'llaniladi:

1. Byudet xarajatlarini limitlash, aniqrog'i har bir byudjet muassasasi uchun har bir xarajat turi bo'yicha chegara miqdorini belgilash;

2. Turli darajadagi byudjetlar o'rtasida daromadlarni ularning xarajatlar vakolatiga muvofiq taqsimlash;

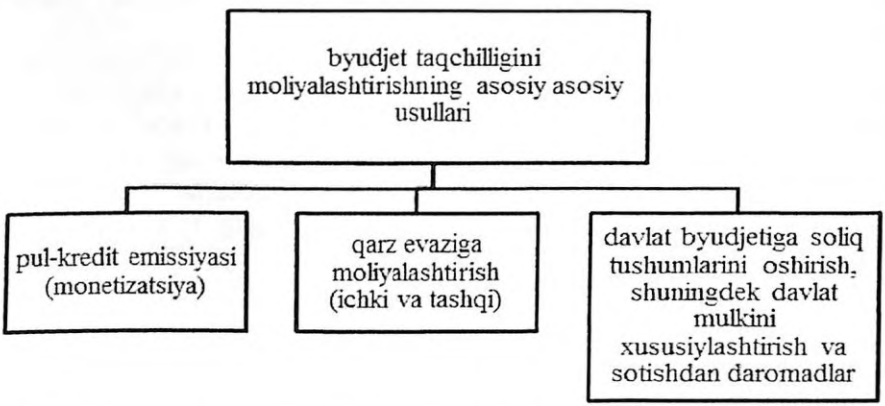
3. Byudjet tashkilotlari faoliyatlarini monitoring qilish asosida byudjet daromadlarini maksimallashtirish bo'yicha tadbirlar va qo'shimcha manbalarni aniqlash;

4. Byudjetlararo munosabatlar sohasida byudjetni tartibga solishni modernizatsiya qilish;

5. Iqtisodiyotni rag'batlantirish va ijtimoiy muammolarni samarali hal etish hisobiga daromadlarni o'sish imkoniyatlariga olib keluvchi byudjet xarajatlarini rejalashtirish;

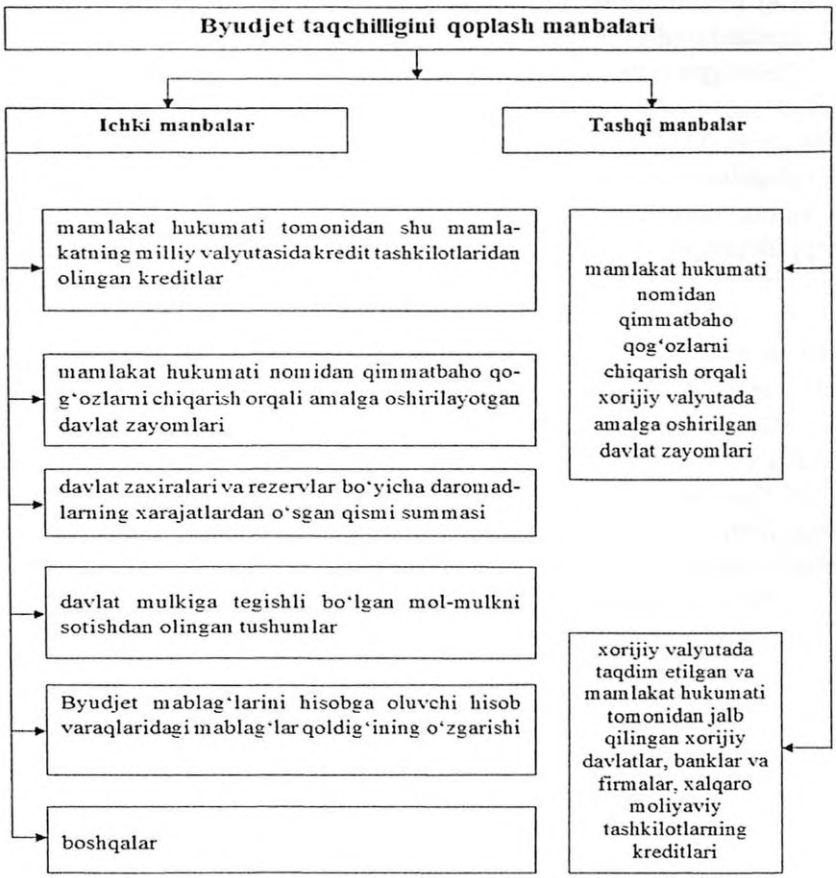
6. Xarajatlarni iqtisod qilish tamoyiliga amal qilish, jamiyat ravnaqi nuqtayi nazaridan muhim bo'lmagan xarajatlardan voz kechish.

Ko'plab rivojlangan davlatlarda byudjet taqchilligini moliyalashtirishning quyidagi asosiy usullaridan foydalanishadi:

6.3.-Rasm. Byudjet taqchilligini moliyalashtirishning asosiy usullari.

Yuqoridagi rasmdan ko'rishimiz ham mumkin byudjet taqchilligini moliyalashtirishda pul-kredit emissiyasi, davlatning ichki yoki tashqi qarzlari evaziga, shuningdek davlat byudjetiga to'lanayotgan soliqlar stavkasini oshirish, hamda davlat mulkini xususiylashtirish yoki sotishdan tushgan daromadlar evaziga qoplanishi mumkin. Amaliyotda byudjet taqchilligini qoplash manbalari asosan ikki turga bo'linadi (6.4-Rasm).

Rasm-6.4. Byudjet taqchilligini qoplash manbalari[22].

[22] "Davlat budjeti" O'quv qo'llanma. T.S.Malikov., N.H.Haydarov. Toshkent. "IQTISOD–MOLIYA" 2007 yil.

O'zbekiston Respublikasi nomidan jalb qilingan kreditlarni (qarzlarni) qaytadan kreditlashda kredit (qarz) bo'yicha xizmat ko'rsatish yuzasidan ehtimoldagi tavakkalchiliklarni qoplashda foydalanish uchun jalb qilinayotgan kredit (qarz) stavkasining 50 foizidan oshmaydigan miqdorda O'zbekiston Respublikasi marjasi belgilanishi mumkin. Kredit (qarz) bo'yicha qarzdorlik to'liq to'langan taqdirda kredit (qarz) bo'yicha O'zbekiston Respublikasi marjasining foydalanilmay qolgan summasi O'zbekiston Respublikasi respublika byudjetining daromadiga kiritiladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 155-moddasida O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlariga ta'rif berilgan. Unga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining davlat kafolati qarz oluvchi-rezident o'zidan undiriladigan summani qarz (kredit) bo'yicha bitimlarda belgilangan muddatda to'lamagan taqdirda O'zbekiston Respublikasining qarz beruvchi oldidagi qarzni to'liq yoki qisman to'lab berish majburiyatidir.

O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari qarz beruvchilarga qarz oluvchi-rezidentlar o'zi olgan kreditlar (qarzlar) bo'yicha majburiyatlarni bajarishining ta'minoti sifatida beriladi. Jismoniy shaxslarning majburiyatlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari berilmaydi.

O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko'ra beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlarini rasmiylashtirish bo'yicha vakolatli organdir.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O'zbekiston Respublikasining berilgan davlat kafolatlari bilan shart qilib qo'yilgan to'lovlarni amalga oshirgach, amalga oshirilgan to'lovlar va ular bilan bog'liq xarajatlar summasini qarz oluvchi-rezidentdan so'zsiz undirib olish huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlarini rasmiylashtirish, taqdim etish, ro'yxatdan o'tkazish va ular bo'yicha majburiyatlarni bajarish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 156-moddasida O‘zbekiston Respublikasi nomidan chiqariladigan davlat qimmatli qog‘ozlariga ta’rif berib o‘tilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O‘zbekiston Respublikasi nomidan davlat qimmatli qog‘ozlarini chiqaradi. Davlat qimmatli qog‘ozlarini chiqarish va ularning cheklangan hajmi to‘g‘risidagi qaror belgilangan tartibda qabul qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki:

– O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan emissiya qilingan davlat qimmatli qog‘ozlarini joylashtirishda;

– davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha qiymatni, foizlarni va boshqa to‘lovlarni to‘lashda;

– davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha boshqa operatsiyalarni amalga oshirishda fiskal agent sifatida ishtirok etishi mumkin.

Davlat qimmatli qog‘ozlarini chiqarishdan olingan tushumlar Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbaidir.

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning tashqi manbalarini tasniflash O‘zbekiston Respublikasi hukumatining xalqaro moliya institutlari, hukumatlar va xorijiy mamlakatlar moliya bozorlaridan jalb qilinayotgan qarz mablag‘larini guruhlashdan iborat.

Mamlakatimizda puxta o‘ylangan byudjet-soliq siyosatini izchil olib borish tufayli keyingi yillarda davlat byudjeti ko‘zda tutilgan taqchillik o‘rniga profitsit bilan ijro etib kelinmoqda. “2016-yili soliq yuki 20 foiz, daromad solig‘i stavkasi esa 8 foizdan 7,5 foizga kamaytirilgan bo‘lsa-da, davlat byudjeti yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,1 foiz profitsit bilan bajarildi”. Lekin erishilgan yutuqlarga qaramay mamlakatimizda 2017-yil uchun qabul qilingan davlat byudjetida yalpi ichki mahsulotga nisbatan 1,0 foiz taqchillik ko‘zda tutilgan. Biz quyidagi jadvalda O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjetining 2008 – 2016-yillardagi ijro darajasini ko‘rishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetining ijrosi (YaIMga nisbatan foizlarda)[23]

№	yillar / ko'rsatkichlar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
1	Byudjet taqchilligi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Byudjet profitsiti	1,5	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1	0,1

Yuqoridagi jadvaldan xulosa qilishimiz mumkinki, mamlakatimizda iqtisodiyotni isloh etish va modernizatsiya qilish bo'yicha olib borilayotgan iqtisodiy siyosat natijasida milliy iqtisodiyotimizning barqaror va jadal rivojlanishi, aholining turmush darajasi izchil oshib borayotganligining guvohi bo'lishimiz mumkin. Mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlanishi iqtisodiy siyosatni samarali ijrosini talab etadi. Iqtisodiy siyosatning eng muhim dastaklaridan biri esa, mamlakatda oqilona olib borilayotgan moliyaviy siyosatdir.

Haqiqatan ham izchil olib borilayotgan moliyaviy siyosat natijasida har yili byudjet defitsiti yalpi ichki mahsulotga (YaIM) nisbatan 1% miqdorida rejalashtirilsa-da, so'nggi yillarda moliya yili byudjet profitsiti bilan yakunlanayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Shunday bo'lsa-da, byudjet taqchilligini nazarda tutish hamda uni moliyalashtirish manbalarini takomillashtirib borish muhim vazifa hisoblanadi. Shu o'rinda byudjet taqchilligi tushunchasiga to'xtalib o'tsak, O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 3-moddasiga muvofiq, davlat byudjeti taqchilligi – muayyan davrda davlat byudjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishini bildiradi.

Iqtisodiy adabiyotlarda, byudjet taqchilligining quyidagi shakllari farqlanadi:

– tarkibiy byudjet taqchilligi – hukumatning iqtisodiy rivojlanishini amalga oshirish maqsadida davlat xarajatlarini oshirish va

[23] Manba: www.mf.uz. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy web-sayti ma'lumotlari asosida tayyorlandi.

soliqlarni pasaytirish choralarining qo'llanilishi natijasida yuzaga keladigan taqchillik bo'lib, u ijtimoiy jarayonlar inqirozining ifodasi emas, balki davlatning ijtimoiy takror ishlab chiqarish tarkibida ilg'or siljishlarni amalga oshirishi natijasidir.

– davriy byudjet taqchilligi – ishlab chiqarishning siklli davriy natijasida kelib chiqadigan va iqtisodiyotdagi inqiroz holatlarini, hukumatning moliyaviy holatini nazorat qila olmasligini ifoda etadigan taqchillik.

Byudjet taqchilligi vujudga kelishining eng umumiy sabablari, fikirimizcha, quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

– yirik davlat kapital qo'yilmalarini amalga oshirishning zarurligi;

– byudjet mexanizmining to'g'ri tashkil etilmaganligi va boshqa sabablar;

– moliya-kredit munosabatlarining yetarli darajada samarali emasligi;

– ishlab chiqarish samaradorligining pastligi;

– tashqi iqtisodiy aloqalarning samarasizligi;

– byudjet xarajatlari tarkibining real jarayonlarga nomutanosibliligi;

– qarzlar evaziga xarajatlarning salmoqli qismini moliyalashtirish.

Davlat byudjeti defitsitining YaIMga nisbatan 3% gacha bo'lishi, boshqarish mumkin bo'lgan defitsit hisoblanib, moliya-kredit tizimiga va iqtisodiyotga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi.

Shunday bo'lsa-da, moliya yili yakuniga yuzaga kelishi mumkin bo'lgan byudjet taqchilligini qoplash manbalari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq ko'zda tutiladi. "O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq byudjet taqchilligini moliyalashtirish quyidagicha tasniflanadi.

Markaziy bank kreditlari ya'ni pul belgilari emissiyasi, taqchillikni qoplashning birmuncha oson yo'liga o'xshab ko'rinsa-da, uning natijasida muomalada tovar bilan qoplanmagan yoki boshqacha aytganda, o'zini oqlamaydigan pul massasining ortishiga olib kelishi mumkin.

Taqchillikni qoplash maqsadida, tovar yoki xizmatlar bilan qoplanmagan pul massasining muomalaga chiqarilishi birinchi

o'rinda tovar yoki xizmatlar narxining keskin ko'tarilishiga olib keladi. Ushbu holatni Amerika iqtisodiyot assotsiatsiyasi prezidenti (1918 yil) Irving Fisherning muomaladagi pul massasi hamda tovarlar narxining o'zaro bog'liqligini ko'rsatuvchi quyidagi formulasi orqali ko'rishimiz mumkin.

$$M * V = P * T$$

Bu yerda, M – muomaladagi pul massasi, V – pulning muomalada aylanish tezligi, P – o'rtacha narx, T – tovar yoki xizmatlar miqdori.

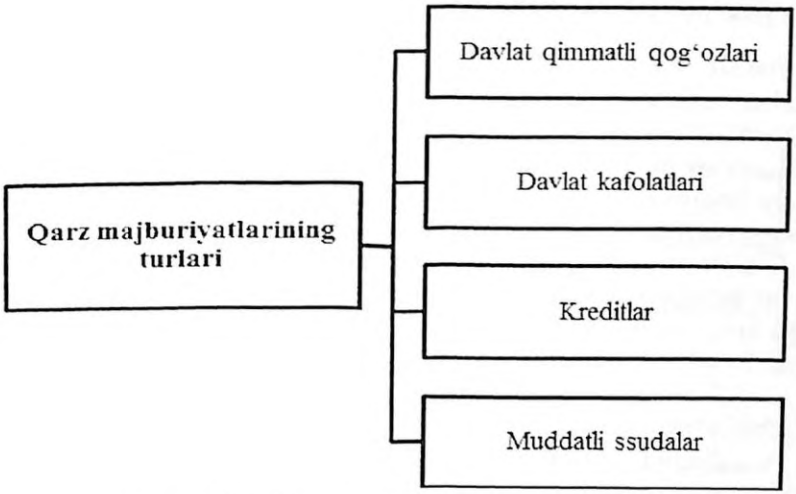
O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi bo'yicha davlat qarzi – O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi mablag'larni jalb qilish natijasida vujudga kelgan majburiyatlari hisoblanadi.

Davlat tomonidan ichki mablag'ni jalb qilish – aktivlarni ichki manbalardan (rezident yuridik va jismoniy shaxslardan) jalb etish hamda buning natijasida O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi sifatidagi yoki qarz oluvchi rezidentlarning o'z kreditlarini (qarzlarini) to'lashiga kafil sifatidagi majburiyatlari vujudga kelishi bo'lib, uning natijasida davlat ichki qarzlari paydo bo'ladi.

Davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish – aktivlarni xorij manbalaridan (xorij davlatlaridan, norezident yuridik shaxslardan va xalqaro tashkilotlardan) jalb etish hamda buning natijasida O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi sifatidagi yoki qarz oluvchi rezidentlarning o'z kreditlarini (qarzlarini) to'lashiga kafil sifatidagi majburiyatlari yuzaga kelishi bo'lib, uning natijasida davlat tashqi qarzlari paydo bo'ladi.

Davlat qarzining cheklangan miqdori har yili O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari tomonidan navbatdagi yil uchun Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining byudjetlari qabul qilinayotganda belgilanadi.

Qarz majburiyatlarining quyidagi turlari mavjud:

Rasm-6.5. Qarz majburiyatlarining turlari.

Taqchillikni qarzlar orqali moliyalashtirishda davlat oldida ikkita vazifa paydo bo'ladi.

Birinchidan, ushbu mablag'lar vaqtinchalik xususiyatiga ega bo'lib, muayyan davrdan so'ng mablag'lar o'zining haqiqiy egasiga qaytarilishi lozim.

Ikkinchidan, muayyan muddatdan so'ng ushbu mablag'lar ma'lum bir foiz miqdoridagi qo'shimcha to'lovlar bilan qaytarilishi kerak.

Natijada, taqchillikni moliyalashtirish maqsadida olingan qarz, davlat qarzlarining va ular uchun to'lanadigan foiz to'lovlari yanada ortishi va shu bilan birga byudjet xarajatlarining ortishiga olib keladi.

Bu esa, o'z navbatida, byudjetda yana bir taqchillikni keltirib chiqarishi mumkin. Davlat tashqi va ichki qarzlari salmog'ining ortishi va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy xarajatlarni moliyalashtirishning yagona yo'li sifatida davlat yana Markaziy bankka yangi pul belgilarini chiqarish yuzasidan murojaat etsa, unda yuqorida ko'rib o'tilgan narx-navoning ortishi, inflyatsiya kabi muammolar kelib chiqishi mumkin.

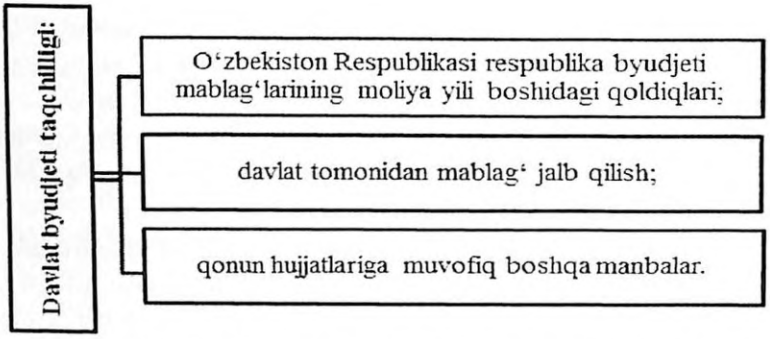
6.3. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi ularni ichki va tashqi manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat bo'ladi. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning ichki manbalarini tasniflash O'zbekiston Respublikasi hukumati, respublika ijroiya organlari tomonidan mamlakatning moliya bozoridan jalb qilinayotgan qarz mablag'larini guruhlashdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 24-moddasida Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi keltirilgan. Unga ko'ra davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi ularni ichki va tashqi manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat bo'ladi.

Davlat byudjeti taqchilligi:

- O'zbekiston Respublikasi respublika byudjeti mablag'larining moliya yili boshidagi qoldiqlari;
- davlat tomonidan mablag' jalb qilish;
- qonun hujjatlariga muvofiq boshqa manbalar hisobidan moliyalashtiriladi.

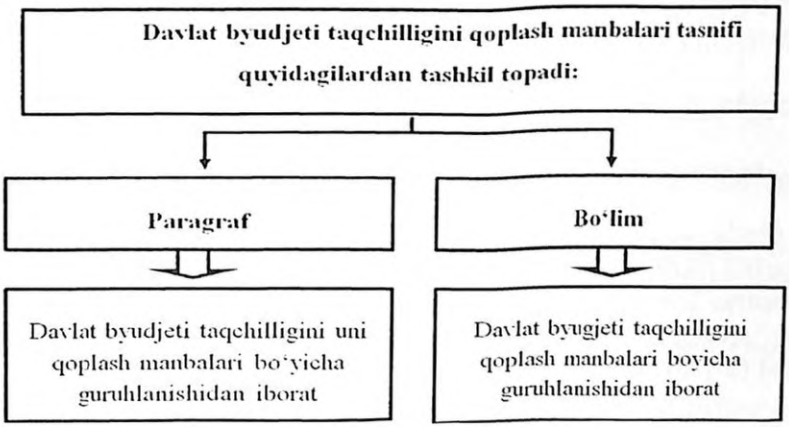
Rasm-6.6. Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi[24].

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining kreditlarini Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbasi sifatida jalb qilishga yo'l qo'yilmaydi.

Davlat byudjetining daromadlari uning xarajatlaridan ortishi davlat byudjeti profitsitidir.

[24] O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi. 2013 yil 26 dekabr. 360-son O'RQ.

Davlat byudjeti profitsiti faqat davlat byudjeti bo'yicha aniqlanadi.

Rasm-6.7. Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi[25].

Davlat byudjeti **taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi** taqchillikni moliyalashtirishning ichki va tashqi manbalari bo'yicha guruhlashdan iborat (50 va 51-bo'limlar). Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning **ichki manbalarini** tasniflash O'zbekiston Respublikasi hukumati, respublika ijroiya organlari tomonidan mamlakatning moliya bozoridan jalb qilinayotgan qarz mablag'larini guruhlashdan iborat (1-jadval).

Bo'lim	Paragraf	Nomi
50	X	**Moliyalashtirishning ichki manbalari**
	1	Davlat qimmatli qog'ozlarini joylashtirishdan olingan mablag'lar
	2	Markaziy bank kreditlari
	3	Davlat mulkini xususiylashtirish va davlat tasarrufidan chiqarishdan olingan mablag'lar
	4	O'zbekiston Respublikasi respublika byudjeti mablag'lari qoldig'i

[25] O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi. 2013 yil 26 dekabr. 360-son O'RQ.

	5	Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'lari qoldig'i
	6	Ish bilan ta'minlashga ko'maklashish jamg'armasi mablag'lari qoldig'i
	7	Yo'l jamg'armasi mablag'lari qoldig'i
	8	Davlat mulki qo'mitasining maxsus hisob raqami mablag'lari
	9	Boshqa ichki manbalardan mablag' jalb etish

1-jadval. Byudjet taqchilligini qoplashning ichki manbalari[26].

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning **tashqi manbalarini** tasniflash O'zbekiston Respublikasi hukumatining xalqaro moliya institutlari, hukumatlar va xorijiy mamlakatlar moliya bozorlaridan jalb qilinayotgan qarz mablag'larini guruhlashdan iborat (2-jadval).

Bo'lim	Paragraf	Nomi
51	**x**	**Moliyalashtirishning tashqi manbalari**
	1	Davlat qimmatli qog'ozlarini joylashtirishdan olingan mablag'lar
	2	Xalqaro moliya institutlarning, tashkilotlarning kreditlari
	3	Xorijiy davlatlar kreditlari
	4	Boshqa tashqi manbalardan mablag' jalb etish

2-jadval. Byudjet taqchilligini qoplashning tashqi manbalari[27].

50-bo'lim «Ichki manbalar» quyidagi paragraflardan tashkil topgan:

501 "Davlat qimmatli qog'ozlarini joylashtirishdan tushgan mablag'lar";

[26] Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash haqida yo'riqnomasi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 11 oktyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2146.

[27] Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomani tasdiqlash haqida yo'riqnomasi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010 yil 11 oktyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2146.

503 "Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar";

504 "O'zbekiston Respublikasi respublika byudjeti mablag'larining moliya yili boshidagi qoldiqlari";

505 "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'larining qoldig'i";

506 "O'zbekiston Respublikasining Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi mablag'larining qoldig'i";

507 "O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi mablag'larining qoldig'i";

508 Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi mablag'lari;

509 "Boshqa ichki manbalardan jalb qilinadigan mablag'lar".

51-bo'lim "Tashqi manbalar" quyidagi paragraflardan tashkil topgan:

511 "Davlat qimmatli qog'ozlarini joylashtirishdan tushgan mablag'lar";

512 "Xalqaro moliyaviy institutlar, tashkilotlar kreditlari";

513 "Xorijiy davlatlar kreditlari";

514 "Boshqa tashqi manbalardan jalb qilinadigan mablag'lar".

Davlat byudjeti ijrosida qatnashuvchi barcha organlarda davlat byudjetining daromadlari va xarajatlarini hisobga olish asosida byudjet tasnifi yotadi. Byudjet tasnifi davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini bir tizimga solish uchun foydalanish va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlash maqsadida davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlash hisoblanadi. Byudjet tasnifi hamma byudjetlarni bir yagona davlat byudjetiga jamlash imkoniyatini yaratadigan asosiy tashkiliy funksiyasini amalga oshirishuvchi hujjatgina bo'lib qolmay, u katta iqtisodiy ahamiyatga ham egadir. Tasnifda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari bir xil alomatlari bo'yicha guruhlanadi va ular bo'linmalar deb yuritiladi. Bo'limlar, paragraflar, boblar va moddalar byudjet tasnifi bo'linmalari hisoblanadi. Byudjet tasnifi qonunchilikda belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi to-

monidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Turli darajadagi byudjetlar yagona byudjet tasnifi ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi, ya'ni tasnif obyektlariga berilgan guruhlashtirish kodlari bo'yicha daromadlar va xarajatlar guruhlanadi.

Nazorat uchun savollar:

1. Byudjet taqchilligi nima?
2. Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari nimalardan iborat?
3. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi qanday guruhlardan tashkil topadi?
4. Byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasnifi kim tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi?
5. Davlat tomonidan mablag' jalb qilishning qanday turlarini bilasiz?
6. 50-bo'lim "Ichki manbalar" qanday paragraflardan tashkil topgan?

Test savollari:

1. Davlat byudjeti taqchilligi nima?

a) muayyan davrda O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi.

b) muayyan davrda O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti daromadlarining uning xarajatlaridan oshib ketishi.

c) muayyan davrda O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti xarajatlari uning daromadlari bilan teng bo'lishi.

d) muayyan davrda O'zbekiston Respublikasining davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari xarajatlarining uning daromadlaridan oshib ketishi.

2. Davlat krediti deganda nima nazarda tutiladi?

a) davlatdan qarz oluvchi yoki kreditor sifatida chiqadigan barcha moliyaviy iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tushuniladi.

b) davlatdan qarz oluvchi sifatida chiqadigan barcha moliyaviy iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tushuniladi.

c) davlatdan kreditor sifatida chiqadigan barcha moliyaviy iqtisodiy munosabatlar yig'indisi tushuniladi.

d) davlat tomonidan beriladigan ssudalar tushuniladi.

3. Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

a) Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari ichki manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat.

b) Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tashqi manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat.

c) Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari ichki va tashqi manbalar bo'yicha guruhlashdan iborat.

d) Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarini guruhlashdan iborat.

4. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining nechanchi moddasida davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifiga ta'rif berilgan?

a) 17-moddasida
b) 21-moddasida
c) 22-moddasida
d) 24-moddasida

5. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 152-moddasiga ko'ra davlat tomonidan mablag' jalb qilishning qanday turlari bor?

a) xorijdan mablag' jalb qilish
b) ichki mablag' jalb qilish
c) ichki va xorijdan mablag' jalb qilish
d) investitsiyalar jalb qilish

6. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi quyidagilardan tashkil topadi:

a) bo'lim va kichik bo'lim;
b) paragraf va modda;
c) bo'lim va paragraf;
d) modda va kichik modda.

7. Byudjet taqchilligini qoplash manbalari tasnifida "Bo'lim" dan nima maqsadda foydalaniladi?

a) davlat byudjeti taqchilligini uni moliyalashtirish manbalari bo'yicha guruhlash maqsadida;

b) davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish turlari bo'yicha guruhlash maqsadida;

c) davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning tashqi mablag'lari bo'yicha guruhlash maqsadida;

d) davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishning ichki mablag'lari bo'yicha guruhlash maqsadida;

8. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining nechanchi moddasida O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar)ni olish va ularni ishlatish tartibi berilgan?

a) 154-moddasida
b) 155-moddasida
c) 156-moddasida
d) 157-moddasida

9. Byudjet taqchilligini qoplash manbalarining «Tashqi manbalari» qaysi bo'limda yuritiladi?

a) 51-bo'lim
b) 52- bo'lim
c) 53- bo'lim
d) 54- bo'lim

VII BOB. G'AZNACHILIK TIZIMIDA BYUDJET TASNIFIDAN FOYDALANISH

Reja:

7.1. G'aznachilik tizimi to'g'risida tushuncha.
7.2. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifidan foydalanish.
7.3. G'aznachilik sharoitida byudjet tasnifining takomillashuvi.

Tayanch so'z va iboralar

- Byudjet tasnifi
- g'aznachilikning yagona axborot tizimi
- Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari
- Davlat byudjeti taqchilligi
- Davlat byudjeti profitsiti
- G'aznachilik kompyuter dasturi
- g'aznachilikning yagona axborot tizimi
- Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi
- O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari
- O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar)
- Byudjet buxgalteriya hisobining yagona hisoblar tizimi

7.1. G'aznachilik tizimi to'g'risida tushuncha.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksining 19-bobi, 109-moddasida byudjettizimi byudjetlarining ijrosi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan g'azna ijrosi yo'li bilan amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan.

Davlat byudjetining g'azna ijrosi - davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarining barcha daromadlarini, shuningdek, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha tushumlarini yagona g'azna hisob raqamga jamlash va ularning barcha xarajatlarini shu hisob raqamda amalga oshirishni nazarda

tutadi. Davlat byudjetining g'azna ijrosini Moliya vazirligi G'aznachiligi, uning hududiy boshqarmalari va tuman shahar bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladi.

Endi, Moliya vazirligi G'aznachiligiga to'xtaladigan bo'lsak u yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan, Moliya Vazirligiga bo'ysunadigan maxsus vakolatli moliya organi hisoblanadi.

– G'aznachilikning Qorag'alpog'iston Respublikasi G'aznachilik Boshqarmasi, Toshkent shahar va viloyatlar Boshqarmasi, shahar va tumanlarda G'aznachilik bo'limlari kabi hududiy organlari faoliyat ko'rsatadi.

– G'aznachilikka O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlangan Davlat G'aznachisi rahbarlik qiladi.

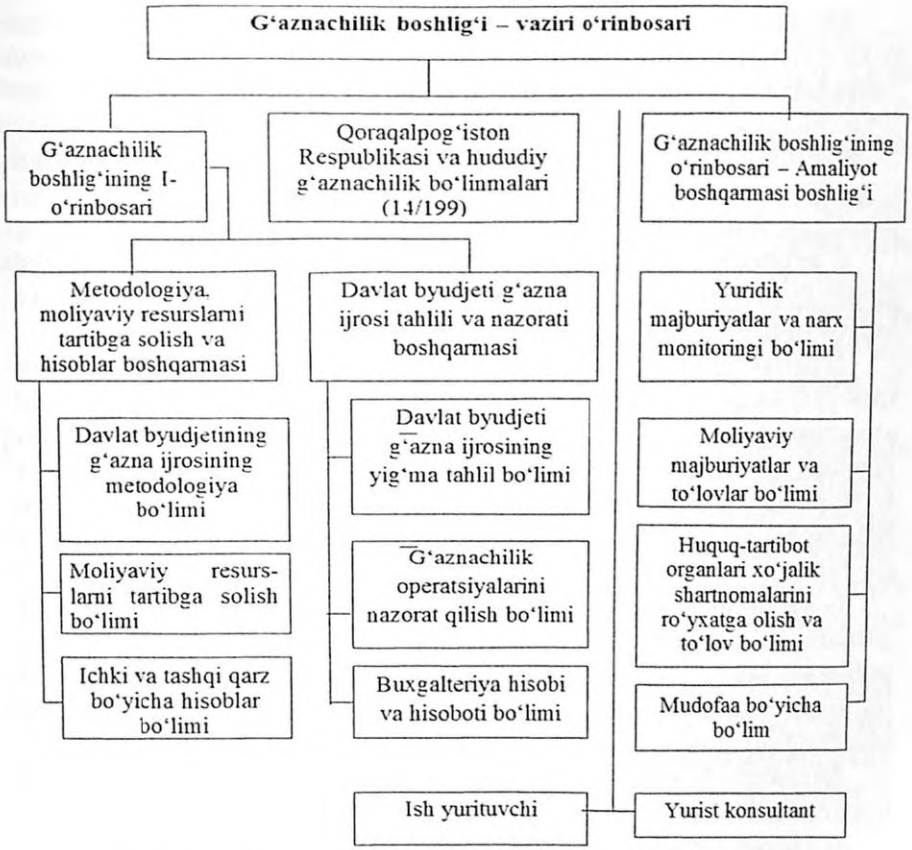
– O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining buyrug'iga muvofiq G'aznachilikning hududiy organlari tuziladi va tugatiladi.

– G'aznachilik organlarining xarajatlarini moliyalashtirish respublika byudjetidan amalga oshiriladi

Davlat moliyasini boshqarishning institutsional tarkibida, boshqa vakolatli organlar bilan bir qatorda, G'aznachilik ham alohida muhim o'rin egallaydi. G'aznachilik - byudjetdan mablag' oluvchilarning majburiyatlarini ijroga qabul qiladi va byudjet tashkilotlariga yetkazib berilgan tovar va mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar uchun G'aznachilik ularning nomidan va ularning topshirig'iga binoan vakolatni o'z zimmasiga oladi va byudjet mablag'larining maqsadli ishlatilishini ta'minlash va nazorat qilish asosida to'lovlarni amalga oshiradi.

G'aznachilik belgilangan byudjet tasnifiga muvofiq, barcha davlat tushumlarini ularning aniq ro'yxati bo'yicha yagona g'azna hisob raqamida yuritilishini ta'minlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat byudjetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi. 2007-yil 28-fevraldagi PQ-594-son Qaroriga muvofiq G'aznachilik va uning hududiy bo'linmalarining tashkiliy tuzilishi quyidagi rasmda keltirilgan:

Rasm-7.1. G'aznachilik va uning hududiy bo'linmalarining tashkiliy tuzilishi.[28]

G'aznachilik o'z faoliyati davomida O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi, Prezident qarorlari, Moliya vazirligi buyruqlari va shu kabi boshqa me'yoriy hujjatlar bilan birgalikda 2007-yil 20-martda qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining 53-son raqami bilan qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining g'aznachiligi to'g'risida Nizom asosida faoliyat yuritadi.

[28] O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining "Davlat budjeti g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi №-594-sonli Qarori. 28.02.2007.

Mazkur Nizomga muvofiq "Davlat byudjetining g'azna ijrosi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuniga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat byudjetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2007-yil 28-fevraldagi PQ-594-son qaroriga muvofiq ishlab chiqilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi g'aznachiligining asosiy vazifalari, funksiyalari, vakolatlari va javobgarligini belgilab beradi.

G'aznachilik o'zining hududiy bo'linmalari bilan birgalikda davlat byudjetining g'azna ijrosini amalga oshiradigan maxsus vakolatli moliya organi hisoblanadi.

G'aznachilik o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, mazkur Nizomga hamda o'z faoliyatiga tegishli bo'lgan boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga amal qiladi.

G'aznachilik o'z faoliyatini davlat boshqaruvining boshqa organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, tijorat banklari, boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda bevosita va o'zining hududiy bo'linmalari orqali amalga oshiradi.

Nizomga muvofiq quyidagilar g'aznachilikning asosiy vazifalari hisoblanadi:

– Davlat byudjetining kassa ijrosi, jumladan tushadigan daromadlarni turli darajadagi byudjetlar o'rtasida taqsimlash, byudjetdan mablag' oluvchilarning xarajatlar smetalari ijrosi va Davlat byudjeti ijrosi to'g'risida hisobot tuzish;

– Davlat byudjeti mablag'larini yagona g'aznachilik hisob raqami, shuningdek tegishli byudjetlar daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi kassa uzilishlarining oldini olishni ta'minlaydigan hududiy g'aznachilik hisob raqamlarini joriy etish orqali boshqarish;

– Byudjet tashkilotlarining tovarlar yetkazib beruvchilar (ishlarni bajaruvchilar, xizmatlar ko'rsatuvchilar) bilan shartnomalarini, shuningdek davlat byudjeti mablag'lari hisobidan kapital qurilish bo'yicha buyurtmachilarning shartnomalari (keyingi o'rinlarda byudjet tashkilotlari va buyurtmachilar shartnomalari deb at-

aladi) xarajatlar smetasida ko'rsatilgan summalar va maqsadlarga qat'iy muvofiq ravishda tuzilishi ustidan qattiq nazorat o'rnatish asosida mazkur shartnomalarni majburiy ro'yxatdan o'tkazish tartibini joriy etish orqali byudjet tashkilotlarining maqsadga nomuvofiq, asossiz xarajatlarining oldini olish;

– Byudjet tashkilotlarini, shu jumladan, mudofaa va xavfsizlik tuzilmalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan byudjet mablag'laridan foydalanishni maqbullashtirish yuzasidan monitoring olib borish, bunda ular tomonidan tuzilayotgan shartnomalarning sifati ta'minlanishini, ularning maqsadga muvofiqligi va narx-navo yechimini nazarda tutish hamda qoidaga ko'ra, vositachilik xizmatlaridan voz kechish;

– xarajatlar smetasi va ro'yxatga olingan shartnomalarda nazarda tutilgan qat'iy summalar doirasida tovarlar yetkazib beruvchilar (ishlarni bajaruvchilar, xizmatlar ko'rsatuvchilar)ning bevosita hisob raqamlariga byudjetdan mablag' oluvchilar nomidan va ularning topshirig'i bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish orqali to'lov intizomiga so'zsiz rioya etilishi ustidan ta'sirchan nazoratni ta'minlash;

– Davlat byudjeti g'azna ijrosining buxgalterlik hisobi va hisobotini yuritish, davlat byudjeti ijrosi haqida axborotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish, shuningdek O'zbekiston Respublikasining davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko'rsatish, O'zbekiston Respublikasi kafolatlarini ijro etish.

G'aznachilik o'ziga yuklangan vazifalarga muvofiq quyidagi funksiyalarni bajaradi:

– Byudjet tashkilotlari xodimlariga ish haqi va unga tenglashtirilgan boshqa to'lovlar, shuningdek qonun hujjatlariga muvofiq byudjet tashkilotlari tomonidan naqd pul mablag'lari bilan to'lanadigan boshqa to'lovlarni to'lash uchun g'aznachilikning bank hisob raqamlariga mablag'lar o'tkazadi;

– Davlat byudjetida ular uchun mablag'lar nazarda tutilgan yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisob raqamlariga sudning qarori bo'yicha yagona g'aznachilik hisob raqamidan yoki g'aznachilikning boshqa hisob raqamlaridan mablag'lar o'tkazadi, shuningdek qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda davlat organlari yoki ushbu organlar mansabdor shaxslarining noqonuniy xatti-harakat-

lari yoki harakatsizligi natijasida fuqarolarga yoki yuridik shaxslarga yetkazilgan zararni qoplash uchun mablag'lar o'tkazadi;

– O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga har kunlik asosida yagona g'aznachilik hisob raqamida va hududiy g'aznachilik hisob raqamlarida mablag'larning harakati to'g'risidagi axborotni elektron shaklda taqdim etadi;

– byudjetdan mablag' oluvchilarga ular uchun g'aznachilikda yoki uning hududiy bo'linmalarida ochilgan shaxsiy hisob raqamlaridan ko'chirmalar, ularning xarajatlarini qoplashga byudjet mablag'lari o'tkazilganligini tasdiqlaydigan to'lov hujjatlari va boshqa hujjatlarni taqdim etadi;

– manbalar bo'yicha tegishli byudjetlar daromadlari tushumi hisobini yuritadi;

– Davlat byudjeti ijrosi jarayonida respublika byudjeti daromadlari tushumi va xarajatlarining qisqa muddatli prognozlarini tuzadi;

– moliya organlarining topshirig'i bo'yicha yuqori byudjetlarda nazarda tutilgan rejali dotatsiyalar, subvensiyalar, byudjet ssudalari summasini va boshqa to'lovlarni quyi byudjetlarning shaxsiy g'aznachilik hisob raqamlariga o'tkazadi;

– byudjet tashkilotlari va buyurtmachilarning shartnomalari xarajatlar smetasida ko'rsatilgan summalar doirasida va maqsadlarga muvofiq tuzilishi ustidan qattiq nazorat qilish asosida shartnomalarni ro'yxatdan o'tkazadi;

– byudjetdan mablag' oluvchilar nomidan ro'yxatga olingan shartnomalarda yoki byudjet mablag'larini yuridik va jismoniy shaxslarning hisob raqamlariga o'tkazish majburiyatini yuklaydigan boshqa hujjatlarda nazarda tutilgan summalar doirasida tovarlarni yetkazib beruvchilar (ishlarni bajaruvchilar, xizmatlar ko'rsatuvchilar)ning bevosita bank hisob raqamlariga to'lovlarni amalga oshiradi;

– byudjet tashkilotlarini, jumladan, mudofaa va xavfsizlik tuzilmalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan byudjet mablag'laridan foydalanishni maqbullashtirish yuzasidan monitoring olib boradi, bunda ular tomonidan tuzilayotgan shartnomalarning sifati ta'minlanishini, ularning maqsadga muvofiqligi va narx-navo yechimini hamda qoidaga ko'ra, vositachilik xizmatlaridan voz kechishni nazarda tutadi;

– hisob-fakturalar va tovarlar yetkazib berilishi (ishlar bajarilishi, xizmatlar ko'rsatilishi) holatini tasdiqlaydigan yoki byudjetdan mablag' oluvchilarga soliqlar, yig'imlar hamda byudjetga va byudjetdan tashqari davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy to'lovlar uchun byudjet mablag'larini o'tkazish majburiyatini yuklaydigan boshqa hujjatlar asosida byudjet mablag'i oluvchilarning moliyaviy majburiyatlari hisobini yuritadi;

– birlamchi hujjatlar asosida davlat byudjeti g'azna ijrosining tahliliy va sintetik buxgalteriya hisobini yuritadi;

– Davlat byudjetining ijro etilishi haqida axborotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil qilish asosida davlat byudjetining kassa ijrosi to'g'risida hisobot tuzadi va ushbu hisobotni belgilangan muddatlarda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga taqdim etadi;

– qonun hujjatlarida belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko'rsatadi, shuningdek O'zbekiston Respublikasi kafolatlarini ijro etadi;

– o'zining hududiy bo'linmalari faoliyatini tahlil qiladi va muvofiqlashtiradi;

– normativ-huquqiy hujjatlarni va metodologik materiallarni, shu jumladan, g'aznachilik hamda uning hududiy bo'linmalari tomonidan amalga oshiriladigan operatsiyalarni maqbullashtirish, davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi buxgalteriya hisobini va hisobotlarni takomillashtirish masalalari bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlarni va metodologik materiallarni ishlab chiqishda qatnashadi;

– g'aznachilik va uning hududiy bo'linmalari xodimlari malakasini oshirish ishlarini tashkil etadi va amalga oshiradi.

7.2. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifidan foydalanish.

Ma'lumki, byudjet qurilishi mamlakatning davlat byudjeti va byudjet tizimini, uning bo'g'inlari o'rtasidagi byudjetlararo munosabatlarni tashkil qilish shakllarini, byudjet tasnifini, byudjet tizimiga kiradigan barcha darajadagi byudjetlar faoliyatining huquqiy asoslarini, byudjet mablag'larini shakllantirish va sarflashdagi tartib-qoidalar va boshqalarni belgilab beradi.

2007-yildan boshlab respublikaning barcha hududlarida davlat byudjetining g'azna ijrosi elementlari joriy etildi, davlat byudjeti xarajatlarining iqtisodiy tasnifiga ko'ra barcha guruhlari bo'yicha ijrosi g'aznachilik bilan qamrab olindi.

2011-yildan boshlab yangi byudjet tasnifiga asoslangan, davlat byudjeti g'azna ijrosini amalga oshirishga xizmat qiluvchi G'aznachilik dasturiy majmui ishga tushirildi. Hozirgi kunda G'aznachilikning yagona axborot tizimi yaratilgan bo'lib, "Davlat mablag'larini boshqarishning axborot tizimi" (DMBAT) deb ataladi. Byudjet operatsiyalari bo'yicha kodlashtirilgan va tasniflangan ma'lumotlar DMBATga avtomatik ravishda yuklanadi, bu esa daromadlarni tasniflar, hududiy belgilari, byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlar bo'yicha aniqlash imkonini beradi. Davlat byudjeti g'azna ijrosining buxgalteriya hisobi G'aznachilik tomonidan, shuningdek, davlat soliq va bojxona xizmati organlari, byudjet tashkilotlari hamda davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar tomonidan davlat byudjetining g'azna ijrosi buxgalteriya hisobining yagona hisoblar rejasi va byudjet tasnifi asosida tashkil etiladi hamda amalga oshiriladi. G'aznachilik belgilangan byudjet tasnifiga muvofiq, barcha davlat tushumlarini ularning aniq ro'yxati bo'yicha yagona g'azna hisob raqamida yuritilishini ta'minlaydi.

G'aznachilikda Yuridik va moliyaviy majburiyatlar byudjet tasnifining turi bo'lgan iqtisodiy tasnif kodlari bo'yicha byudjetdan ajratiladigan mablag'lar doirasida byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar tomonidan qabul qilinadi hamda G'aznachilik bo'linmalari tomonidan ro'yxatdan o'tkaziladi. G'aznachilik tomonidan ro'yxatdan o'tkazilgandan so'ng ularning to'lovi amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining *7-moddasida* qayd etilgan *byudjet tizimining yagonaligi* tamoyiliga muvofiq, barcha darajadagi byudjetlarni shakllantirish va ijro etishda yagona byudjet tasnifi qo'llaniladi. Barcha darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlarini tasniflash obyektlariga tegishli raqam (kod) lar berish bilan guruhlanadi hamda tasnif ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi.

Byudjet tasnifi davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari hamda ulardan mablag' oluvchi tashkilotlarga qo'llaniladi

hamda davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 11-oktyabrda 2146-son bilan ro'yxatga olingan "O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"ga muvofiq, yangi byudjet tasnifi 2011-yil 1-yanvardan amalga kiritildi.

Ushbu yo'riqnomaga ko'ra, *byudjet tasnifi* O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek uning taqchilligini moliyalashtirish manbalarining guruhlanishi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

– davlat byudjeti daromadlarining tasnifi;

– davlat byudjeti xarajatlarining vazifa jihatidan, tashkiliy va iqtisodiy tasnifi;

– davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi.

Byudjet tasnifi davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalaniladi va byudjet ma'lumotlarining xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlaydi.

Byudjet tasnifini tuzishning *asosiy tamoyillari* quyidagilar hisoblanadi (7.2.-rasm):

Rasm-7.2. Byudjet tasnifini tuzishning asosiy tamoyillari[29]

[29] O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi. 2013 yil 26 dekabr. 360-son O'RQ.

– *to'liqlilik* – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini qamrab olishi shart;

– *yagonalik* – byudjet tasnifi byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari uchun yagona bo'lishi shart;

– *o'zaro muvofiqlik* – byudjet tasnifining kodlari bir vaqtning o'zida byudjet jarayonining har xil operatsiyalarini aks ettirish uchun qo'llanilmasligi kerak, ya'ni byudjet tasnifining har bir kodi o'ziga xos bo'lishi shart.

Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi barcha darajadagi byudjetlar daromadlari, davlat maqsadli jamg'armalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlarining guruhlanishidan iborat.

21 koddan iborat bo'lgan daromadlar tasnifi tuzilmasi to'rt qismli ko'rinishga ega:

– mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi;
– daromadlar turi;
– hududiy tasnif.

Daromadlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				Daromadlar turi			Tashkiliy tasnif	Hududiy tasnif	
X	XXX	X	X	X	XXX	XXX	XXX	XX	XXX

Davlat moliyasini boshqarishning axborot tizimi (DMBAT) tatbiq etilguniga qadar O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni tuzishda faqatgina "Daromadlar turi" kodi qo'llanilar edi.

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) byudjetga tushayotgan daromadlarni tegishli mablag'lar manbasi va byudjetlar darajalariga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlari turiga) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

7 ta raqamli daromadlar turi (7–13 kodlar) quyidagilardan iborat:

– bo'lim;
– paragraf;
– daromad turi.

Bo'lim daromadlarni ularning olish manbalari bo'yicha guruhlanishini bildiradi, masalan:

– 3 100 000 "Soliqlar";
– 3 200 000 "Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar";
– 3 300 000 "Grantlar";
– 3 400 000 "Boshqa daromadlar";
– 3 500 000 "Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar".

Paragraf soliq yoki boshqa turdagi daromadlarni soliqqa tortish bazasi bo'yicha daromadlarning guruhlanishini bildiradi.

1. "Soliqlar" (3 100 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
– 3 110 000 "Daromad, foyda va kapital o'sishiga soliqlar";
– 3 130 000 "Mol-mulkka solinadigan soliq";
– 3 140 000 "Tovarlar va xizmatlarga soliqlar";
– 3 150 000 "Xalqaro savdo va operatsiyalarga soliqlar";
– 3 160 000 "Boshqa soliqlar";

2. "Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar" (3 200 000) 3 210 000 "Ijtimoiy ta'minotga ajratmalar/badallar" paragrafini o'z ichiga oladi.

3. "Grantlar" (3 300 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
– 3 310 000 "Xorijiy davlatlar hukumatlaridan";
– 3 320 000 "Xalqaro tashkilotlardan";
– 3 330 000 "Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklaridan".

4. "Boshqa daromadlar" (3 400 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:
– 3 410 000 "Mol-mulkdan daromadlar";
– 3 420 000 "Tovarlar va xizmatlar sotilishi";
– 3 430 000 "Jarimalar, penyalar va neustoykalar";
– 3 440 000 "Ixtiyoriy transfertlar, grantlar bundan mustasno";
– 3 450 000 "Aniqlab bo'lmaydigan va boshqa daromadlar".

5. "Aktiv va majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar" (3 500 000) quyidagi paragraflarni o'z ichiga oladi:

– 3 510 000 "Tranzaksiyalardan aktivlarga tushadigan tushumlar";

– 3 520 000 "Majburiyatlarga tranzaksiyalar bo'yicha tushumlar".

Tegishli bo'lim va paragrafning yanada detallashtirilishi va tavsifi 2146-sonli "O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnoma"ning 2-ilovasiga muvofiq daromadlar turi bo'yicha amalga oshiriladi.

Tegishli byudjetning daromadlar ijrosi to'g'risidagi hisobotlar daromadlar tasnifining mumkin bo'lgan barcha elementlarini qo'llagan holda shakllantiriladi. Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari o'rtasidagi byudjet darajalari bo'yicha tushumlarning taqsimlanishi qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi.

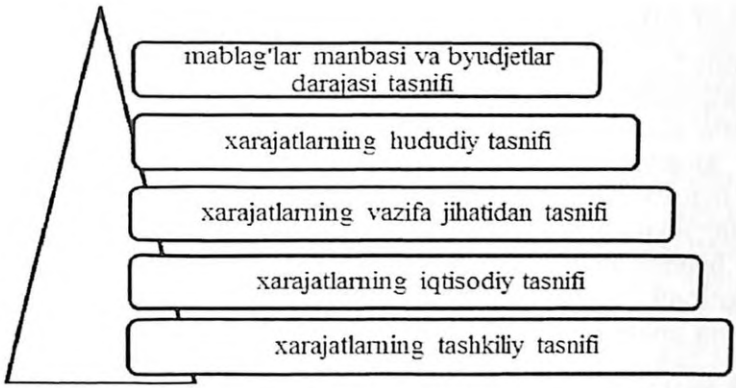
Tashkiliy tasnif (14–16 kodlar) byudjetga tushayotgan daromadlarni ularni boshqaruvchi tegishli tashkilotlarga (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va sh.k.) tegishli ekanligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

O'zaro hisob-kitoblar bo'yicha yuqori (quyi) byudjetning quyi (yuqori) byudjet oldidagi majburiyatining qaytarilishi hisobiga quyi byudjetlarga dotatsiya, subvensiya, byudjet ssudalari va mablag'lari kelib tushganda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligiga biriktirilgan koddan foydalaniladi.

Hududiy tasnif (17–21 kodlar) tushayotgan daromadlarni mazkur daromadlarni to'layotgan tegishli hududlarga mansub ekanligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

Xarajatlar tasnifi. Davlat byudjeti, davlat maqsadli va boshqa byudjetdan tashqari jamg'armalar xarajatlari tasnifi barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishga, ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal qilishga byudjet mablag'larining yo'naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlar tasnifi quyidagilardan iborat:

Rasm-7.3. Xarajatlar tasnifining guruhlanishi[30]

Xarajatlar tasnifi tuzilmasi quyidagi ko'rinishga ega:

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi				Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi			Tashkiliy tasnif	Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi			Hududiy tasnif	
x	xxx	x	x	x	xxx	xxx	xxx	xx	xx	xxx	xx	xxx

DMBAT to'liq tatbiq etilguniga qadar xarajatlar smetasini va xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotni (davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni qo'shgan holda) tuzishda "Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi", "Tashkiliy tasnif" va "Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi" kodlari qo'llaniladi.

Mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasi tasnifi (1–6 kodlar) amalga oshirilayotgan xarajatlarning qaysi mablag'lar manbasi va byudjetlar darajasiga (tegishli byudjet darajasiga, davlat maqsadli jamg'armasi turiga va sh.k.) mansubligini aniqlash maqsadida qo'llaniladi.

Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi (7–13 kodlar) barcha byudjet darajalari xarajatlari guruhlanishini o'zida ifodalaydi hamda davlat boshqaruvi va mahalliy o'zini o'zi boshqarish sektori birliklari asosiy funksiyalarini bajarishiga, ijtimoiy-iqtisodiy vazi-

[30] G'aznachilik. Darslik. D.Po'latov, B.Nurmuxamedova .Toshkent. 2014 yil.

falarni hal qilishiga byudjet va byudjetdan tashqari mablag'larni yo'naltirilishini aks ettiradi.

Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi ikki darajadan iborat:

Vazifa jihatdan tasnifning birinchi darajasi (bo'limlar) davlatning asosiy vazifasini bajarish uchun moliyaviy resurslarning yo'nalishini aks ettiradi. Kichik bo'limlar vazifa jihatdan tasnifning ikkinchi darajasi hisoblanib, davlat vazifalarining bajarilishida byudjet mablag'larining bo'limlar doirasidagi yo'nalishini aniqlashtiradi.

Vazifa jihatdan tasnifning kichik bo'limlarining tuzilishi davlatning asosiy vazifalarini aniqlashtirish tamoyiliga asosan qurilgan.

Vazifa jihatdan tasnifning kodi 7 ta raqamdan iborat bo'lib, shundan 4 ta raqam – bo'lim, 3 ta raqam esa – kichik bo'limdir.

Vazifa jihatdan tasnifning bo'limlari va kichik bo'limlari yagona bo'lib, byudjet jarayonining barcha ishtirokchilari tomonidan O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetini tuzishda, tasdiqlashda va ijro qilishda foydalaniladi.

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi O'zbekiston Respublikasi barcha darajadagi byudjetlari xarajatlarini xo'jalik belgilariga, ishlab chiqarish elementlariga ko'ra farqlashni nazarda tutadi, davlat boshqaruvida amalga oshirilayotgan xarajatlarning iqtisodiy mazmunidan kelib chiqib byudjet xarajatlari yo'nalishlarini belgilab beradi. Davlat byudjetining iqtisodiy xarajatlar tasnifining tuzilmasi quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Toifa	Modda va kichik modda	Element
Xx	xx	xxx

Iqtisodiy xarajatlar tasnifi toifalar, moddalar va kichik moddalar kodlarini o'z ichiga olgan 7 raqamdan iborat.

- toifa – 2 ta raqam;
- modda – 1 ta raqam;
- kichik modda – 1 ta raqam;
- element – 3 ta raqam.

Misol uchun: 41 00 000 "Ishchilar mehnatiga haq to'lash" toifasi mehnat qonunchiligiga muvofiq byudjet tashkilotlari ishchi-

lariga bajargan (bajarilayotgan) ishiga pul yoki natura ko'rinishda taqdirlash lozim bo'lgan xarajatlarni aks ettiradi. Mazkur toifaga ijtimoiy sug'urta dasturiga ishchilar nomidan ish beruvchilarning amalga oshiradigan "Ish haqi" (41 10 000) va "Ijtimoiy ehtiyojlarga ajratmalar/badallar" (41 20 000) moddalari kiradi.

41 10 000 "Ish haqi" moddasi ish beruvchi tomonidan davlat xizmatchilariga beriladigan barcha to'lovlarni o'z ichiga oladi va unga 41 11 000 "Pul shaklidagi ish haqi" kichik moddasi ham kiradi.

41 11 000 "Pul shaklidagi ish haqi" kichik moddasi quyidagi elementlardan iborat: 41 11 100 "Asosiy ish haqi", 41 11 200 "Ish haqiga ustama va qo'shimcha to'lovlar", 41 11 210 "Umumta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'rnak ko'rsatgan xodimlarini rag'batlantirishning Direktor jamg'armasi mablag'lari", 41 11 220 "Tibbiyot tashkilotlari xodimlariga ustama va qo'shimchalar".

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirishmanbalari tasnifi davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi ularni moliyalashtirishning *ichki va tashqi manbalari* bo'yicha guruhlanishidan iborat.

Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi quyidagilardan tashkil topadi:

a) bo'lim;

b) paragraf.

Bo'lim – davlat byudjeti taqchilligini uni moliyalashtirish manbalari bo'yicha guruhlanishidan iborat.

Paragraf – davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish turlari bo'yicha guruhlashdan iborat.

Rejaviy va hisobot ma'lumotlarini solishtirish, tegishli ko'rsatkichlarni taqqoslash va tahlil qilish, byudjet jamg'armalarini shakllantirish va ulardan foydalanish, asosiy pul mablag'larni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning muhim yo'nalishlariga yo'naltirish bo'yicha asoslangan xulosalar va takliflar berish imkonini beradi.

Shunday qilib, byudjet tasnifi davlat va mahalliy boshqaruv organlariga quyidagilar uchun muhim:

- byudjetni rejalashtirish;
- byudjet ijrosi jarayonini boshqarish;
- byudjet hisobini yuritish;

– byudjet hisobotini tuzish;
– byudjet nazoratini amalga oshirish;
– byudjetlarni tuzilishi va ijro etilishini tahlil qilish.

Byudjet tasnifi byudjet tizimining barcha byudjetlari va tashkilotlar uchun majburiy va O'zbekiston Respublikasining tegishli byudjet qonunchili bilan belgilangan talablar bilan quriladi.

Xorij tajribalari shuni ko'rsatadiki, g'aznachilik tizimi samarali ishlab turishi uchun unga asos bo'ladigan hujjat-mamlakatning barcha yo'nalishlar bo'yicha xarajatlari batafsil ajratib chiqilgan rejani o'z ichiga olgan sifatli byudjetni shakllantirishdir. Shuni ta'kidlash zarurki, mamlakat byudjeti byudjet yili boshlangunga qadar imkoni boricha batafsil holda qabul qilinishi kerak. Aks holda, g'aznachilikning me'yoriy faoliyati beqarorlashuvi, uning samaradorligi pasayishi mumkin. Ikkinchidan, davlat byudjetini ijro etishning g'aznachilik tizimida byudjetning vazifasiga oid va iqtisodiy aniq tasnifi bo'lishi bilan birgalikda moddiy-texnikaviy bazani mustahkamlash va dasturlar jadalligini oshirish zarur.

Byudjet amaliyotidagi ilgari amal qilgan tasnifning tahliliy to'liqligi bozor tizimida makroiqtisodiy boshqaruvga mo'ljallanmagan. Bozor munosabatlariga o'tish sharoitida amalga oshirilayotgan davlat tadbirlarining samaradorligini baholash maqsadida xarajatlarning iqtisodiy xususiyatiga asosiy e'tibor qaratilgan. Xarajatlarning iqtisodiy toifalar bo'yicha tasnifini ishlab chiqish birinchi darajali vazifa bo'ladi.

Davlat mablag'lari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarning buxgalterlik hisobini bank tizimidan g'aznachilikka o'tkazilishi bilan, barcha operatsiyalar yagona g'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettiriladi. Ushbu Bosh kitobdagi hisob raqamlar barcha xarajatlarning hisobi, byudjet tashkilotlarini qamrab oladi, ularning yagona byudjet tasnifini va byudjet mablag'lag'larining sarf qilinishini barcha jarayonlari aks ettirilishi kerak. Bunda konsolidatsiyalashgan byudjetni ijro qilish maqsadida va davlat moliyasi bilan qilinadigan barcha jarayonlarni o'z vaqtida va aniq hisobini qilish uchun g'aznachilikning hisob-kitob schyotlari davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining tasnif tizimiga mos kelishi kerak bo'ladi. G'aznachilik tizimi samarali faoliyat qilishi uchun byudjet daromadlari va xarajatlarining mukammal ishlab chiqilgan funk-

sional va iqtisodiy tasnifi bo'lishi lozim. Davlat mablag'lari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarning buxgalteriya hisobini bank tizimidan G'aznachilikka o'tkazilishi bilan barcha operatsiyalar yagona G'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettiriladi. Bunda konsolidatsiyalashgan byudjetni ijro etishda, davlat moliyasi bilan amalga oshiriladigan barcha jarayonlarni o'z vaqtida va aniq hisobini yuritishda G'aznachilikning hisob-kitob schyotlari daromadlari va xarajatlarining tasniflash tizimiga mos kelishi kerak bo'ladi. Bundan tashqari G'aznachilikning ma'lumotlar bazasida ma'lumotlar byudjet tasnifiga asosan guruhlanadi.

G'aznachilikning Bosh kitobi g'aznachilik ijrosida buxgalteriya hisobini yuritish uchun ishlab chiqilgan. Buxgalteriya hisobi mahalliy byudjetlarni ijrosida barcha hisoblarni inobatga oladigan, ya'ni barcha daromadlar va xarajatlarning moliyaviy oqimlarini, bundan tashqari barcha moliyaviy va nomoliyaviy qoldiqlarni hisobini ham yuritadi. G'aznachilikning Bosh kitobidan tashqari, g'aznachilikning ma'lumotlar ba'zasida barcha ma'lumotlar byudjet tasnifiga asosan quyidagi tarzda bo'ladi:

– Daromadlarni boshqarishda soliq to'lovchi soliq to'lash haqida to'lov topshiriqnomasini to'ldiradi, bevosita Yagona g'aznachilik hisob raqamiga o'tkazadi. Daromadlar uchun to'ldirilgan topshiriqnomada to'lov turi va yo'nalishi iqtisodiy tasnif bo'yicha ko'rsatilishi kerak.

– Markaziy bank G'aznachilikning Bosh boshqarmasiga Yagona g'aznachilik hisob raqamidan mablag' haqida ma'lumot jo'natadi.

– G'aznachilikning Bosh boshqarmasi Markaziy bank bergan ma'lumot asosida belgilangan me'yorlar doirasida bu mablag'larni respublika va mahalliy byudjetlar o'rtasida taqsimlaydi.

Daromad va xarajat qismini shakllantirish tartibi xalqaro andozalarga to'g'ri keladi. Bu esa turli mamlakatlar byudjet tizimlarini bir xillashtirib borishning zaruriy elementi bo'lib, moliyaviy masalalar bo'yicha xalqaro muzokaralarni ancha yengillashtirish imkonini beradi.

Demak, O'zbekiston Respublikasi byudjet tasnifi byudjet jarayonini harakatlantiruvchi muhim vositalardan biridir, shuningdek, Davlat va mahalliy byudjetning ma'lumotlarini umumlashtirish,

ro'yxatga olish, yagona tizim asosida ma'lumotlarni to'plash kabi jarayonlarni o'z ichiga oluvchi byudjet tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. G'aznachilikda byudjet tasnifi va byudjet hisobining schyotlar rejasi axborotlarni qayta ishlash va moliya resurslarini samarali boshqarishni ta'minlaydi.

Byudjet xarajatlari orqali byudjet mablag'larini oluvchilar moliyalashtiriladi. Bu o'z navbatida olingan mablag'larni taqsimlovchi-ishlab chiqarish va noishlab chiqarish tashkilotlari bo'lishi mumkin. Mahalliy byudjetlar orqali moliyalashtirilgan mablag'larni faqatgina tasnif bo'yicha qancha miqdordagi hajmini aniqlash mumkin, lekin bevosita tasnif bo'yicha xarajatlarni amalga oshirish byudjet tashkilotlarining o'z zimmalariga yuklatilgan. Bundan tashqari, mahalliy byudjetga yoki shu byudjetdan bevosita boshqa vakolatli organlar orqali byudjet oluvchilariga dotatsiya, subvensiya va ssuda ko'rinishida mablag'lar ajartilishi mumkin. Asosan bu tarzdagi mablag'lar qaytarilmaslik sharti bilan moliyalashtriladi. Faqatgina byudjet kreditlari va byudjet ssudalari qaytarilishi shart.

Byudjet tasniflanishi - mahalliy byudjetlarning mustaqil faoliyat olib borishlari bilan birga, ularning yagona uslubiy me'yorga asoslangan qoidaga tayanib byudjetni tuzish va uni ijro etishda hamda turli sohalar bo'yicha ma'lumotlarni o'zaro taqqoslash imkonini beradi. Mahalliy byudjet tasniflanishi orqali shu hududning ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy-hududiy ahvoli, daromadlarining shakllanishi va mablag'larning qayerga yo'naltirilayotganligi hamda ularning tarkibi haqida tasavvurga ega bo'lish mumkin. Mahalliy byudjet tasnifining asosiy talablaridan biri – daromad va xarajatlarni guruhlashtirishda ularning oshkoraligi va aniqligidir. Mahalliy byudjetlarni tuzish va ijrosini amalga oshirishda turli xildagi byudjet tasnifidan foydalaniladi, chunki bir hududning o'zida turli darajadagi tarmoq va sohaga kiradigan byudjet tashkilotlari va boshqa korxonalar mavjud bo'lishi mumkin.

Mahalliy byudjet tasnifi ham byudjet jarayonini amalga oshirishda aniq tamoyillarga asoslanadi. Birinchi navbatda uning asosiy vazifasi byudjet mablag'larini samarali va tejab foylanishda, kam xarajat qilib ko'proq daromad keltirish yo'llarini izlab topishga qaratilishi lozim bo'ladi. Avvalo, bu yerda byudjet mablag'lari oluvchilarning o'z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish davrida

olingan mablag'larni byudjet parametrlari doirasida samarali va tejalgan holda xarajat qilishlari nazarda tutiladi.

Tasnif bo'yicha ajarilgan mablag'lar yetishmagan holda byudjet tashkilotlari o'z imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda qo'shimcha mablag' topish yo'llarini izlashi kerak. Ajratilgan mablag'larni maqsadli ishlatilishi byudjet mablag'larini tasdiqlangan parametlar doirasida ijro etish hisoblanadi. Agar byudjet mablag'larini oluvchilar o'zlariga biriktirilgan mas'uliyatni bajarmasalar u holda amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri yoki mahalliy Moliya organining rahbari byudjet jarayonining xohlagan bosqichida moliyalashtirilishni to'xtatishga haqli. Maqsadsiz ravishda sarflangan mablag'lar xarajat qilinib yuborilganidan qat'iy nazar byudjetga qaytarilishi shart. Mahalliy byudjetlardagi ishtirok etuvchi barcha darajadagi byudjetlarning ichida asosiy ahamiyatga ega bo'lgan xarajatlar bu ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan chora-tadbirlarni moliyalashtirish hisoblanadi, ayniqsa, bu bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida bizning mamlakatimizda juda muhim ahamiyat kasb etdi.

Mahalliy byudjetlarni amaldagi davlat byudjeti tasnifi asosida mazmunini belgilash shuni anglatadiki, byudjet daromadlari va xarajatlarini elementlari bo'yicha guruhlashtirish, ular bo'yicha moliya resurslarini haqiqiy harakatini tasvirlab berishga va shu asnoda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga ta'sir etishiga ko'maklashadi.

Tasnif orqali byudjetning reja va hisobot ma'lumotlarini solishtirish va ularni tahlil etish ma'lum xulosalarni berish va takliflar ishlab chiqishga hamda pul resurslarini jamlash va qayta to'g'ri taqsimlashga xizmat qiladi. Daromad va xarajatlarni detallari bo'yicha guruhlashtirish byudjet ma'lumotlarini nazorat qilishni osonlashtiradi, turli darajadagi byudjetlar smeta xarajatlarini taqqoslash imkonini beradi.

Tasnif har bir byudjet oluvchilarining smeta xarajatlarini moddalari bo'yicha umumlashtirish va umumiy yig'ma smetani hosil qilishga yordam beradi. Ularni umumiy holda qayta ishlash va iqtisodiy tahlil qilishga sharoit yaratadi. Shuningdek, mablag'larni jamlash va ularni maqsadli ishlatilishi ustidan nazoratni olib borishda samarali foydalaniladi.

G'aznachilikda hududiy tasnif byudjet tashkilotlarining geografik joylashishini belgilash va ko'rsatish uchun foydalaniladi.

Umuman olganda, tasnif daromad va xarajatning byudjet ijrosi bo'yicha hisobot ma'lumotlarini bir-biri bilan taqqoslaydi, shu orqali moliya intizomiga rioya etilishi, mablag'larni tejamkorlik bilan sarflanishi va moliyaviy rejalarni to'g'ri bajarilishi bo'yicha nazoratni olib borilishini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, byudjet amaliyotida amalga oshirilayotgan tadbirlar amaldagi byudjet tasnifini ham takomillashtirishni taqozo etadi. G'aznachilik tizimi samarali faoliyat qilishi uchun byudjet daromadlari va xarajatlarining mukammal ishlab chiqilgan funksional va iqtisodiy tasnifi bo'lishi lozim. Davlat mablag'lari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalarning buxgalteriya hisobini bank tizimidan G'aznachilikka o'tkazilishi bilan barcha operatsiyalar yagona G'aznachilik tizimining Bosh kitobida aks ettiriladi. Bunda konsolidatsiyalashgan byudjetni ijro etishda, davlat moliyasi bilan amalga oshiriladigan barcha jarayonlarni o'z vaqtida va aniq hisobini yuritishda G'aznachilikning hisob-kitob schyotlari byudjet daromadlari va xarajatlarining tasniflash tizimiga mos kelishi kerak bo'ladi. Bundan tashqari, G'aznachilikning ma'lumotlar bazasida barcha ma'lumotlar byudjet tasnifiga asosan guruhlanadi.

Nazorat uchun savollar:

1. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi g'aznachiligi qanday organ va uning vazifalari nimalardan iborat?
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi g'aznachiligi qachon tashkil etildi?
3. Byudjet tasnifi nima, uning davlat byudjeti g'azna ijrosini samarali tashkil qilishdagi ahamiyati nimalarda namoyon bo'ladi?
4. Byudjet tasnifining turlari, ularning tarkibiy qismlarini tegishli me'yoriy hujjatlar asosida bayon qilib bering.
5. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifidan qanday foydalaniladi?
6. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi nimalardan iborat?
7. Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi necha darajadan iborat?

Test savollari:

1. Byudjet tasnifi nima?

a) Byudjet tizimiga kiruvchi byudjetlarni ularning bo'ysunuviga ko'ra guruhlash

b) Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarini ularning turlari va manbalariga ko'ra guruhlash

c) Davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari, xarajatlarini va taqchillikni moliyalashtirish manbalarini guruhlash

d) Quyi byudjetlarga beriladigan moliyaviy yordam turlarini guruhlash

2. Davlat byudjeti xarajatlari tasnifini ko'rsating.

a) Mablag'larning manbai va byudjet darajasi, hududiy, vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy

b) Kommunal xarajatlar, ishlab chiqarish xarajatlari

c) Ishlab chiqarish, noishlab chiqarish

d) Vazifa jihatdan, iqtisodiy, tashkiliy

3. Yangi byudjet tasnifi bilan qo'shimcha ravishda qanday byudjet tasnifi turi kiritildi?

a) Vazifa jihatidan tasnif, tashkiliy tasnif

b) Tashkiliy tasnif, hududiy tasnif

c) Iqtisodiy tasnif, vazifa jihatidan tasnif

d) Hududiy tasnif, byudjet darajasi va manbalarning manbai bo'yicha tasnif

4. Byudjet tashkilotlari xarajatlarining iqtisodiy tasnif bo'yicha guruhlanishi qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

a) Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, ish haqiga hisoblangan ajratmalar, kapital qo'yilmalar, boshqa xarajatlar

b) Ish haqi, ish haqiga ustamalar, kanselyariya va xo'jalik xarajatlari, oziq-ovqat va dori-darmon xarajatlari (jami 18 ta modda bo'yicha)

c) Joriy xarajatlar; kapital xarajatlar

d) Iqtisodiyot xarajatlari yo'nalishlari

5. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari taqchillikni moliyalashtirishning qanday manbalari bo'yicha guruhlashdan iborat?

a) Inflyatsion va noinflyatsion manbalari

b) Markazlashgan va markazmashmagan manbalari
c) Ichki va tashqi manbalari
d) Davlat va nodavlat manbalar

6. 2011-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan yangi byudjet tasnifi bo'yicha ish haqi xarajatlari kodi to'g'ri ko'rsatilgan javobni toping.

a) 01 100
b) 41 10 000
c) 41 11 200
d) 01 1 20

7. Byudjet hisobi va byudjet hisobotining yagona metodologiyasi kim tomonidan belgilanadi?

a) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq;
b) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi tomonidan Byudjet Kodeksi, Byudjet hisobining standartlari, boshqa qonun hujjatlariga muvofiq;
c) O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan Byudjet Kodeksi, Byudjet hisobining standartlari, boshqa qonun hujjatlariga muvofiq;
d) O'zbekiston Respublikasi Buxgalterlar uyushmasi tomonidan byudjet hisobiga taalluqli qonun hujjatlariga muvofiq.

8. Byudjet tizimi byudjetlari ijrosining byudjet hisobi kim tomonidan yuritiladi?

a) moliya organlari, g'aznachilik bo'linmalari;
b) davlat soliq xizmati organlari va bojxona organlari;
c) byudjet tashkilotlari, davlat maqsadli jamg'armalarini taqsimlovchi organlar;
d) barcha javoblar to'g'ri.

9. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligi qaysi me'yoriy hujjat asosida tashkil etilgan?

a) 2007-yil 28-fevraldagi PQ-594-son Prezident Qaroriga muvofiq;
b) 2002-yil 26-apreldagi 144-sonli Vazirlar Mahkamasi Qaroriga muvofiq;
c) 2004-yil 26-avgustdagi 664-II-sonli Qonunga muvofiq;
d) 2007-yil 20-martdagi G'aznachilik to'g'risidagi Nizomga muvofiq.

VIII BOB. O'ZBEKISTONDA BYUDJET TASNIFIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Reja:

1.1. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining byudjet tasnifidan foydalanish.

1.2. O'zbekistonda byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollari.

1.3. Byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollarining xorij tajribasi.

Tayanch so'z va iboralar

- Byudjet tasnifi
- Byudjet tasnifining zarurligi
- Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari
- Davlat byudjeti taqchilligi
- Davlat byudjeti profitsiti
- G'aznachilik kompyuter dasturi
- g'aznachilikning yagona axborot tizimi
- Davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalari tasnifi
- O'zbekiston Respublikasining davlat kafolatlari
- O'zbekiston Respublikasi tomonidan jalb qilinadigan kreditlar (qarzlar)
- Byudjet buxgalteriya hisobining yagona hisoblar tizimi

8.1. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining byudjet tasnifidan foydalanish

Mamlakatimizda byudjet siyosatini takomillashtirishga qaratilgan faol ishlar olib borilmoqda, bu ishlar ajratilayotgan mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish hisobiga byudjet tashkilotlarini moliyalashtirishni qisqartirishga yordam beradi. Mazkur vazifa dolzarb ahamiyatga ega. Byudjet mab'lag'laridan oqilona foydalanish to'g'risida ham muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev shunday degan: *...Albatta, Davlat byudjeti o'lchovsiz emas, mablag'larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ish-*

latishni ta'minlash zarur. Bu - hammaga ravshan va rad etib bo'lmaydigan haqiqat..[31]

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larini maqsadli ishlatilishini soddalashtirilgan nazorat turidan biri bu – byudjet tasnifidir.

Byudjet tasnifi deganda Davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek ularning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlashtirish tushuniladi.

Ma'lumki, byudjet qurilishi mamlakatning davlat byudjeti va byudjet tizimini, uning bo'g'inlari o'rtasidagi byudjetlararo munosabatlarni tashkil qilish shakllarini, byudjet tasnifini, byudjet tizimiga kiradigan barcha darajadagi byudjetlar faoliyatining huquqiy asoslarini, byudjet mablag'larini shakllantirish va sarflashdagi tartib-qoidalar va boshqalarni belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksining 7-moddasida qayd etilgan byudjet tizimining yagonaligi tamoyiliga muvofiq, barcha darajadagi byudjetlarni shakllantirish va ijro etishda yagona byudjet tasnifi qo'llaniladi. Barcha darajadagi byudjetlarning daromadlari va xarajatlari tasniflash obyektlariga tegishli raqam (kod) lar berish bilan guruhlanadi hamda tasnif ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi.

Byudjet amaliyotda qo'llanilayotgan byudjet tasnifi doimo o'zgartirilib va takomillashtirilib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasining mustaqil byudjetini shakllantirishga qadar, byudjet xarajatlarini turkumlashtirishning besh xil usulidan foydalanilgan.

1. Ijtimoiy ishlab chiqarish sohalariga byudjet mablag'larini yo'naltirilishi bo'yicha-moddiy ishlab chiqarish va nomoddiy ishlab chiqarish soha xarajatlari.

2. Tarmoqlar bo'yicha byudjet mablag'larini yo'naltirilishi-sanoat, qishloq xo'jaligi, qurilish, transport va boshqalar.

3. Byudjet mablag'larini maqsadli yo'naltirilishi bo'yicha-joriy, rivojlantirish, qayta ta'mirlash xarajatlari.

---

[31] **Shavkat Mirziyoyev.** "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza 2017 yil 14 yanvar. Toshkent - «O'zbekiston» - 2017. 31- bet.

4. Tashkiliy belgilari bo'yicha-maqsadli dasturlar xarajatlari.

5. Boshqaruv organlarining xarajatlari bo'yicha-respublika va mahalliy byudjetlar xarajatlari.

Ko'rinib turibdiki, byudjet xarajatlarini iqtisodiy mohiyati ko'pgina xarajatlarda o'z ifodasini topgan.

Davlat byudjeti ijrosida qatnashuvchi hamma organlarda davlat byudjetining daromadlari va xarajatlarini hisobga olish asosida byudjet tasnifi yotadi. Byudjet tasnifi Davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini tizimga solish uchun foydalanish va u byudjet ma'lumotlari xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslanishini ta'minlash maqsadida Davlat byudjeti tuzilmasiga kiruvchi byudjetlar daromadlari va xarajatlarini, shuningdek ularning taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlash hisoblanadi. Byudjet tasnifi hamma byudjetlarni yagona davlat byudjetiga jamlash imkoniyatini yaratadigan asosiy tashkiliy funksiyani amalga oshirishuvchi hujjat bo'libgina qolmasdan, u katta iqtisodiy ahamiyatga ham egadir. Tasnifda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari bir xil alomatlari bo'yicha guruhlashtiriladi va uning bo'linmalari deb yuritiladi. Bo'limlar, paragraflar, boblar va moddalar byudjet tasnifi bo'linmalari deb hisoblanadi.

Byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, ushbu byudjetlarning taqchilliklarini moliyalashtirish manbalari va davlat qarzi turlarini bir xil belgi bo'yicha qonunga muvofiq guruhlash bo'lib, undan byudjetlarni tuzish va ijro etishda tasnif obyektlariga guruh kodlarini berish orqali foydalaniladi. Tasnif barcha darajadagi byudjetlar ko'rsatkichlarining qiyosiyligini, ularni iqtisodiy va statistik tahlil qilish imkoniyatini ta'minlaydi.

Byudjet tasnifining ahamiyati shu bilan belgilanadiki, undan:

✓ davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro etishda;

✓ byudjet mablag'larining ajratilishi va ulardan foydalanilishini nazorat qilishda;

✓ turli darajadagi byudjetlarning ko'rsatkichlarini bir-biri bilan taqqoslashda;

✓ barcha darajada jamlangan byudjet tizimini tuzishda foydalaniladi.

DMBAT to'liq tatbiq etilguniga qadar xarajatlar smetasini va xarajatlar smetasi ijrosi to'g'risidagi hisobotni (davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi hisobotni qo'shgan holda) tuzishda "Xarajatlarning vazifa jihatdan tasnifi", "Tashkiliy tasnif" va "Xarajatlarning iqtisodiy tasnifi" kodlari qo'llaniladi.

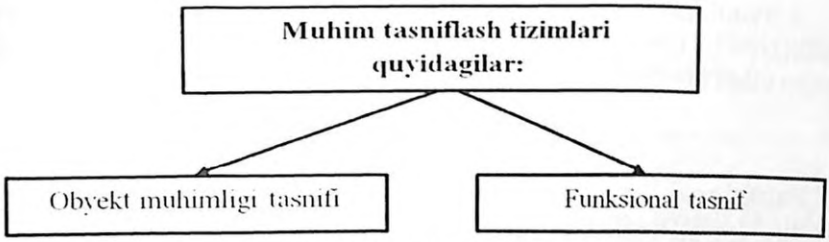
Byudjet tasnifi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Hamma darajadagi byudjetlar yagona byudjet tasnifi ko'rsatkichlari doirasida shakllantiriladi va ijro etiladi, ya'ni tasnif obyektlariga berilgan guruhlashtirish kodlari bo'yicha daromadlar va xarajatlar guruhlashtiriladi.

Byudjet tasnifi:

1. Byudjet daromadlarining tasnifini;
2. Byudjet xarajatlarining vazifa jihatidan tasnifini;
3. Byudjet xarajatlarining tashkiliy tasnifini;
4. Byudjet xarajatlarining iqtisodiy tasnifini;
5. Davlat byudjeti taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifini o'z ichiga oladi.

Byudjet tasnifi davlat byudjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish hamda ijro etish maqsadida byudjet ma'lumotlarini bir tizimga solish uchun foydalaniladi, mamlakat byudjet ma'lumotlarini xalqaro tasnif tizimlarining aynan shunday ma'lumotlari bilan qiyoslash imkonini beradi.

Soliq bazalarining kengayishi, soliq tizimiga o'zgartirishlar kiritilishi, yangi soliq turlarining joriy etilishi yoki amaldagi soliqlarning bekor qilinishi, shuningdek, davlat oldidagi vazifalarning o'zgarishi bilan byudjet xarajatlari tarkibining o'zgarishi amaldagi byudjet tasnifiga tegishli o'zgartirishlar kiritilishini taqozo etadi. Shu sababli byudjet amaliyoti taraqqiyotining ma'lum bosqichlariga kelib, mavjud byudjet tasnifnomasiga o'zgartirishlar kiritib turiladi. Byudjet tasnifi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Byudjet ko'rsatkichlarining milliy tasniflash tizimini ishlab chiqishda xalqaro tasniflash tamoyillariga rioya qilinishi kerak.

Rasm-8.1. Muhim tasniflash tizimlari.

Bunda byudjet tashkiliy birliklar, bo'limlar, qismlar hamda xarajatlarga ko'ra ikki guruhga bo'linib, har bir kategoriyada ish haqi, maoshlar kabi tavsiflanadi.

Afzalliklari:

➢ Obyekt muhimligi tasnifi boshqarishni va hisobga olishni qulaylashtiradi.

➢ U mablag'larni aniq joylashtirishni namoyon etib beradi, masalan, ish haqiga, safar xarajatlariga qancha foiz xarajat ketishi va boshqalar.

➢ Obyekt muhimligi tasnifi safar xarajatlari, chet elga chiqish va boshqa asosiy muhim xarajatlarni o'z vaqtida moliyaviy jihatdan aniqlashga imkon beradi.

Kamchiliklari:

➢ Obyekt muhimligi tasnifi asosini tashkil etuvchi byudjet mazmuni shundan iboratki, byudjetni joylashtirishning o'zi saxiylikka olib keladi. Faoliyatga bog'lanmagan boshqaruv sababli u isrofgarchilik va ortiqcha sarflarni ko'paytiradi, faoliyat ikkinchi darajaga o'tib qoladi.

➢ Obyekt muhimligi tasnifida urg'u xarajatlarda qaror qabul qilishni, qonuniylikni, tartibga amal qilishni o'zida ifodalovchi jarayon qarorlariga asoslanadi va ular doimiy audit bahosi, to'g'rilashi va puldan samarali foydalanish ahamiyatsiz bo'lib qoladi.

➢ Davlat ma'lumotlarida va dasturlarida yetarli bo'lmagan ma'lumotlar mavjud bo'ladi. Dasturni boshqarish, dasturni me'yorlashtirish va resurslarni samarali joylashtirish e'tiborga olinmaydi.

➢ Har qanday ko'p nusxalik, to'liq bo'lmagan faoliyat va xarajatlarning oldini olish mushkul.

➢ Byudjetni yaratuvchilar uchungina ushbu talab eng muhim hisoblanadi. Uzoq muddatli samaradorlik maqsadidagi siyosat yildan yilga kechiktirib boriladi.

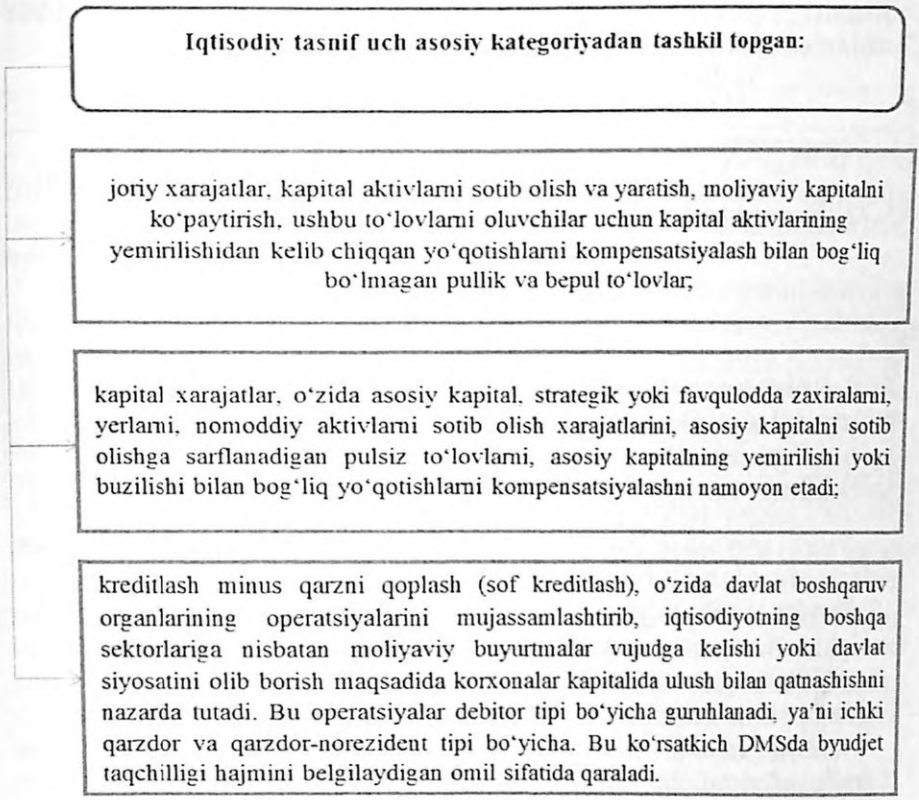
Funksional tasnif

Funksional tasnif byudjetni amalga oshirish tizimida juda muhim hisoblanadi. Shuning uchun ham funksional tasnifda byudjet xarajatlarini tashkil etish funksiyalar, dasturlar, faoliyatlar va loyihalardan kelib chiqqan holda amalga oshirilishi kerak. Funksional tasnif boshqaruv funksiyasini narxlarga bog'liq holda faoliyatini me'yorlashtirishdan iborat. Funksional tasnifda dasturning natijasi muomilalar jismoniy maqsadlar miqyosida kirimga bog'langan bo'lishi talab qilinadi. Ular moliyaviy shartlarda byudjetni ta'minlash uchun o'zgartiriladi va dastur yoki faoliyatga joriy etish talab qilinadi. Funksional tasnif quyidagicha tasniflanadi.

Funksional		
Termin	**Ta'rif**	**Misol**
Funksiya	Maxsus xizmat turlari bilan ta'minlab beruvchi davlatning alohida bo'limi	Ta'lim
Dastur	Odatda yakuniy mavjud bo'lgan funksiyaning segmentidir. Ushbu yakun davlatning muhim bo'linishi bilan ta'minlanadi.	Boshlang'ich/ O'rta/ Texnik/ Professional ta'lim
Faoliyat/ Loyiha	Dasturning bir turiga kiruvchi ishlar yoki jadvallarga bo'linishi.	Maktab binosi, labaratoriyalarini qurilishi va boshqalar

Ushbu turdagi tasnif davlat manbalari tabiati va jamiyat sarfining ulushi haqidagi ma'lumotlar bilan ta'minlaydi.

Iqtisodiy tasnif

Rasm-8.2. Iqtisodiy tasnif.

Davlat byudjeti iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatuvchi omil bo'lib hisoblanadi. Chunki uning to'la hajmdagi tasdiq hujjatlari va davlat sarflari va byudjet orqali ifodalanadigan turli xil siyosatlari iqtisodiyotning tarkibini va yo'nalishini o'zgartira olishi mumkin bo'lgan muhim omillar hisoblanadi. Shu sababli byudjet ta'minotini iqtisodiy ko'lamlar jihatidan guruhlash muhim hisoblanadi. Masalan, kapital shakllanishida qancha chetdan ajratildi, qancha to'g'ridan-to'g'ri sarflandi, qancha pul mablag'i grantlar, kreditlar berish orqali boshqa iqtisodiyot sohalariga davlat tomonidan o'tkazildi va boshqalar. Iqtisodiy tasniflash davlatning umumiy harajat-

larini foydali iqtisodiy turlarga ajratadi. Ular investitsiya, chiqim, kirimning yaralishi, kapital shakllanishi va boshqalar. Quyida turkumlanish keltirilgan.

Umumiy xarajatlarning iqtisodiy tasnifi:	
1. Chiqim xarajatlari	a) Mudofaa b) Boshqa davlat ma'muriyati
2. O'tkazma to'lovlar (Joriy)	a) Foiz to'lovlari b) subsidiyalar c) davlatga va birlashgan hududlarga grantlar d) boshqalar.
3. Byudjet resurslarining yalpi kapital shakllanishi	a) Jismoniy aktivlar b) Moliyaviy aktivlar
4. Boshqalar	
5. Umumiy harajatlar	

Yillik qiyoslash kapital shakllanishiga xarajatning o'sishini yoki muddatdan o'tib ketishini ifodalaydi.

Davlat moliyasining xalqaro statistikasiga muvofiq davlat boshqaruvi sektori xarajatlari ikki mezon bo'yicha tasniflanadi:

- ularning funksional maqsadiga ko'ra;
- operatsiyalarning iqtisodiy tavsifiga ko'ra.

Byudjet tasnifi – qaror qabul qilish tizimining muhim vositasi bo'lganligi sababli, unda davlatning asosiy funksiyalaridan kelib chiqadigan davlat faoliyatining maqsadli yo'nalishlari aniq ko'rsatilgan bo'lishi kerak.

Bu vazifani davlatning asosiy funksiyalarini amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlarning funksional tarkibi yechadi. Umumlashgan holda bu funksiyalar barcha mamlakatlar uchun o'zgarmas va xarakterli bo'lib, ular qatoriga quyidagilar kiradi:

- davlat boshqaruvi;
- ichki va tashqi havfsizlikni ta'minlash;
- xalqaro faoliyat;
- ilmiy-texnika taraqqiyotiga ko'maklashuv;
- ijtimoiy rivojlanish.

Iqtisodiy guruhlash xarajatlarni predmetli belgi asosida mufassal taqsimlash imkonini beradi (ish haqi, aholiga transfertlar va

hokazolar) va barcha oluvchilarga byudjet ijrosi nuqtayi nazaridan yagona yondashuv imkoniyatini yaratadi.

8.2. O'zbekistonda byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollari.

O'zbekistonda byudjet jarayonida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar davlat byudjetida moliyaviy resurslar oqimini tartibga solish, byudjet taqchilligini tartiblash, byudjet tasnifini takomillashtirish masalalari dolzarb bo'lib bormoqda.

Byudjet jarayonining ijro bosqichidagi islohotlar mamlakatning moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va moliyaviy nazoratni ta'minlash, byudjet tasnifini mukammallashtirish g'aznachilik tizimini rivojlantirish bilan bog'liq. Byudjet daromadlarini to'liq va o'z vaqtida tushirish, respublika va mahalliy byudjetdan moliyalashtiriladigan iqtisodiy-ijtimoiy soha xarajatlarini moliyalashtirish, byudjet taqchilligini tartibga solish, ish haqi va nafaqalarni o'z vaqtida to'lash, g'aznachilik tizimida byudjet mablag'laridan foydalanish jarayonida shtat-smeta, byudjet intizomiga rioya etish masalalari turadi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi byudjet tizimining barcha darajadagi byudjetlarga tushumlarning manbalari bo'yicha soliqlarning yig'ilishi to'g'risida, byudjet tasnifi asosida respublika va mahalliy byudjet xarajatlarining kassa ijrosi bo'yicha har kuni axborot olinishi mumkin bo'ladi.

Byudjet tasnifi – bu byudjet daromadlari va xarajatlari, byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalarini guruhlashtirish va byudjetlarni tuzish va ularni ijro etish hamda turli darajadagi byudjet ko'rsatkichlarini nazorat qilish imkonini beradi. Byudjetni guruhlash tavsifi va ularni tuzish tamoyillari byudjet daromadlari va xarajatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni, iqtisodiyotning tuzilishi a uni boshqarishga bog'liq ravishda aniqlanadi. Byudjet sarflarining yo'nalishini aniqlab olish byudjet jarayonining samarali ishlashiga sharoit yaratadi.

Shuningdek, byudjet daromadlari va xarajatlarini bir tizimga solib guruhlash nafaqat bir qancha o'xshash daromad va xarajatlarni birlashtirish imkoniyatini beradi, balki, iqtisodiyotda moliyaviy nazoratni mustahkamlashni va byudjet-to'lov intizomiga rioya etilishini ham ta'minlaydi. Davlat moliyasi tizimida byudjet tasnifi

byudjet holatini tizimlashtiradi va ishonchli va to'g'ri hisob-kitob ma'lumotlarini ta'minlab beradi.

O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti **mablag'lar manbalari** va **byudjet darajalari** tasnifi Davlat byudjetining g'azna ijrosiga o'tilishi munosabati bilan kiritilgan bo'lib, o'zi bilan mablag'lar manbalari (Davlat byudjeti, Davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari, boshqa byudjetdan tashqari Davlatning jamg'armalari, grantlar, kreditlar)ni O'zbekistonning ma'muriy-hududiy tuzilmalari darajalari bo'yicha guruhlanishini namoyon etadi va davlat byudjeti xarajatlarini ularni tashkil topish joy (hudud, tuman, shahar)lariga daxl etishga imkon beradi.

Davlat byudjetning barcha xarajatlari har bir byudjet oluvchi uchun o'zining qat'iy yo'nalishiga ega. Bu yo'nalish byudjet tasnifi kodlariga ega: bob, bo'lim, bo'linma, maqsadli bo'linma, xarajat turi. Shundan kelib chiqqan holda, har bir byudjet oluvchiga bir necha shaxsiy hisob raqam ochiladi. Har bir hisob raqam bo'yicha iqtisodiy tasnifga asosan bir necha yo'nalish beriladi.

G'aznachilikda ijroning samaradorligi uchun axborot tizimi asosida byudjet tasnifidan ham foydalaniladi.

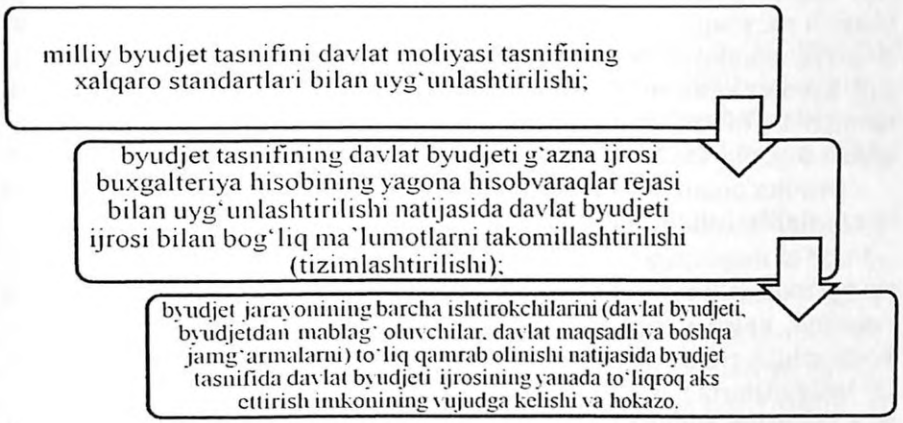
Iqtisodiyotni tubdan isloh qilish iqtisodiyotni rivojlanishiga alohida ta'sir ko'rsatuvchi byudjet tasnifi tizimni batafsil mukammallashtirishni talab qiladi. O'zbekiston Respublikasining yangi byudjet tasnifini shakllantirishda jahon tajribasidan va amaldagi xalqaro andozalardan foydalanish masalasi muhim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining byudjet tasnifi tarkibiga dasturiy tasnifni kiritish maqsadga muvofiq bo'ladi. Dastur doirasidagi har bir tadbirga xarajatlar alohida ko'rsatiladi. Bevosita byudjetda baholash mezonlarining mohiyati ochiladi. Byudjet tasnifi shu dastur doirasida moliyalashtirilayotgan obyekt yoki xizmatning holatini va dastur yakunlanganda erishilishi rejalashtirilayotgan holatni aks ettiradi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G'aznachiligining rivojlanish darajasi juda yuqori, davlat moliyasini boshqarishda g'aznachilik organlari zimmasiga yuklatilgan vazifalar yildan-yilga takomillashtiriladi. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifi tizimiga asoslangan davlatning moliyaviy nazorati kuchaytiriladi. O'zbekiston Respublikasida davlat byudjetini boshqarishni takomillashtirish, byudjet jarayonini tizimlashtirish, byudjet tasnifini mukam-

mallashtirish bo'yicha nazariy ishlanmalar va amaliy asoslarning sezilarli darajada zamon talabidan ortda qolmasligi uchun byudjet tasnifi bo'yicha aniq tavsiyalar va takliflar ishlab chiqish zarur.

Ma'lumki, byudjet tasnifi davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlaridan mablag' oluvchi tashkilotlarga qo'llaniladi hamda davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlarini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro qilish, shuningdek, davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash maqsadida foydalaniladi.

Ushbu hujjatning afzalliklari va muhim jihatlarini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ochib berish mumkin (8.3.-Rasm):

Rasm-8.3. Yo'riqnomaning afzalliklari va muhim jihatlari

Davlat byudjeti daromadlarining tasnifi barcha darajadagi byudjetlar daromadlari, davlat maqsadli jamg'armalari hamda byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari daromadlarining guruhlanishidan iborat.

Ushbu hujjatning afzalliklari va muhim jihatlarini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha ochib berish mumkin:

- milliy byudjet tasnifini davlat moliyasi tasnifining xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtirilishi;
- byudjet tasnifining davlat byudjeti g'azna ijrosi buxgalteriya hisobining yagona hisob varaqlar rejasi bilan uyg'unlashtirilishi

natijasida davlat byudjeti ijrosi bilan bog'liq ma'lumotlarni takomillashtirilishi (tizimlashtirilishi);

o byudjet jarayonining barcha ishtirokchilarini (davlat byudjeti, byudjetdan mablag' oluvchilar, davlat maqsadli va boshqa jamg'armalarni) to'liq qamrab olinishi natijasida byudjet tasnifida davlat byudjeti ijrosining yanada to'liqroq aks ettirish imkonining vujudga kelishi va hokazo.

Yuqoridagilardan shuni xulosa qilib aytishimiz mumkinki, 2011 yilning 1 yanvaridan amalga kiritilgan yangi byudjet tasnifi byudjet qonunchiligi borasidagi muhim hujjat sifatida amalda qo'llanilmoqda.

Byudjet tizimidagi islohotlar byudjet tasnifining takomillashuvini taqozo etadi. Mustaqil davlat sifatida O'zbekiston Respublikasida mustaqil davlat byudjeti, ma'lum darajada shakllangan va iqtisodiy taraqqiyotning har bir bosqichida takomillashib borayotgan byudjet qonunchiligi, byudjet munosabatlarini tashkil etish tamoyillari, alohida vakolatlarga ega bo'lgan byudjet tizimini boshqarish organlari mavjud.

Byudjet amaliyotida qo'llanilayotgan uslubiyot doimo o'zgarib va takomillashib bormoqda.

Avval amal qilib kelgan tasnif tizimini makroiqtisodiy boshqaruviga moslashmaganligi, xalqaro tasniflash tizimlari bilan muvofiq emasligi, asosan, rejali iqtisodiyot tamoyillaridan kelib chiqqan holda ishlab chiqilganligi bilan xarakterlanadi. Bugungi kunda davlat byudjetining g'azna ijrosi tizimi jarayonida amalga oshirilayotgan tadbirlar amaldagi byudjet tasnifini ham takomillashtirishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-martdagi PQ-2847-son "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2018 yil 1-martdagi "Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi 49-son buyrug'i qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2018-yil 30-martda 2146-8-son ro'yxat raqami bilan ro'yxatdan o'tkazilgan me'yoriy xujjatda budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga bir qator o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar:

1. 62-banddan "O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi huzuridagi Tovar bozorlari konyunkturasini o'rganish hamda investitsiya loyihalari va dasturlarini ekspertizadan o'tkazish respublika markazi xarajatlari," degan so'zlar chiqarib tashlandi.

2. 73 va 74-bandlardagi "Milliy xavfsizlik" degan so'zlar "Davlat xavfsizlik" degan so'zlar bilan almashtirildi.

3. 79-banddagi "Toshkent shahridagi Ishsizlarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish markazini" degan so'zlar "Ishsiz va band bo'lmagan aholini kasb-hunarga o'qitish mintaqaviy markazlarini" degan so'zlar bilan almashtirildi.

4. 87-banddagi "Davlat patent idorasi" degan so'zlar "O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi" degan so'zlar bilan almashtirildi;

5. 108-banddagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi huzuridagi O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi huzuridagi Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish jamg'armasi" degan so'zlar bilan almashtirildi.

6. 112-banddagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi" degan so'zlar bilan almashtirildi.

7. 120-band "Xalq ta'limi vazirligi markaziy apparatini va uning hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari," degan so'zlardan keyin "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va uning hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari," degan so'zlar bilan to'ldirildi va yana boshqa o'zgartirishlar kiritildi.

1. 32-band quyidagi tahrirda bayon etiladi:

"32. 7 011 400 "Fuqarolarni o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyati" kichik bo'limi bo'yicha shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig'inlarini saqlash xarajatlari aks ettiriladi.".

2. 110-banddagi "targ'ibot" degan so'z "va ma'rifat" degan so'zlar bilan almashtirildi.

3. 1-ilova 3 01110 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

"3 012 0 0 O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi;

3 012 1 0 Respublika mablag'lari;

3 013 0 0 Ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasi;

3 013 1 0 Respublika mablag'lari;

3 014 0 0 O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Jamoat ishlari jamg'armasi;

3 014 1 0 Respublika mablag'lari;

3 014 2 0 Hududiy mablag'lar;

3 014 2 1 Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari;

3 014 2 2 Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar;

3 015 0 0 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi;

3 015 10 Respublika mablag'lari".

4. 2-ilovada:

1) 3 422 102 qatordagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan" degan so'zlar chiqarib tashlandi;

2) 3 422 110 qatordagi "Yuridik shaxslarni, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni" degan so'zlar "Tadbirkorlik sub'yektlarini" degan so'zlar bilan almashtirildi;

3) 3 422 219 qatordagi "O'simliklar karantini bosh" degan so'zlar "Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'simliklar karantini" degan so'zlar bilan almashtirildi;

4) 3 450 973 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"3 450 974 Asosiy vositalar, mini-uskunalar va inventarlar ijarasidan daromadlar".

5. 3-ilovada:

1) 27 409 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

"27 415 Ohangaron shahri";

2) 27 420 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

"27 401 Nurafshon shahri";

3) 27 426 qator quyidagi tahrirda bayon etildi:

"27 424 Yangiyo'l shahri"

6. 4-ilovada:

1) 7011 401 qatorning nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:

"Shaharcha, qishloq, ovul va shaharlar mahallalarining fuqarolar yig'inlarini saqlash xarajatlari";

2) 7 011 402 qatorning nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:

"Shaharlar hududidan tashqarida joylashgan mahallalar fuqarolar yig'inlarini saqlash xarajatlari";

3) 7 016 105 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 016 106 Viloyat saylov komissiyasi kotibini saqlash xarajatlari";

4) 7 017 202 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 017 209 Tashqi qarz bilan bog'liq boshqa xarajatlar";

5) 7 018 105 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 018 106 Davlat boshqaruvi sektorining boshqa birliklariga beriladigan ssudalar";

6) 7 019 700 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 019 800 Ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasiga ajratiladigan mablag'lar";

7) 7 021 400 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 021 500 O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasini saqlash xarajatlari";

8) 7 033 700 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

"7 033 900 Boshqa xarajatlar;

7 033 901 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik sub'yektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakili devonini saqlash xarajatlari";

9) 7 041 901 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 041 902 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasini saqlash xarajatlari";

10) 7 042 105,7 042 110,7 042 112 va 7 042 910 qatorlar chiqarib tashlandi;

11) 7 042 127 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

"7 042 130 Davlat veterinariya xizmati;

7 042 131 O'zbekiston Respublikasi Davlat veterinariya qo'mitasi;

7 042 132 Qoraqalpog'iston Respublikasi veterinariya qo'mitasi, viloyatlar va Toshkent shahar veterinariya boshqarmalari;

7 042 133 Tumanlar (shaharlar) veterinariya bo'limlari;

7 042 134 Respublika hayvonlar kasalliklari va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tashxis markazi;

7 042 135 Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar hayvonlar kasalliklari tashxisi va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi davlat markazlari;

7 042 136 Tumanlar (shaharlar) hayvonlar kasalliklari tashxisi va oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi davlat markazlari;

7 042 137 Veterinariya dori vositalari, ozuqabop qo'shimchalar sifati va muomalasi nazorati bo'yicha Davlat ilmiy markazi;

7 042 138 Davlat chegarasi va transportdagi davlat veterinariya nazorati boshqarmasi";

12) 7 043 201 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 043 209 Boshqa xarajatlar";

13) 7 044 303 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 044 901 Boshqa xarajatlar";

14) 7 049 970 qatordagi "Vazirlar Mahkamasi" degan so'zlar "Favqulodda vaziyatlar vazirligi" degan so'zlar bilan almashtirildi;

15) 7 082 920 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 082 930 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistonga oid xorijdagi madaniy boyliklarni tadqiq etish markazi xarajatlari";

16) 7 085 500 qatordagi "targ'ibot markazi va" degan so'zlar "va ma'rifat markazini hamda" degan so'zlar bilan almashtirildi;

17) 7 085 500 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 085 600 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistondagi Islom madaniyati markazini saqlash xarajatlari";

18) 7 094 330 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

"7 094 400 O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi xarajatlari;

7 094 410 O'quv va ilmiy-laboratoriya binolari va korpuslarini, sport inshootlarini va ijtimoiy-muhandislik infratuzilmasi obektlarini qurish, rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash ishlarini moliyalashtirish;

7 094 420 O'quv-ilmiy laboratoriya bazasini zamonaviy asbob-uskunalar va jihozlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash, jahon ta'lim resurslaridan, ilg'or ilmiy adabiyotlar elektron kataloglaridan va ma'lumotlar bazalaridan foydalanishni kengaytirishni moliyalashtirish;

7 094 430 Boshqa xarajatlar";

19) 7 096 300 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etildi:

"Tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limlarini saqlash xarajatlari";

20) 7 098 500 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirildi:

"7 098 600 O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligini saqlash xarajatlari;

7 098 601 O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi xarajatlari;

7 098 602 O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining hududiy bo'linmalari xarajatlari";

21) 7102 416 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 102 417 O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchilarning pensiya va nafaqa xarajatlari";

22) 7 109 120 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"7 109 130 O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi Jamoat ishlari jamg'armasini saqlash xarajatlari".

7. 5-ilova 42 52 430 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"42 52 440 Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dori vositalari va tibbiyot buyumlari".

8. 5a-ilova 42 52 430 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirildi:

"42 52 440 Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan dori vositalari va tibbiyot buyumlari".

8.3. Byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollarining xorij tajribasi.

Xorijiy mamlakatlar byudjet tizimining tahlili shuni ko'rsatadiki, daromadlarning shakllanishi va ulardan foydalanish yo'nalishlari tarkibiga ko'ra byudjet daromadlari va xarajatlari o'ziga xos xususiyatga ega. Yagona byudjet tizimi doirasida daromadlar va xarajatlarni rejalashtirish va prognoz qilish jarayonida, daromadlar va xarajatlarning tasnifi juda katta ahamiyatga ega.

Ko'pchilik xorijiy mamlakatlarning byudjet tasnifi Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan ishlab chiqilgan Davlat moliyasining xalqaro statistika standartlari asosida ishlab chiqilgan. Byudjet amaliyotida yuz berayotgan o'zgarishlar – byudjet ijrosining g'aznachilik tizimiga o'tilishi, yagona byudjet va hisob tizimining ishlab chiqilishi yangi byudjet tasnifini ishlab chiqish va kiritishni taqozo etmoqda.

Rossiya Federatsiyasida Federal byudjetni tuzish va ijro etish bo'yicha asosiy metodologik hujjat bo'lib byudjettasnifi xizmat qiladi. Byudjet tasnifi – byudjet tizimining barcha darajalaridagi byudjetlari daromadlari va xarajatlarini, shuningdek, ushbu byudjetlarning taqchilliklarini moliyalashtirish manbalari va davlat qarzi turlarini bir xil belgi bo'yicha qonunga muvofiq guruhlash bo'lib, undan byudjetlarni tuzish va ijro etishda tasnif ob'ektlariga guruh kodlarini berish orqali foydalaniladi. Tasnif barcha darajadagi byudjetlar ko'rsatkichlarining qiyosiyligini, ularni iqtisodiy va statistik tahlil qilish imkoniyatini ta'minlaydi. Rossiya Federatsiyasi G'aznachiligining asosiy vazifalari va funksiyalar G'aznachilikka oid tegishli qo'llanma va yo'riqnomalarni ishlab chiqish, byudjet tasnifini takomillashtirish loyihasini tayyorlashdan iborat.

Rossiya Federatsiyasi byudjeti jarayoniga «natijaviylikka yo'naltirilgan byudjetlashtirish»ni kiritish, byudjetni rejalashtirishni maqsadli dasturlar uslubini mukammallashtirish, byudjet

tasnifini takomillashtirish bilan bog'liq. Shu maqsadda byudjet tasnifi tarkibiga dasturiy tasnif kiritiladi. Rossiya Federatsiyasi byudjetlari xarajatlarining funksional tasnifi xarajatlarning turi hamda maqsadli moddalari hududiy va mahalliy byudjetlar qismi byudjet to'g'risidagi qonun bilan tasdiqlanadi. Xarajatlar moddalari maqsadli moddalar tarkibiga dastur va kichik dasturlar kodlarini kiritiladi. Byudjet xarajatlari tasnifining dasturini shakllantirishning asosi deb baholash mumkin. Dasturiy tasnif o'rta muddatli dasturlash doirasida natijaviylikka asoslangan byudjetlashtirishning ajralmas qismidir. Byudjetlashtirish ko'rsatilgan modelini ishlatishga o'tish Rossiya Federatsiyasining 2004-2008-yillar byudjet jarayonini isloh qilish ishlarining muhim masalasidir. G'aznachilik sharoitida Rossiya Federatsiyasi byudjet tasnifida o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Federal byudjetning barcha sohalari, bosqichlari va jarayonlarini qamrab olgan.

Rossiya Federatsiyasida byudjet daromadlari tasnifi daromadlaning aniq manbalari va usullari turlarini birlashtiruvchi guruhlar va moddalardan tarkib topadi. Shuningdek daromad turlari byudjet darajalari bo'yicha ham tizimlashtiriladi. Masalan, 1 000 000 – "Soliqli daromadlar", 2 000 000 – "Soliqsiz daromadlar", 3 000 000 – "beg'araz o'tkazmalar", 4 000 000 – "Maqsadli byudjet jamg'armalari daromadlari", 5 000 000 – "Tadbirkorlik va boshqa faoliyatdan daromadlar".

Soliqli daromadlar (1 000 000) guruhiga kiruvchi kichik guruhlar: 1 010 000 - "Foyda solig'I"; 1 020 000 - "Tovar va xizmatlarga soliq. Litsenziya yig'imlari".

Nazorat uchun savollar:

1. Davlat byudjeti daromadlarining byudjet tasnifidan foydalanish tartibi qanday?
2. Davlat byudjeti xarajatlarining byudjet tasnifidan foydalanish tartibi qanday?
3. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining byudjet tasnifidan foydalanish istiqboli qanday?
4. Davlat moliyasini boshqarishda byudjet tasnifining ahamiyati qanday?
5. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifidan faoydalanish tartibini tushuntirib bering.

Matnlarda qo'llanilgan asosiy tushunchalar:

Byudjet tizimi byudjetlari - O'zbekiston Respublikasining Davlat Byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari va byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari.

Byudjet tasnifi – Byudjet tasnifi byudjet tizimi byudjetlarining daromadlari va xarajatlari, shuningdek davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarini guruhlashdan iborat.

Byudjet daromadlari - bu davlat Byudjet tizimining byudjetlariga qonun hujjatlarida belgilangan beg'arazlik va qaytarib bermaslik tartibida kelib tushadigan pul mablag'laridir.

Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining tasnifi – daromadlarni ularning turlari va manbalari bo'yicha kodlashdan iborat bo'ladi.

Byudjet jarayoni – byudjet tizimi byudjetlarini shakllantirish, tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish, tasdiqlash va ijro etish, ularning ijrosi ustidan nazorat qilish, byudjet tizimi byudjetlarining ijrosi to'g'risidagi hisobotlarni tayyorlash va tasdiqlash, shuningdek ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayoni

Byudjet tashkiloti – bu o'z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish bilan bog'liq faoliyatni amalga oshirishi uchun davlat byudjetidan mablag' ajratish nazarda tutilgan va bu mablag' moliyalashtirishning asosiy manbai hisoblanadigan vazirlik, davlat qo'mitasi, idora, davlat tashkilotidir.

Byudjet taqchilligi – bu muayyan davrda byudjet xarajatlarining byudjet daromadlaridan ortiq bo'lgan summasidir.

Davlat byudjeti – bu davlat pul mablag'larining (shu jumladan davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larining) markazlashtirilgan fondi bo'lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi .

Davlat qarzi – bu davlat tomonidan ichki mablag'ni va xorijdan mablag'larni jalb qilish natijasida vujudga kelgan O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining yig'indisidir.

Davlat ichki qarzlari – bu davlat tomonidan ichki mablag'ni jalb qilish natijasida vujudga kelgan O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining yig'indisidir.

Davlatning tashqi qarzi – bu davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish natijasida vujudga kelgan O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining yig'indisidir.

Davlat tomonidan ichki mablag'ni jalb qilish – bu aktivlarni ichki manbalardan (rezident-yuridik va jismoniy shaxslardan) jalb etish hamda buning natijasida O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi sifatidagi yoki qarz oluvchi rezidentlarning o'z kreditlarini (qarzlarini) to'lashiga kafil sifatidagi majburiyatlari vujudga kelishidir.

Davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish – bu aktivlarni xorij manbalaridan (chet el davlatlaridan, norezident yuridik shaxslardan va xalqaro tashkilotlardan) jalb etish hamda buning natijasida O'zbekiston Respublikasining qarz oluvchi sifatidagi yoki qarz oluvchi rezidentlarning o'z kreditlarini (qarzlarini) to'lashiga kafil sifatidagi majburiyatlari yuzaga kelishidir.

Moliya yili – bu birinchi yanvardan o'ttiz birinchi dekabr kuni oxirigacha bo'lgan vaqtni o'z ichiga oluvchi davrdir.

Davlat xarajatlari - bu davlat ixtiyoridagi moliya resurslarini davlat faoliyati bilan ehtiyojlarni qondirish uchun qilingan sarflar yig'indisidir.

Xarajatlar moddasi – byudjet tizimi byudjetlari xarajatlarini iqtisodiy yo'nalishi va to'lovlarning aniq turlari bo'yicha belgilovchi byudjet tasnifining bir qismi.

Xarajatlar smetasi – byudjet tashkiloti yoki byudjet mablag'lari oluvchi tomonidan moliya yili uchun tuziladigan va tasdiqlanadigan, uning uchun nazarda tutilgan byudjetdan ajratiladigan mablag'lar xarajatlar moddalari bo'yicha aks ettiriladigan hujjat

Moliyaviy majburiyat – byudjet tashkilotlarida va byudjetdan mablag' oluvchilarda ularga pul mablag'larini o'tkazib berish majburiyatini yuklovchi hujjatlar, shu jumladan ijro hujjatlari asosida yuzaga keladigan majburiyatlar.

Yuridik majburiyatlar — tuzilgan shartnomalar, shuningdek tegishli davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining qarorlari asosida byudjet tashkilotlari va byudjet mablag'lari oluvchilar, shun-

ingdek BMJ byudjetidan mablag‘ oluvchilarda yuzaga keladigan majburiyatlar.

G‘aznachilik – O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi tarkibidagi davlat ijroiya organi.

G‘aznachilik bosh kitobi – byudjet operatsiyalari buxgalteriya hisobini yuritishning kompyuterlashtirilgan tizimi bo‘lib, unda davlat tashkilotlari va muassasalari bilan bo‘ladigan barcha moliyaviy operatsiyalar o‘z ifodasini topadi

Davlat byudjetining g‘azna ijrosi - davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg‘armalarining barcha daromadlarini, shuningdek, byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag‘lar bo‘yicha tushumlarini yagona g‘azna hisobraqamga jamlash va ularning barcha xarajatlarini shu hisobraqamdan amalga oshirishni nazarda tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shavkat Mirziyoyev. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz”. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. Toshkent - «O‘zbekiston» - 2016. 14-bet.

2. Shavkat Mirziyoyev-“Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak” Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruzasida. 2017-yil 14-yanvar. Toshkent - «O‘zbekiston» - 2017. 31- bet.

3. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2013 y., 52-I-son; 2014 y., 36-son, 452-modda).

4. Byudjet tasnifini qo‘llash bo‘yicha yo‘riqnomani tasdiqlash haqida yo‘riqnomasi O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2010-yil 11- oktyabrda ro‘yxatdan o‘tkazildi, ro‘yxat raqami 2146.

5. O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 20-martdagi 53-son qaroriga ilova. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining G‘aznachiligi to‘g‘risidagi Nizom.

6. "Davlat byudjetining g'azna ijrosi tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining № PQ-594-sonli Qarori. 28.02.2007 y.

7. O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimi. Darslik. Srojiddinova Z.X. Toshkent. 2010 yil.

8. G'aznachilik. D.Po'latov, B.Nurmuxamedova . Darslik. Toshkent. 2014 y.

9. "Davlat byudjeti" O'quv qo'llanma. T.S.Malikov., N.H.Haydarov. Toshkent. "IQTISOD–MOLIYA" 2007 yil.

10. "Budget Classification" Davina Jacobs, Jean-Luc Hélis, and Dominique Bouley. December 2009. International Monetary Fund Fiscal Affairs Department Washington, DC.USA.

11. Public budgeting systems / Robert Lee, Ronald Johnson, and Philip Joyce.-9th ed. 2013.- 656 pages.

12. Budgeting and budgetary institutions. Anwar Shah. 2007. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank 1818 H Street, NW Washington, DC.

13. Byudjet daromadlari va xarajatlari/ T.S. Malikov, N.X. Haydarov. - Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2007.

14. Qosimova G.A. Mahalliy byudjetlarni tuzish va ijrosini ta'minlash. O'quv qo'llanma. T.: Fan va texnologiya. 2007.

15. Qosimova G.. Davlat byudjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. T.: IQTISOD-MOLIYA, 2008.

16. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-martdagi PQ-2847-son "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori

17. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2017-yil 24-noyabrdagi 169-son buyrug'i.

INTERNET SAYTLARI:

18. www.mf.uz - O'zbekiston Ruspublikasi Moliya Vazirligi web-sayti.

19. www.gov.uz- O'zbekiston Ruspublikasi hukumat portali.

20. www.lex.uz - O'zbekiston Ruspublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlar milliy bazasi.

21. www.stat.uz- O'zbekiston Ruspublikasi Statistika Qo'mitasi portali.

22. www.publicfinance.uz

ILOVALAR:

Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga
1-ILOVA

Byudjet tizimi byudjetlari mablag'larining manbalari va darajalari tasnifi

Mablag'-lar turi	Mablag'-lar nomi	Byud-jet	Byudjet darajasi	Ko'rsatkichlar nomi
1	**000**	**0**	**0**	**Davlat byudjeti**
1	000	1	0	Respublika mablag'lari
1	000	2	0	Hududiy mablag'lar
1	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
1	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
2	**000**	**0**	**0**	**Davlat maqsadli jamg'armalari**
2	000	1	0	Respublika mablag'lari
2	000	2	0	Hududiy mablag'lar
2	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
2	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
2	**001**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi**
2	001	1	0	Respublika mablag'lari
2	001	2	0	Hududiy mablag'lar
2	001	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

2	001	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
2	**002**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasining Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi**
2	002	1	0	Respublika mablag'lari
2	002	2	0	Hududiy mablag'lar
2	002	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
2	002	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
2	**003**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi**
2	003	1	0	Respublika mablag'lari
2	**004**	**0**	**0**	**Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi**
2	004	1	0	Respublika mablag'lari
2	004	2	0	Hududiy mablag'lar
2	004	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
2	004	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
3	**000**	**0**	**0**	**Boshqa byudjetdan tashqari davlat jamg'armalari**
3	**001**	**0**	**0**	**"O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi"**
3	001	1	0	Respublika mablag'lari

3	**002**	**0**	**0**	**Qishloq xo'jaligini texnika bilan ta'minlashni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi**
3	002	1	0	Respublika mablag'lari
3	**003**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruktsiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi**
3	003	1	0	Respublika mablag'lari
3	**004**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika maqsadli kitob jamg'armasi**
3	004	1	0	Respublika mablag'lari
3	**005**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasining tiklanish va taraqqiyoti jamg'armasi**
3	005	1	0	Respublika mablag'lari
3	**006**	**0**	**0**	**Ipoteka krediti berishni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi**
3	006	1	0	Respublika mablag'lari
3	**007**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi sug'oriladigan erlarning meliorativ holatini yaxshilash jamg'armasi**
3	007	1	0	Respublika mablag'lari
3	**008**	**0**	**0**	**"Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish jamg'armasi"**
3	008	1	0	Respublika mablag'lari
3	008	2	0	Hududiy mablag'lar
3	008	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

3	**009**	**0**	**0**	**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg'armasi**
3	009	1	0	Respublika mablag'lari
3	**800**	**0**	**0**	**Byudjetdan tashqari boshqa davlat jamg'armalarining mablag'lari bo'yicha depozitlar**
3	800	1	0	Respublika mablag'lari
3	800	2	0	Hududiy mablag'lar
3	800	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
3	800	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**000**	**0**	**0**	**Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari**
4	000	1	0	Respublika mablag'lari
4	000	2	0	Hududiy mablag'lar
4	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**001**	**0**	**0**	**Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi**
4	001	1	0	Respublika mablag'lari
4	001	2	0	Hududiy mablag'lar
4	001	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

4	001	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	001	2	2	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining ijtimoiy nafaqalarni to'lash uchun mablag'lari
4	002	1	0	Respublika mablag'lari
4	**002**	**2**	**0**	**Hududiy mablag'lar**
4	002	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	002	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**003**	**0**	**0**	**Tibbiyot muassasalarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish Jamg'armasi**
4	003	1	0	Respublika mablag'lari
4	003	2	0	Hududiy mablag'lar
4	003	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	003	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**004**	**0**	**0**	**O'tgan yillar debitorlik qarzlarining tushgan summasi**
4	004	1	0	Respublika mablag'lari
4	004	2	0	Hududiy mablag'lar
4	004	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

4	004	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**005**	**0**	**0**	**Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar**
4	005	1	0	Respublika mablag'lari
4	005	2	0	Hududiy mablag'lar
4	005	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	005	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**006**	**0**	**0**	**Maktabdan tashqari muassasalarda bolalar ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar (musiqa va san'at maktablari)**
4	006	1	0	Respublika mablag'lari
4	006	2	0	Hududiy mablag'lar
4	006	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	006	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**007**	**0**	**0**	**Xodimlardan, ular ishlayotgan joyida ovqatlanganligi bo'yicha hisob-kitoblardan tushadigan tushumlar**
4	007	1	0	Respublika mablag'lari
4	007	2	0	Hududiy mablag'lar
4	007	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

4	007	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**008**	**0**	**0**	**Maktab-internatlar va litseylarda bolalarning ta'minoti uchun ota-onalardan tushumlar**
4	008	1	0	Respublika mablag'lari
4	008	2	0	Hududiy mablag'lar
4	008	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	008	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**009**	**0**	**0**	**O'quv muassasalarida o'qishdan tushayotgan mablag'lar**
4	009	1	0	Respublika mablag'lari
4	009	2	0	Hududiy mablag'lar
4	009	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	009	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**010**	**0**	**0**	**Ajratmalar hisobiga shakllanadigan vazirlik va idoralarning byudjetdan tashqari jamg'armalari**
4	010	1	0	Respublika mablag'lari
4	011	0	0	Umumta'lim muassasalarida darsliklar ijarasi to'lovidan tushgan byudjetdan tashqari mablag'lar
4	011	1	0	Respublika mablag'lari
4	011	2	0	Hududiy mablag'lar

4	011	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	011	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**012**	**0**	**0**	**Kapital qo'yilma mablag'lari bo'yicha depozitlar**
4	012	1	0	Respublika mablag'lari
4	012	2	0	Hududiy mablag'lar
4	012	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	012	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**013**	**0**	**0**	**Turg'un davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlardan ovqatlanish uchun undiriladigan to'lovlar**
4	013	1	0	Respublika mablag'lari
4	013	2	0	Hududiy mablag'lar
4	013	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	013	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**014**	**0**	**0**	**Taqsimlanishi nazarda tutilgan tushumlar**
4	014	1	0	Respublika mablag'lari
4	014	2	0	Hududiy mablag'lar

4	014	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	014	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**015**	**0**	**0**	**Boshqa ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalar to'lovi**
4	015	1	0	Respublika mablag'lari
4	015	2	0	Hududiy mablag'lar
4	015	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	015	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**016**	**0**	**0**	**Boshqa mablag'lar bo'yicha depozitlar**
4	016	1	0	Respublika mablag'lari
4	016	2	0	Hududiy mablag'lar
4	016	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	016	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**028**	**0**	**0**	**Bojxona to'lovlarini to'lashdan tushgan tushumlar**
4	028	1	0	Respublika mablag'lari
4	028	2	0	Hududiy mablag'lar
4	028	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

4	999	0	0	**Byudjet tashkilotlarining boshqa byudjetdan tashqari mablag'lari**
4	999	1	0	Respublika mablag'lari
4	999	2	0	Hududiy mablag'lar
4	999	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	999	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
5	**000**	**0**	**0**	**Grantlar, insonparvarlik yordami va texnik ko'maklashish vositalari**
5	000	1	0	Respublika mablag'lari
5	000	2	0	Hududiy mablag'lar
5	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
5	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
5	001	0	0	Xalqaro valyuta jamg'armasi
5	**002**	**0**	**0**	**Butunjahon banki (Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki —XTTB)**
5	003	0	0	Osiyo taraqqiyot banki (OTB)
5	004	0	0	Evropa tiklanish va taraqqiyot banki (ETTB)
5	**005**	**0**	**0**	**Islom taraqqiyot banki**
5	**006**	**0**	**0**	**KfV Germaniya banki**
5	**007**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalar jamg'armasi (YuNISEF)**
5	**008**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot dasturi (BMTTD)**
5	**009**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkilotining aholi jamg'armasi (YuNFPA)**

4	014	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	014	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**015**	**0**	**0**	**Boshqa ta'lim muassasalarida bolalar ta'minoti uchun ota-onalar to'lovi**
4	015	1	0	Respublika mablag'lari
4	015	2	0	Hududiy mablag'lar
4	015	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	015	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**016**	**0**	**0**	**Boshqa mablag'lar bo'yicha depozitlar**
4	016	1	0	Respublika mablag'lari
4	016	2	0	Hududiy mablag'lar
4	016	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	016	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
4	**028**	**0**	**0**	**Bojxona to'lovlarini to'lashdan tushgan tushumlar**
4	028	1	0	Respublika mablag'lari
4	028	2	0	Hududiy mablag'lar
4	028	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari

4	999	0	0	**Byudjet tashkilotlarining boshqa byudjetdan tashqari mablag'lari**
4	999	1	0	Respublika mablag'lari
4	999	2	0	Hududiy mablag'lar
4	999	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
4	999	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
5	**000**	**0**	**0**	**Grantlar, insonparvarlik yordami va texnik ko'maklashish vositalari**
5	000	1	0	Respublika mablag'lari
5	000	2	0	Hududiy mablag'lar
5	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
5	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar
5	001	0	0	Xalqaro valyuta jamg'armasi
5	**002**	**0**	**0**	**Butunjahon banki (Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki —XTTB)**
5	003	0	0	Osiyo taraqqiyot banki (OTB)
5	004	0	0	Evropa tiklanish va taraqqiyot banki (ETTB)
5	**005**	**0**	**0**	**Islom taraqqiyot banki**
5	**006**	**0**	**0**	**KfV Germaniya banki**
5	**007**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalar jamg'armasi (YuNISEF)**
5	**008**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot dasturi (BMTTD)**
5	**009**	**0**	**0**	**Birlashgan Millatlar Tashkilotining aholi jamg'armasi (YuNFPA)**

5	010	0	0	Xalqaro Qo'shma Taraqqiyot Assotsiatsiyasi
5	011	0	0	«Friedensdorf International» (Germaniya) xalqaro insonparvarlik tashkiloti
5	012	0	0	Atom energiyasi bo'yicha xalqaro agentlik (MAGATE)
5	013	0	0	MDH davlatlariga texnik ko'maklashish bo'yicha EIU dasturi (INTAS)
5	014	0	0	NATO
5	015	0	0	Evropa hamjamiyati (INTAS)
5	016	0	0	Osiyo futbol federatsiyasi
5	017	0	00	OITS, sil va bezgak kasalliklariga qarshi kurash bo'yicha xalqaro global jamg'armasi
5	018	0	0	Baynalmilal futbol Assotsiatsiyalar Federatsiyasi
5	019	0	0	Evropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (EXHT)
5	999	0	0	Boshqa grantlar, insonparvarlik yordamlari va texnik ko'maklashish vositalari
6	000	0	0	Kreditlar
6	000	1	0	Respublika mablag'lari
6	000	2	0	Hududiy mablag'lar
6	000	2	1	Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika darajasidagi, viloyatlarning viloyat darajasidagi va Toshkent shahrining shahar darajasidagi mablag'lari
6	000	2	2	Tumanlar va shaharlar darajasidagi mablag'lar

Byudjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga
3-ILOVA

Hududiy tasnif

Kod		Nomi
Hudud	Tuman/shahar	
03	**000**	**Andijon viloyati**
03	**200**	**Tumanlar**
03	202	Oltinko'l tumani
03	203	Andijon tumani
03	206	Baliqchi tumani
03	209	Bo'z tumani
03	210	Buloqboshi tumani
03	211	Jalolquduq tumani
03	214	Izbosgan tumani
03	217	Ulug'nor tumani
03	220	Qo'rg'ontepa tumani
03	224	Asaka tumani
03	227	Marhamat tumani
03	230	Shahrixon tumani
03	232	Paxtaobod tumani
03	236	Xo'jaobod tumani
03	**400**	**Shaharlar**
03	401	Andijon shahri
03	408	Xonobod shahri
03	410	Qorasuv shahri
06	**000**	**Buxoro viloyati**
06	**200**	**Tumanlar**
06	204	Olot tumani
06	207	Buxoro tumani
06	212	Vobkent tumani
06	215	G'ijduvon tumani
06	219	Kogon tumani
06	230	Qorako'l tumani
06	232	Qorovulbozor tumani
06	240	Peshku tumani
06	242	Romitan tumani
06	246	Jondor tumani

06	258	Shofirkon tumani
06	**400**	**Shaharlar**
06	401	Buxoro shahri
06	403	Kogon shahri
08	**000**	**Jizzax viloyati**
08	**200**	**Tumanlar**
08	201	Arnasoy tumani
08	204	Baxmal tumani
08	209	G'allaorol tumani
08	212	Jizzax tumani
08	215	Do'stlik tumani
08	218	Zomin tumani
08	220	Zarbdor tumani
08	223	Mirzacho'l tumani
08	225	Zafarobod tumani
08	228	Paxtakor tumani
08	235	Forish tumani
08	237	Yangiobod tumani
08	**400**	**Shaharlar**
08	401	Jizzax shahri
10	**000**	**Qashqadaryo viloyati**
10	**200**	**Tumanlar**
10	207	G'uzor tumani
10	212	Dehqonobod tumani
10	220	Qamashi tumani
10	224	Qarshi tumani
10	229	Koson tumani
10	232	Kitob tumani
10	233	Mirishkor tumani
10	234	Muborak tumani
10	235	Nishon tumani
10	237	Kasbi tumani
10	242	Chiroqchi tumani
10	245	Shahrisabz tumani
10	250	Yakkabog' tumani
10	**400**	**Shaharlar**
10	401	Qarshi shahri
12	**000**	**Navoiy viloyati**

12	**200**	**Tumanlar**
12	211	Konimex tumani
12	246	Qiziltepa tumani
12	230	Navbahor tumani
12	234	Navoiy tumani
12	238	Nurota tumani
12	244	Tomdi tumani
12	248	Uchquduq tumani
12	251	Xatirchi tumani
12	**400**	**Shaharlar**
12	401	Navoiy shahri
12	408	Zarafshon shahri
14	**000**	**Namangan viloyati**
14	**200**	**Tumanlar**
14	204	Mingbuloq tumani
14	207	Kosonsoy tumani
14	212	Namangan tumani
14	216	Norin tumani
14	219	Pop tumani
14	224	To‘raqo‘rg‘on tumani
14	229	Uychi tumani
14	234	Uchqo‘rg‘on tumani
14	236	Chortoq tumani
14	237	Chust tumani
14	242	Yangiqo‘rg‘on tumani
14	**400**	**Shaharlar**
14	401	Namangan shahri
18	**000**	**Samarqand viloyati**
18	**200**	**Tumanlar**
18	203	Oqdaryo tumani
18	206	Bulung‘ur tumani
18	209	Jomboy tumani
18	212	Ishtixon tumani
18	215	Kattaqo‘rg‘on tumani
18	216	Qo‘shrabod tumani
18	218	Narpay tumani
18	224	Payariq tumani
18	227	Pastdarg‘om tumani

18	230	Paxtachi tumani
18	233	Samarqand tumani
18	235	Nurobod tumani
18	236	Urgut tumani
18	238	Toyloq tumani
18	**400**	**Shaharlar**
18	401	Samarqand shahri
18	406	Kattaqo'rg'on shahri
22	**000**	**Surxondaryo viloyati**
22	**200**	**Tumanlar**
22	201	Oltinsoy tumani
22	202	Angor tumani
22	204	Boysun tumani
22	207	Muzrobod tumani
22	210	Denov tumani
22	212	Jarqo'rg'on tumani
22	214	Qumqo'rg'on tumani
22	215	Qiziriq tumani
22	217	Sariosiyo tumani
22	220	Termiz tumani
22	221	Uzun tumani
22	223	Sherobod tumani
22	226	Sho'rchi tumani
22	**400**	**Shaharlar**
22	401	Termiz shahri
24	**000**	**Sirdaryo viloyati**
24	**200**	**Tumanlar**
24	206	Oqoltin tumani
24	212	Boyovut tumani
24	216	Sayxunobod tumani
24	220	Guliston tumani
24	226	Sardoba tumani
24	228	Mirzaobod tumani
24	231	Sirdaryo tumani
24	235	Xovos tumani
24	**400**	**Shaharlar**
24	401	Guliston shahri
24	410	Shirin shahri

24	413	Yangier shahri
26	**000**	**Toshkent shahri**
26	**200**	**Tumanlar**
26	262	Uchtepa tumani
26	264	Bektemir tumani
26	266	Yunusobod tumani
26	269	Mirzo Ulug‘bek tumani
26	273	Mirobod tumani
26	277	Shayxontoxur tumani
26	280	Olmazor tumani
26	283	Sirg‘ali tumani
26	287	Yakkasaroy tumani
26	290	Yashnobod tumani
26	294	Chilonzor tumani
27	**000**	**Toshkent viloyati**
27	**200**	**Tumanlar**
27	206	Oqqo‘rg‘on tumani
27	212	Ohangaron tumani
27	220	Bekobod tumani
27	224	Bo‘stonliq tumani
27	228	Bo‘ka tumani
27	233	Quyi Chirchiq tumani
27	237	Zangiota tumani
27	239	Yuqori Chirchiq tumani
27	248	Qibray tumani
27	249	Parkent tumani
27	250	Pskent tumani
27	253	O‘rta Chirchiq tumani
27	256	Chinoz tumani
27	259	Yangiyo‘l tumani
27	**200**	**Tumanlar***
27	262	Uchtepa tumani
27	264	Bektemir tumani
27	266	Yunusobod tumani
27	269	Mirzo Ulug‘bek tumani
27	273	Mirobod tumani
27	277	Shayxontoxur tumani
27	280	Olmazor tumani

27	283	Sirg‘ali tumani
27	287	Yakkasaroy tumani
27	290	Yashnobod tumani
27	294	Chilonzor tumani
27	**400**	**Shaharlar**
27	404	Olmaliq shahri
27	407	Angren shahri
27	413	Bekobod shahri
27	419	Chirchiq shahri
30	**000**	**Farg‘ona viloyati**
30	**200**	**Tumanlar**
30	203	Oltiariq tumani
30	206	Qo‘shtepa tumani
30	209	Bag‘dod tumani
30	212	Buvayda tumani
30	215	Beshariq tumani
30	218	Quva tumani
30	221	Uchko‘prik tumani
30	224	Rishton tumani
30	226	So‘x tumani
30	227	Toshloq tumani
30	230	O‘zbekiston tumani
30	233	Farg‘ona tumani
30	236	Dang‘ara tumani
30	238	Furqat tumani
30	242	Yozyovon tumani
30	**400**	**Shaharlar**
30	401	Farg‘ona shahri
30	405	Qo‘qon shahri
30	408	Quvasoy shahri
30	412	Marg‘ilon shahri
33	**000**	**Xorazm viloyati**
33	**200**	**Tumanlar**
33	204	Bog‘ot tumani
33	208	Gurlan tumani
33	212	Qo‘shko‘pir tumani
33	217	Urganch tumani
33	220	Xazorasp tumani

33	223	Xonqa tumani
33	226	Xiva tumani
33	230	Shovot tumani
33	233	Yangiariq tumani
33	236	Yangibozor tumani
33	**400**	**Shaharlar**
33	401	Urganch shahri
35	**000**	**Qoraqalpog'iston Respublikasi**
35	**200**	**Tumanlar**
35	204	Amudaryo tumani
35	207	Beruniy tumani
35	211	Qorao'zak tumani
35	212	Kegayli tumani
35	215	Qo'ng'irot tumani
35	218	Qonliko'l tumani
35	222	Mo'ynoq tumani
35	225	Nukus tumani
35	230	Taxtako'pir tumani
35	233	To'rtko'l tumani
35	236	Xo'jayli tumani
35	240	Chimboy tumani
35	243	Shumanay tumani
35	250	Ellikqal'a tumani
35	277	Shayxontoxur tumani**
35	**400**	**Shaharlar**
35	401	Nukus shahri
35	411	Taxiatosh shahri

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MOLIYA VAZIRINING BUYRUG'I BUDJET TASNIFINI QO'LLASH BO'YICHA YO'RIQNOMAGA O'ZGARTIRISH VA QO'SHIMCHALAR KIRITISH TO'G'RISIDA

[O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2018-yil 30-martda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 2146-8]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-martdagi PQ-2847-son "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq buyuraman:

1. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2010-yil 20-avgustdagi 65-son buyrug'i (ro'yxat raqami 2146, 2010-yil 11-oktabr) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2010-y., 40-41-son, 356-modda) bilan tasdiqlangan Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomagailovaga muvofiq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilsin.

2. Mazkur buyruq rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kiradi.

Vazir D. KUChKAROV

Toshkent sh.,
2018-yil 1-mart,
49-son

O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2018-yil 1-martdagi 49-son buyrug'iga ILOVA

Budjet tasnifini qo'llash bo'yicha yo'riqnomaga kiritilayotgan o'zgartirish va qo'shimchalar

1. 62-banddan "O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi huzuridagi Tovar bozorlari konyunkturasini o'rganish hamda investitsiya loyihalari va dasturlarini ekspertizadan o'tkazish respublika markazi xarajatlari," degan so'zlar chiqarib tashlansin.

2. 73 va 74-bandlardagi "Milliy xavfsizlik" degan so'zlar "Davlat xavfsizlik" degan so'zlar bilan almashtirilsin.

3. 79-banddagi "Toshkent shahridagi Ishsizlarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish markazini" degan so'zlar "Ishsiz va band bo'lmagan aholini kasb-hunarga o'qitish mintaqaviy markazlarini" degan so'zlar bilan almashtirilsin.

4. 87-banddagi "Davlat patent idorasi" degan so'zlar "O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

5. 108-banddagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi huzuridagi O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasi" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi huzuridagi Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish jamg'armasi" degan so'zlar bilan almashtirilsin.

6. 112-banddagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi" degan so'zlar bilan almashtirilsin.

7. 120-band "Xalq ta'limi vazirligi markaziy apparatini va uning hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari," degan so'zlardan keyin "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va uning hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari," degan so'zlar bilan to'ldirilsin.

8. 1-ilovada:

1) 3 001 0 0 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi";

2) 3 008 0 0 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish jamg'armasi";

3) 3 015 1 0 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 016 0 0 O'zbekiston yoshlar ittifoqini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi;

3 016 1 0 Respublika mablag'lari;

3 017 0 0 O'zbekiston Kasaba uyushmalar federatsiyasi jamg'armasi;

3 017 1 0 Respublika mablag'lari".

9. 2-ilovada:

1) 3 112 505, 3 112 605, 3 112 705, 3 112 805 va 3 112 900 — 3 112 903 qatorlar chiqarib tashlansin;

2) 3 112 899 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"3 112 904 Yagona soliq to'lovidan O'zbekiston yoshlar ittifoqi va O'zbekiston Kasaba uyushmalar federatsiyasiga ajratmalar";

3) 3 131 209 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"3 131 210 Yagona soliq to'lovi to'lovchilari tomonidan bir gektardan oshgan yer maydoni uchun yer solig'i";

4) 3 141 201 — 3 141 204 qatorlar quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"3 141 201 Benzin va dizel yoqilg'isi ishlatganlik uchun olinadigan soliq (to'g'ridan to'g'rishartnomalar bo'yicha sotilgan neft mahsulotlaridan tashqari);

3 141 202 Suyultirilgan gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;

3 141 203 Siqilgan gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;

3 141 204 To'g'ridan-to'g'ri shartnomalar bo'yicha sotilgan neft mahsulotlari bo'yicha benzin, dizel yoqilg'isi ishlatganlik uchun olinadigan soliq";

5) 3 142 901 qatordagi "Djeneral Motors O'zbekiston" YoAJ" degan so'zlar "Djeneral Motors O'zbekiston" AJ" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

6) 3 331 238 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 331 240 Maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 241 Ta'lim sohasi uchun respublika budjetidan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 242 Tibbiyot sohasi uchun respublika budjetidan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 243 Ta'lim sohasi uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetidan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 244 Tibbiyot sohasi uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetidan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 245 Ta'lim sohasi uchun viloyatlar va Toshkent shahar budjetlaridan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

3 331 246 Tibbiyot sohasi uchun viloyatlar va Toshkent shahar budjetlaridan olingan maqsadli ijtimoiy transfertlar";

7) 3 331 500, 3 331 502, 3 331 503, 3 331 505, 3 331 506 va 3 331 900 qatorlardagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi huzuridagi O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi huzuridagi Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

8) 3 422 114 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 422 117 Dori vositalari va tibbiy buyumlarni chakana realizatsiya qilishni litsenziyalash uchun davlat boji;

3 422 118 Farmatsevtika faoliyatini (dori vositalari va tibbiy buyumlarni chakana realizatsiya qilish bundan mustasno) litsenziyalash uchun davlat boji;

3 422 119 Farmatsevtika faoliyatini (dori vositalari va tibbiy buyumlarni chakana realizatsiya qilish bundan mustasno) litsenziyalash uchun davlat boji (elektron murojaatlar uchun);

3 422 120 Tibbiy faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya berish uchun davlat boji;

3 422 121 Tibbiy faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya berish uchun davlat boji (elektron murojaatlar uchun);

3 422 122 O'z tarmog'ini yaratish huquqisiz ma'lumotlarni uzatish tarmoqlari orqali provayder xizmatlari ko'rsatishga litsenziya berish uchun davlat boji;

3 422 123 Arxitektura-shaharsozlik hujjatlarini ishlab chiqish faoliyatini amalga oshirish huquqiga litsenziya berish uchun davlat boji;

3 422 124 Qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan zargarlik va boshqa buyumlar ishlab chiqarishni litsenziyalash uchun davlat boji (elektron murojaatlar uchun);

3 422 125 Qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan zargarlik va boshqa buyumlar ishlab chiqarishni litsenziyalash uchun davlat boji";

9) 3 422 225 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 422 233 O'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim to'g'risidagi hujjatlarni tan olish va nostrifikatsiyalash (ekvivalentligini qayd etish) uchun undiriladigan yig'im;

3 422 234 Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'lim muassasalarida birinchi va oliy malaka toifali, yetakchi va bosh o'qituvchi lavozimidagi hamda mazkur malaka toifalari va lavozimlarga talabgor pedagog kadrlarga malaka toifasini berish uchun yig'im;

3 422 235 Nodavlat ta'lim muassasalarini attestatsiyadan o'tkazganlik uchun yig'im;

3 422 236 Majburiy ijro byurosi (ma'muriy ishlar bo'yicha sudlar tomonidan chiqarilgan ijro hujjatiga asosan davlat bojlari qarzlari bo'yicha undirilgan mablag'lar);

3 422 237 Yakka tartibda uy-joy qurish (rekonstruksiya qilish)ni amalga oshirishga ruxsatnomalarni rasmiylashtirish, loyihalarni vakolatli organlarda bir joyning o'zida kelishish uchun yig'im;

3 422 238 Franshizing shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazganlik uchun yig'im;

3 422 239 Umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan alkogolli mahsulotlarni sotish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi uchun yig'im;

3 422 240 Obyektni qayta ixtisoslashtirish va rekonstruksiya qilishga ruxsat berish uchun yig'im;

3 422 241 Ko'chma savdoni amalga oshirishga ruxsat berish uchun yig'im;

3 422 242 Turar joylarni noturar joy toifasiga o'tkazishga ruxsat berish uchun yig'im;

3 422 243 O'simlik dunyosi obyektlaridan maxsus foydalanishga ruxsat berish uchun yig'im;

3 422 244 Dori vositalari va tibbiy buyumlarni chakana realizatsiya qilishni litsenziyalash (arizani ko'rib chiqish va qayta rasmiylashtirish) uchun yig'im;

3 422 245 Farmatsevtika faoliyatini (dori vositalari va tibbiy buyumlarni chakana realizatsiya qilish bundan mustasno) litsenziyalash (arizani ko'rib chiqish va qayta rasmiylashtirish) uchun yig'im;

3 422 246 Tibbiy faoliyatni amalga oshirish uchun litsenziya berish (arizani ko'rib chiqish va qayta rasmiylashtirish) uchun yig'im;

3 422 247 O'z tarmog'ini yaratish huquqisiz ma'lumotlarni uzatish tarmoqlari orqali provayder xizmatlari ko'rsatishga litsenziya berish (arizani ko'rib chiqish, qayta rasmiylashtirish va dublikat) uchun yig'im;

3 422 248 Nodavlat ta'lim muassasalarining chet tillarini o'rganish bo'yicha o'quv kurslarini tashkil etish sohasida faoliyat ko'rsatish huquqiga litsenziya berish (arizani ko'rib chiqish va qayta rasmiylashtirish) uchun yig'im;

3 422 249 O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilmagan yovvoyi o'simliklar, ularning qismlarini olib kirish va olib chiqishga ruxsatnoma;

3 422 250 O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilmagan yovvoyi hayvonlarni tutqunlikda saqlashga ruxsatnoma;

3 422 251 O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilmagan yovvoyi hayvonlar, ularning qismlari, hayot faoliyati mahsulotlari, zoologiya kolleksiyalari, o'ljalar, tulumlarni olib kirish va olib chiqishga ruxsatnoma;

3 422 252 O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilmagan yovvoyi hayvonlar saqlanadigan va urchitiladigan pitomniklarni, shuningdek zoologiya kolleksiyalarini hisobga qo'yish to'g'risidagi guvohnoma;

3 422 253 Arxitektura-shaharsozlik hujjatlarini ishlab chiqish faoliyatini amalga oshirish huquqiga litsenziya berish (arizani ko'rib chiqish, dublikat berish va qayta rasmiylashtirish uchun) uchun yig'im;

3 422 254 Qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan zargarlik va boshqa buyumlar ishlab chiqarishni litsenziyalash uchun (arizani ko'rib chiqish va litsenziyani qayta rasmiylashtirish) yig'im (elektron murojaatlar uchun);

3 422 255 Qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan zargarlik va boshqa buyumlar ishlab chiqarishni litsenziyalash uchun (arizani ko'rib chiqish va litsenziyani qayta rasmiylashtirish) yig'im;

3 422 256 Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari hamda tijorat banklari tomonidan ko'rsatiladigan barcha turdagi xizmatlardan erkin foydalanishni ta'minlaydigan elektron raqamli imzo sertifikatini berish uchun yig'im;

3 422 257 Davlat xizmatlari markazlari binolari va tutash hududlaridagi reklama faoliyati uchun to'lov;

3 422 258 Davlat xizmatlari markazlari orqali yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan holda tadbirkorlik subyektlarining muhr va shtamplarini tayyorlash faoliyati uchun to'lov;

3 422 259 Kichik hajmli kemalarni ro'yxatdan (qayta ro'yxatdan) hamda texnik ko'rikdan o'tkazishdan tushgan mablag'lar;

3 422 260 Voyaga etmaganlarga mo'ljallangan dori vositalari reklamasini joylashtirishga ruxsatnoma;

3 422 261 O'zbekiston Respublikasiga xorijiy ishchi kuchlarni jalb qilishga ruxsatnoma";

10) 3 430 137 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 430 142 Fuqarolarning uy-joyga doir mulk huquqini ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o'z vaqtida rasmiylashtirilmaganligi uchun jarima;

3 430 143 Yagona soliq to'lovi to'lovchilari tomonidan bir gektardan oshgan yer maydoni uchun yer solig'i;

3 430 144 Mansabdor shaxslar davlat xizmatlari ko'rsatish tartibini buzganligi uchun qo'llaniladigan ma'muriy jarima;

3 430 145 Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish, shuningdek fuqaro muhofazasi to'g'risidagi qonun hujjatlari talablarini bajarmaslik, kichik hajmli kemalarni ro'yxatdan o'tkazish qoidalarini, shuningdek, bunday kemalardan va ular turadigan bazalardan (inshootlardan) foydalanish qoidalarini buzganlik, kema boshqaruvchilarining kichik hajmli kemalarni mast holda boshqargani uchun belgilangan tartibda solinadigan jarimalar summasi";

11) 3 450 974 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"3 450 975 Urush qatnashchilariga sanatoriylarda sog'lomlashtirish kursini olish o'rniga yo'llanma uchun kompensatsiya tushumlari";

12) 3 520 112 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"Respublika budjetidan aylanma kassa mablag'larini to'ldirish uchun olingan mablag'lar";

13) 3 520 118 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"3 520 119 Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar budjetidan aylanma kassa mablag'larini to'ldirish uchun olingan mablag'lar;

3 520 120 Respublika budjetining erkin qoldiq mablag'lari hisobidan olingan mablag'lar;

3 520 121 Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar budjetining erkin qoldiq mablag'lari hisobidan olingan mablag'lar".

10. 3-ilovada:

1) 10 401 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"10 405 Shahrisabz shahri";

2) 33 401 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"33 406 Xiva shahri";

3) 35 225 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"35 228 Taxiatosh tumani";

4) 35 411 qator chiqarib tashlansin.

11. 4-ilovada:

1) 7 014 200 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi xarajatlari;"

2) 7 014 200 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"7 014 201 O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini saqlash xarajatlari";

3) 7 018 344 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 018 400 Maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 410 Ta'lim sohasiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 411 Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 412 Viloyatlar va Toshkent shahri budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 413 Tuman va shaharlar budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 420 Tibbiyot sohasiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 421 Qoraqalpog'iston Respublikasi budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 422 Viloyatlar va Toshkent shahri budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar;

7 018 423 Tuman va shaharlar budjetiga beriladigan maqsadli ijtimoiy transfertlar";

4) 7 019 400 qator chiqarib tashlansin;

5) 7 019 800 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 019 900 Boshqa xarajatlar;

7 019 901 O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Davlat xizmatlari agentligini saqlash xarajatlari;

7 019 902 O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Davlat xizmatlari agentligining hududiy bo'linmalarini saqlash xarajatlari;

7 019 903 O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Qonunchilik muammolari va parlament tadqiqotlari institutini saqlash xarajatlari;

7 019 990 Boshqa xarajatlar";

6) 7 029 904 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 029 905 Harbiy-ma'muriy sektorga yuklatilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish va vazifalarni hal etish xarajatlari;

7 029 906 O'zbekiston Respublikasi Mudofaa sanoati bo'yicha davlat qo'mitasini saqlash xarajatlari";

7) 7 034 100 va 7 035 100 qatorlardagi "Milliy xavfsizlik" degan so'zlar "Davlat xavfsizlik" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

8) 7 041 232 qatordagi "Toshkent shahridagi Ishsizlarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish markazini" degan so'zlar "Ishsiz va band bo'lmagan aholini kasb-hunarga o'qitish mintaqaviy markazlarini" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

9) 7 041 901 qatordagi "O'zbekyengilsanoat" davlat-aksiyadorlik kompaniyasi" degan so'zlar "O'zto'qimachiliksanoat" uyushmasi" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

10) 7 045 196 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 045 197 O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Yo'l-qurilish ishlari sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasini saqlash xarajatlari;

7 045 198 "O'zyo'lko'kalamzorlashtirish" unitar korxonasini saqlash xarajatlari";

11) 7 047 302 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"7 047 303 Turizmni rivojlantirish departamentini saqlash xarajatlari";

12) 7 049 600 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentli";

13) 7 076 901 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"7 076 902 O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi huzurida Farmatsevtika tarmog'ini rivojlantirish agentligini saqlash xarajatlari";

14) 7 083 500 va 7 083 505 qatorlardagi "Jismoniy tarbiya va sport davlat qo'mitasi huzuridagi O'zbekiston Bolalar sportini rivojlantirish" degan so'zlar "Jismoniy tarbiya va sport vazirligi huzuridagi Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

15) 7 084 400 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 084 900 Boshqa xarajatlar;

7 084 901 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Matbuot xizmati huzuridagi Media markazni saqlash xarajatlari";

16) 7 089 600 qatordagi "davlat qo'mitasini" degan so'zlar "vazirligini" degan so'z bilan almashtirilsin;

17) 7 089 601 qatordagi "davlat qo'mitasining" degan so'zlar "vazirligining" degan so'z bilan almashtirilsin;

18) 7 096 515 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"7 096 516 Oliy ta'lim muassasalari";

19) 7 096 526 qator nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

"Oliy ta'lim muassasalari";

20) 7 096 526 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"7 096 528 Ijtimoiy-tadqiqot muassasalari;

7 096 529 "Iste'dod" jamg'armasi";

21) 7 102 412 qatordagi "Milliy xavfsizlik" degan so'zlar "Davlat xavfsizlik" degan so'zlar bilan almashtirilsin;

22) 7 106 220 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"7 106 230 Urush qatnashchilariga sanatoriylarda sog'lomlashtirish kursini olish o'rniga yo'llanma uchun kompensatsiya xarajatlari".

12. 5-ilovada:

1) 42 34 930 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"42 34 950 Isitish qozonlari";

2) 42 52 600 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"42 52 700 Qish-bahor mavsumiga g'amlanadigan oziq-ovqat mahsulotlari";

3) 43 33 100 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"43 33 200 Isitish qozonlari";

4) 43 54 940 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"43 54 950 Isitish qozonlari";

5) 46 41 330 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"46 41 400 Maqsadli ijtimoiy transfertlar;

46 41 410 Qoraqalpog'iston Respublikasiga;

46 41 420 Viloyatlar va Toshkent shahriga;

46 41 430 Tuman va shaharlarga".

13. 5a-ilovada:

1) 42 34 930 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"42 34 950 Isitish qozonlari";

2) 42 52 600 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"42 52 700 Qish-bahor mavsumiga g'amlanadigan oziq-ovqat mahsulotlari";

3) 43 33 100 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"43 33 200 Isitish qozonlari";

4) 43 54 940 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qator bilan to'ldirilsin:

"43 54 950 Isitish qozonlari";

5) 46 41 330 qatordan keyin quyidagi mazmundagi qatorlar bilan to'ldirilsin:

"46 41 400 Maqsadli ijtimoiy transfertlar;

46 41 410 Qoraqalpog'iston Respublikasiga;

46 41 420 Viloyatlar va Toshkent shahriga;

46 41 430 Tuman va shaharlarga".

(Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 31.03.2018-y., 10/18/2146-8/0965-son)

MUNDARIJA

Kirish 3

I BOB. "BYUDJET TASNIFI" FANINING MAZMUNI, PREDMETI VA AHAMIYATI

1.1. "Byudjet tasnifi" fanining predmeti va mazmuni 5
"Byudjet tasnifi" fanini o'qitishdan asosiy maqsad: 6
1.2. "Byudjet tasnifi" fanining ahamiyati 8
1.3. Fanning boshqa iqtisodiy fanlar bilan bog'liqligi 10

II BOB. "BYUDJET TASNIFINING MOHIYATI, VAZIFALARI VA TAMOYILLARI"

2.1. Davlat byudjetining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va funksiyalari. 14
2.2. Byudjet tasnifining mohiyati, zarurligi va ahamiyati 17
2.3. Byudjet tasnifining turlari va asosiy tamoyillari. 26
2.4. Byudjet tasnifi qo'llanilishining xorij tajribalari. 33

III BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA BYUDJET TASNIFINI AMAL QILISHINING HUQUQIY ASOSLARI

3.1. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslari. 38
3.2. O'zbekiston Respublikasida byudjet tasnifini amal qilishining huquqiy asoslarini takomillashtirish 40
3.3. Xorij davlatlarida Byudjet tasnifi amal qilishining huquqiy asoslari. 51

IV BOB. BYUDJET DAROMADLARI TASNIFI

4.1. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlari tushunchasi. 55
4.2. Byudjet tizimi byudjetlari daromadlarining turlari 61

4.3. O'zbekiston Respublikasida byudjet daromadlari tasnifi. 66

V BOB. BYUDJET XARAJATLARI TASNIFI

5.1. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari tushunchasi..... 73
Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari: 75
5.2. Byudjet tizimi byudjetlarining xarajatlari guruhlari. 76
5.3. Byudjet xarajatlarining tasniflanishi..... 83
5.4. Byudjet xarajatlari tasniflanishining xorij tajribalari..... 96

VI BOB. BYUDJET TAQCHILLIGINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARI TASNIFI

6.1. Byudjet taqchilligi to'grisida tushuncha. 103
6.2. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari turlari..... 109
6.3. Byudjet taqchilligini moliyalashtirish manbalari tasnifi..... 118

VII BOB. G'AZNACHILIK TIZIMIDA BYUDJET TASNIFIDAN FOYDALANISH

7.1. G'aznachilik tizimi to'g'risida tushuncha..... 125
7.2. G'aznachilik tizimida byudjet tasnifidan foydalanish..... 131

VIII BOB. O'ZBEKISTONDA BYUDJET TASNIFIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

8.1. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining byudjet tasnifidan foydalanish 147
8.2. O'zbekistonda byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollari..... 155
8.3. Byudjet tasnifidan foydalanish istiqbollarining xorij tajribasi..... 164
Matnlarda qo'llanilgan asosiy tushunchalar:..... 166
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati: 168
INTERNET SAYTLARI:..... 169
ILOVALAR: 170

A.TUYCHIYEV, M.ABIDOV

BYUDJET TASNIFI

O‘quv qo‘llanma

Muharrir Sh. Bazarova
Badiiy muharrir K. Boyxo‘jayev
Kompyuterda sahifalovchi Z. Ulug‘bekova

Nashr lits. AI[1] 305. Bosishga ruxsat etildi 20.12.2018.
Qog‘oz bichimi 60x84 1/16. Shartli bosma tabog‘i, 11,5.
Hisob-nashr tabog‘i 12,0. Adadi 40.
41-buyurtma.

«IQTISOD-MOLIYA» nashriyotida tayyorlandi.
100000, Toshkent, Amir Temur ko‘chasi, 60a.

«HUMOYUNBEK-ISTIQLOL MO‘JIZASI»
bosmaxonasida ofset usulida chop etildi.
100000, Toshkent, Amir Temur ko‘chasi, 60a.